

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA NİKÂH VE TALÂK KAVRAMLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

OTABEK ABDUKHAMIDOV

BURSA-2020

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA NİKÂH VE TALÂK KAVRAMLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman

Prof. Dr. CELİL KİRAZ

Hazırlayan

OTABEK ABDUKHAMIDOV

BURSA-2020

TEZ ONAY SAYFASI
T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, **Tefsir** Bilim Dalı'nda 701623008
numaralı Otabek ABDUKHAMIDOV un hazırladığı “**KUR'ÂN'DA NİKÂH VE**
TALÂK KAVRAMLARI” konulu Yüksek Lisans Yeterlik Tezi ile ilgili tez savunma
sınavı, 23/01/2020 günü 13:00-14:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan
cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının(başarılı/~~başarısız~~)
olduğuna(oybirliği/~~oy çokluğu~~ ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

İmza

Prof. Dr. Celil KİRAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

İmza

Doç. Dr. Mehmet ÇİÇEK
Kocaeli Üniversitesi

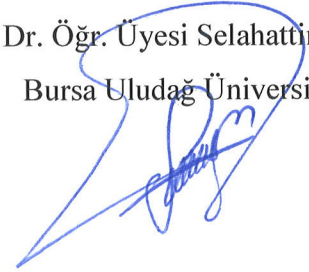

Üye

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin ÖZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

23/01/2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 30/12/2019

Tez Başlığı / Konusu: **KUR'ÂN'DA NİKÂH VE TALÂK KAVRAMLARI**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler, ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin, 30/12/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

30/12/2019

Adı Soyadı: Otabek Abdukhamidov

Öğrenci No: 701623008

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü: ☐ Y.Lisans ☐ Doktora

Prof. Dr. Celil KİRAZ

30/12/2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “KUR’ÂN’DA NİKÂH VE TALÂK KAVRAMLARI” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve imza

Adı Soyadı : Otabek ABDUKHAMIDOV

Öğrenci No : 701623008

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Programı : Tefsir

Statüsü : ☒ yüksek lisans ☐ doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Otabek ABDUKHAMIDOV
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimler
Bilim Dalı	: Tefsir
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xii+101
Mezuniyet Tarihi	: .../.../2020
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Celil KİRAZ

KUR'ÂN'DA NİKÂH VE TALÂK KAVRAMLARI

Kur'ân-ı Kerîm'de ayrıntılı bir şekilde anlatılan konuların başında nikâh ve talâk bahisleri gelir. Çalışmamızda ağırlıklı olarak bu konunun Kur'ân'da nasıl ele alındığı tetkik edilecektir. Çünkü Kur'ân, insanın maddî ve manevî ihtiyaçlarının keyfiyetini en bâriz bir şekilde ortaya koyar. Örnek olarak sunduğu geçmiş kavimlerin yaptıklarından ibret alınmasını bekler. Giriş bölümünde nikâh ve talâk kavramlarının etimolojik tahlili ve bu konuyla ilişkin bazı kavramlar ele alınacaktır. Birinci bölümde ise Kur'ân-ı Kerîm'de nikâhtan nasıl bahsedildiğine, daha çok hangi yönlerine önem verildiğine, adı geçen bazı peygamberlerin hayatındaki evlilik kıssalarına ve özel olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in evliliklerine değinilecektir. Daha sonra zaruret halinde talâkın mubah kılınmasıyla birlikte, talâkta nasıl bir yöntem izlendiği de açıklanacaktır. İkinci bölümde nikâh ve talâka dair âyetlerin tefsirine yer verilecektir. Bu bölümde ayetlerin sıralanması fikhî tasnife göre olacaktır. İlgili ayetleri fikhî tasnife göre incelediğimiz için, bu çalışmamız konulu tefsir çalışmasına örnek teşkil eder. Bundan dolayı konulu tefsir metodundan faydalanılacaktır. Konu ile ilgili farklı sûrelerdeki ayetler bir araya getirmek suretiyle sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler:

Nikâh, Talâk, Peygamberlerin Sünneti, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Evlilikleri.

ABSTRACT

Name and Surname : Otabek ABDUKHAMIDOV
University : Bursa Uludag University
Institute : Institute of Social Sciences
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Tafseer (Interpretation of Holy Quran)
Main Department : Master's Thesis
Number of Pages : xii+101
Degree of Date : / /2020
Supervisor (s) : Prof. Dr. Celil KIRAZ

The Concepts of Nikah (Marriage) and Talaq (Divorce) in the Qur'an

Nikah ve talaq are some of the topics which are explained in detail in the Holy Quran. In this study, we are going to talk about the way these topics have been discussed. Because, Holy Quran elaborates in detail all the needs, material and spritual of a man. It expects man to follow the examples of the nations before him that are mentioned in it. In the introduction part of this study, the etymologic analysis and some terms related to the topic have been discussed. In the first part, topics like nikah and the different ways in which it has been discussed, the stories of the marriages of the mentioned prophets, especially the marriages of prophet Muhammad (p.b.u.h.) and then, when talaq was permitted, how it was practiced, have been discussed. In the second part, the interpretation of the verses related to nikah and talak, the views of the interpretors and their different opinions have been discussed. The order of the verses will be according to their juri sprudential classification. This makes it one of the exemplary studies in tafseer (interpretation). Therefore, the topic-based interpretation method will be used. Related verses from different surahs will be collected and studied.

Key Words:

Nikah (Marriage), Talak (Divorce), The Sunnah of the prophets, The Marriages of Prophet Muhammed

ÖNSÖZ

Hamd, müminlere hidayet ve rahmet kaynağı olarak Mübin Kitabı indiren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm, peygamberlerin en şerefli olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'e olsun.

Kur'ân-ı Kerîm'in nikâh ve talâka ne şekilde yaklaştığını bilmek müminler için son derece önemlidir. Çünkü her Müslüman bir problemle karşılaştığı zaman Kur'ân'a ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetine bakarak çözüm bulmaya çalışır. Yüksek Lisans tezimizin güncel bir konuya katkı sağlaması bakımından, önemli bulduğumuz için, değerli hocam Prof. Dr. Celil Kiraz'a danışarak bu konu üzerinde çalışmayı kararlaştırdık.

Günümüzde çoğu aile, savaşlar ve geçim sıkıntılarından dolayı yaşadıkları yerleri terk ederek ağır hayat şartlarına maruz kalmaktadır. Bu sıkıntıların başında da ailelerin parçalanması boşanmaların çoğalması gelmektedir. Özellikle yaşadığım Orta Asya coğrafyası, 74 sene Rusların egemenliği altında yönetildi. Bu süre içerisinde müslümanlar, dinin asıl kaynağı olan Kur'ân'dan uzaklaştırıldılar. Pek çok ilim adamları katledildi ve eserleri de yakıldı. Bu yüzden çoğu Müslümanların dinin temel esaslarına aykırı nikâh merasimleri düzenlediklerini ve Allah'ın sevmediği halde helâl kıldığı boşanmaların arttığını müşahade etmekteyiz. Çalışmamızın amacı, ilahi kaynaktan uzaklaşıldığında ortaya çıkan sapmaların, tekrar Kur'ân'a dönerek çözüm yollarını araştırmaktır.

Kur'ân'da ayrıntılı bir şekilde anlatılan konuların başında nikâh ve talâk bahisleri gelir. Biz de bu çalışmamızda ağırlıklı olarak Kur'ân'da bu konunun nasıl ele alındığını ortaya koymaya çalışacağız. Çünkü Kur'ân, insanın maddî ve manevî ihtiyaçlarının keyfiyetini en bâriz bir şekilde ortaya koyar. Örnek olarak sunduğu geçmiş kavimlerin yaptıklarından ibret alınmasını bekler.

Giriş bölümünde nikâh ve talâk kavramlarının etimolojik tahlili ve bu konuya ilişkin bazı kavramlar ele alınacaktır.

Birinci bölümde ise Kur'ân-ı Kerîm'de nikâhtan nasıl bahsedildiğine, daha çok hangi yönlerine önem verildiğine, adı geçen bazı peygamberlerin hayatındaki evlilik kıssalarına ve özel olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in evliliklerine değinilecektir. Daha

sonra zaruret halinde talâkın mubah kılınmasıyla birlikte, talâkta nasıl bir yöntem izlendiği de açıklanacaktır.

İkinci bölümde nikâh ve talâk'a dair âyetlerin tefsirine, müfessirlerin yorumlarına ve çeşitli görüşlerine yer verilecektir. Bu bölümde ayetlerin sıralanması fikhî tasnife göre olacaktır.

Çalışmamda beni yönlendiren, samimi diyalog kuran, değerli bilgi ve düşünceleriyle katkıda bulunan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Celil KİRAZ hocama sonsuz şükranlarımı sunarım. Bize maddî ve manevî destekleriyle sahip çıkan Türkiye Diyanet Vakfı'na da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Otabek Abdukhamidov

Bursa 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET	v
ÖNSÖZ	vii
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
2. ARAŞTIRMANIN METODU	2
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2
4. KAVRAMLAR HAKKINDA BİLGİLER	3
4.1. Nikâh'ın Anlamları	3
4.1.1. Nikâh'ın Lügat Anlamı	3
4.1.2. Nikâh'ın İstılâh Anlamı	5
4.2. N-K-H Kökünden Türeyen Kelimeler	5
4.2.1 Enkeha (أَنْكَحَ)	5
4.2.2 İstenkeha (اسْتَنْكَحَ)	6
4.3. Talâk'ın Anlamları	6
4.3.1. Talâk'ın Lügat Anlamı.....	6
4.3.2. Talâk'ın İstılâh Anlamı	6
4.4. Nikâh ve Talâk İle Yakın Anlamlı Kelimeler	7
4.4.1. Hıtb (خُطْبَة)	7
4.4.2. Zevc (زَوْج)	8
4.4.3. Tesrîh (تَسْرِيحُ)	8

BİRİNCİ BÖLÜM

UMÛMÎ OLARAK NİKÂH VE TALÂK

1. KUR'ÂN'A GÖRE NİKÂHIN ÖNEMİ	10
1.1. İnsanların Çift Yaratılması	11
1.2. Eşler Arasındaki Uyum ve Sükun	13
1.3. Ahlâkî Bir Yükümlülük Olarak Nikâh	14
2. NİKÂH'IN BÜTÜN PEYGAMBERLERİN SÜNNETİ OLMASI	15
2.1. Hz. Âdem	16
2.2. Hz. İbrahim	17
2.3. Hz. Mûsa	19
2.4. HZ. MUHAMMED (s.a.v.)'İN EVLİLİKLERİ.....	21
2.4.1. Mehirleri Verilenler	21

2.4.2. Cariyeleri	22
2.4.3. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Hicret Eden Akrabaları	23
2.4.4. Kendisini Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Hibe Edenler	23
2.4.5. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hanımlarını Muhayyer Bırakması	25
2.4.6. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Çok Evlenmesinin Hikmetleri	26
3. TALÂKIN ZARURET HALİNDE MUBAH KILINMASI	27
3.1. Talâkın Sayısı ve Âdâbı	29
3.2. Allah'ın Koyduğu Sınırlar	30
3.3. Talâka Şahit Tutmak	31

İKİNCİ BÖLÜM

NİKÂH VE TALÂKA DAİR ÂYETLERİN FİKHÎ TASNİFE GÖRE YORUMU

A. NİKÂHLA İLGİLİ ÂYETLERİN YORUMU	33
1. EVLENME'NİN HÜKMÜ	34
2. EVLİLİK AKDİ ÖNCESİ GÖRÜŞMENİN HÜKMÜ	35
3. EVLENME EHLİYETİ	37
3.1. Küçüklerin Evlendirilmesi	38
3.2. Büyüklerin Evlenmesi	40
4. EVLENME ENGELLERİ	42
4.1. Mutlak Evlenme Engelleri	43
4.2. Geçici Evlenme Engelleri	44
5. EVLİLİKTE TARAFLARDA ARANILAN NİTELİKLER	47
5.1. Erkeklerde Aranılan Nitelikler	48
5.1.1. Dindarlık ve Takva	48
5.1.2. Aileyi Yürütme Kabiliyeti	49
5.1.3. Günahlardan Sakındırma	50
5.2. Kadında Aranılan Nitelikler	51
5.2.1. Dindarlık	51
5.2.2. Sâliha ve Kanaat Sahibi Olması	51
5.2.3. Bâkire Olanı Tercih Etmek	52
5.2.4. Kadının Doğurgan ve Çocuklarına Merhametli Olması	52
6. ERKEĞİN SORUMLULUKLARI	53
6.1. Mâlî Sorumluluklar	53
6.1.1. Mehir	53
6.1.2. Nafaka	54
6.2. Mânevî Sorumluluklar	56
6.2.1. Adalet	56
6.2.2. İyi Geçinmek	58
7. KADININ SORUMLULUKLARI	60
7.1. İtaat	60
7.2. Âile Namusunu Korumak	62
8. ORTAK SORUMLULUKLAR	63
8.1. İstişare Esasına Göre Hareket Etmek	64
8.2. Birbirlerinden Cinsel Yönden Faydalanma Hakları	64
8.3. Birbirlerine Vâris Olma Hakları	64
8.4. Birbirlerinin Anne Baba ve Akrabalarına İyilik Yapmaları	65

B. TALÂKLA İLGİLİ ÂYETLERİN YORUMU	66
1. TALÂKIN MEŞRU OLMASI	66
2. TALÂK'IN HÜKMÜ	72
3. TALÂK'IN HİKMETİ	73
4. TALÂKIN ÇOĞALMASI VE SEBEPLERİ	75
4.1. Sabır ve Hoşgörünün Eksikliği	75
4.2. Zinânın Yaygınlaşması	76
4.3. Zararlı Alışkanlıklar	76
5. TALÂKIN ÇEŞİTLERİ	77
5.1. Kur'ân ve Sünnet'e Uyup Uymamasına Göre	77
5.1.1 Sünnî Talâk	77
5.1.2 Bid'î Talâk	78
5.2. Evlilik Hayatına Dönülüp Dönülmemesine Göre	79
5.2.1. Ric'î Talâk	79
5.2.2. Bâin Talâk	80
6. BOŞAMA İFADE EDEN DİĞER DURUMLAR	80
6.1. İlâ	81
6.2. Liân	82
6.3. Zihâr	83
6.4. Hulû'	84
6.5. Tefrik	85
7. TALÂKIN SONUÇLARI	86
7.1. İddet	86
7.2. Mesken	91
7.3. İddet Nafakası	92
7.4. Çocuğun Nafakası	93
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	97

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik bilgi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.s.	Aleyhisselâm
B.	Baskı
b.	Bin, ibn
bkz.	Bakınız
bnt.	Binti
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hız.	Hazreti
KUBA	Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı
M.	Miladî
ö.	Ölüm tarihi
r.a.	Radıyallâhü anhu/anha
S.	Sayı
s.	sayfa
s.a.v.	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
thk.	Tahkik eden
t.y.	Tarihi yok
h.	Hicri
v.b.	Ve benzeri
v.d.	Ve diğerleri

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Allah insanları, hayvanları ve bitkileri birbirine ihtiyaç duyacak şekilde çift olarak yaratmıştır. Varlıkların en değerlisi olan insan da ihtiyaçlarını tek başına karşılayamadığı için başkalarından yardım ister. Bunlardan en önemlisi evlilik ihtiyacıdır. Yapılan evliliğin meşru olması, devam edebilmesi için kişilerin bazı hukukî ve ahlakî kuralları bilmesi gerekir. Konu başlığımızda belirttiğimiz gibi bu kuralların ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Araştırmanın temel amacı, nikâh ve talâk kavramlarının anlam ve mahiyetini inceleyerek, Kur'ân'ın evlenme ve boşanma konularına ne şekilde yaklaştığını ayrıntılı bir şekilde ve çeşitli açılardan ortaya koymaktır.

Konumuzu araştırmaya bizi sevk eden unsur, evliliklerin lüzumsuz âdetler yüzünden zorlaşması, boşanmaların ise çoğalmasındır. Bu, günümüz toplumlarının temel problemlerinden birisidir. Kur'ân-ı Kerîm her türlü aşırıktan arınmış bir toplumu meydana getirmeyi hedeflemişken, insanlar kendilerini hayatın zorluklarına sürüklemekteler. İnsanlar arasında ortaya çıkan huzursuzluklar ve çatışmalar her geçen gün bu yüzden artmaktadır. Bu konuyu araştırmadaki amacımız, ailesinin bozulmasına maruz kalan insanların Kur'ân ayetlerinden ne kadar uzaklaştıklarını, erkek ve kadının kendi sorumluluklarını yerine getirmediklerini ortaya çıkararak bunlara çözüm yollarını aramaktır.

Aile hayatının önemli olduğuna dair birçok nass vardır. Bunlardan biri Tirmizî'nin rivâyet ettiği şu hadis-i şeriftir: Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'ye şöyle buyurdular: “Ey Ali, üç şeyi geciktirme: Vakti giren namazı, hazırlanan cenazeyi, dengini bulduğun zaman bekâr kimseleri evlendirmeyi.”¹ Namaz ibadetine ne kadar önem verilmesi gerektiğini ve onu geciktirmenin de o kadar kötü olduğunu herkes bilmektedir. Cenazede acele edilmesinin müstahab olduğu da bilinir. Nikâhın çok önemli olan bu iki hususla beraber zikredilmesi, onun da önemine binâendir. Evlilik geciktirilmemesi gereken bir görevdir. Müslümanlar eskiden beri buna dikkat ederek

¹ Tirmizî, Salât, 127.

evliliği geciktirmiyorlardı. Fakat günümüzde, çeşitli sebepleri öne sürerek nikâhı önemsemeyip geciktirmektedirler. Bunun neticesinde toplum birçok problemlere maruz kalmaktadır.

İşte bizim amacımız, evliliği Kur'ân ve Hadislerin talimatlarına göre yerine getirmeyi amaçlayan Müslümanlara yardımcı olmak ve ailenin hangi amaçlarla kurulması gerektiğini açıklamaktır. Nikâh gibi çok değerli bir ilişkinin kurulması Allah rızası için olmalıdır. İkinci olarak da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ahlâkı ile ahlaklanmak ve onun yolunu takip etmek için kurulmalıdır. Evlenenler bu maksatla yola çıktıklarında ibadet sevabı alırlar. Biz bununla ilgili âyet ve hadislerin tefsirine bakarak gözlenen amaçları ortaya koymaya çalışacağız.

2. ARAŞTIRMANIN METODU

Kur'ân-ı Kerîm'de nikâh ve talâk ile ilgili ayetleri fikhî tasnife göre incelediğimiz için, bu çalışmamız konulu tefsir çalışmasına örnek teşkil eder. Bundan dolayı konulu tefsir metodundan faydalanılacaktır. Konu ile ilgili farklı sûrelerdeki ayetleri bir araya getirmek suretiyle inceleyeceğiz.

İfade ettiğimiz metotlardan faydalanarak, başta kavramsal incelemeye geniş yer verdik. Daha sonra asıl amacımız olan nikâh ve talâk konusunun Kur'ân'da anlatılan şekillerini ele aldık. Nikâh'ın, Kur'ân'da ayrıntılı olarak bahsedilmesini, bazı peygamberlerin hayatından örnekler vererek inceledik.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızı yaparken klasik ve modern kaynaklardan yararlandık. Başlıca kaynaklarımız ise şunlardır. Taberî (ö. H.310 / M.922)'nin *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Cessâs (ö. 370)'ın *Ahķâmu'l-Kur'ân'ı*, Zemahşerî (ö. 537 / 1142)'nin *el-Keşşâf*, Kurtubî (ö. 671 / 1277)'nin *el-Câmiu' li-Ahķâmi'l-Kur'ân'ı*, İbn Kesîr (ö. 774)'in *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm'i*, Elmalılı (ö. 1942)'nin *Hak Dîni Kur'ân Dilî*, Seyyid Kutub (ö. 1966)'un *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefâsîr'idir*.

Lugat türü eserlerden başta Cevherî (ö.400 / 1009)'nin *es-Sıhâh*, Râğıb el-İsfahânî (ö. 502 / 1108)'nin *el-Müfredât* ve Arap dili, tefsir ve hadis âlimi Fîrûzâbâdî (ö. 817 / 1415)'nin *el-Kâmûsü'l-Muhît* isimli eserlerine müracat ettik.

Konuyu daha geniş açıklayabilmek için Diyânet İslam Ansiklopedisi, Ahkâm Tefsirleri ve Konulu Tefsirlerden, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere hadis kaynaklarından, Fıkıh kitaplarından yararlandık.

4. KAVRAMLAR HAKKINDA BİLGİLER

Kur'ân'ın nikâh ve talâk bahislerini nasıl ele aldığını incelemeden önce, bu kavramların semantik tahlilini ve onunla ilgili bazı kavramları açıklamamız gerekecektir.

4.1. Nikâh'ın Anlamları

4.1.1. Nikâh'ın Lugat Anlamı

Ne-ke-ha fiilinin mastarı olan nikâh, “birleştirme, bir araya getirme, evlenme, evlilik, cinsel ilişki” gibi anlamlara gelir.² Ezherî kelimeyi şöyle açıklamıştır: Arap dilinde nikâh kelimesinin aslı cinsel ilişkidir. Yine denilir ki: Evlenmek için nikâh gerekir; çünkü nikâh, mubah cinsel ilişki için nedendir.³ Cevherî ise: Hakikat manası cinsel ilişkidir. Bu da nikâh akdinin konusu olduğundan dolayı akit olarak da kullanılır,⁴ demiştir

İmam Şâfiî, nikâh isminin dinde sadece “akit” demek olduğuna inanmaktadır.⁵

Râğıb el-İsfahânî: “Nikâh” sözcüğünün temel anlamı, (nikâh) akdiyle ilgilidir. Sonradan müsteâr olarak “cimâ etmek” anlamında kullanılmıştır,⁶ der.

Elmalılı M. Hamdi Yazır: “Kur'ân'da nikâh, hep akit “nikâhlanma” mânâsına geldiğinden çiftleşme mânâsı verilmesi doğru değildir.”⁷ demiştir.

² Atar, Fahrettin, “Nikah”, *DA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 112.

³ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüğâ*, Beyrût, 2001, IV, 102.

⁴ el-Cevherî, *es-Sıhâh Tâcü'l-Luğâ ve Sıhâhu'l-Arabîyye*, I, 413, Kahire, 1957,

⁵ İmam Serahsî, *el-Mebsût*, İstanbul, 2008, IV, 357.

⁶ Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, nikâh md, 769, el-Matbaatü'l-Fenniyyetü'l-Hadise, Mısır, 1970.

⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, V, 549.

Kur’ân-ı Kerîm’de bir kelimenin hem hakikat hem de mecâz olarak kullanıldığı bilinmektedir. Nikâh kelimesi de bunlardan biridir. Bazılarına göre nikah kelimesinin hakiki anlamının cinsel ilişki, bazılarına göre ise nikah akdi olduğunu görüyoruz.

İslâm öncesi Arap şiirlerine baktığımız zaman, bir şair şöyle demiştir: “Kabirler bekâr, dul ve yetim kadınları kendisine nikâhlar”⁸ Yani onları kendisine katar.

Bütün bunlar dikkate alındığında, nikâh kelimesinin hakikat anlamında cinsel ilişki, mecâz olarak da nikâh akdini ifade ettiğini söylememiz daha doğru olacaktır. Çünkü Kur’ân’ın kullanmış olduğu kelimeler, daha önceki manalarının yanında başka yeni manalar da alırlar.

Bazen bu yeni aldıkları anlamlar daha kuvvetli olabilir. Nikâh kelimesi de İslamiyet’le özel bir anlam kazanmış oldu. O da nikâh akdidir. Kur’ân-ı Kerîm’de çoğunlukla bu anlamda kullanılmıştır.

Bu kelime Kur’ân’da en çok sülâsî vezinde ikinci baktan نَكَحَ يَنْكُحُ نِكَاحًا şeklinde gelir. Tefsirciler bu kelimeyi âyetlerin siyâk sibâkına bakarak beş türlü yorumlamışlardır.⁹

- 1) Akit manasında: “Ey iman edenler! Mü’min kadınları nikahlayıp, sonra onlara dokunmadan kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur”.¹⁰
- 2) Cimâ manasında: “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın onun dışında bir başka kocayla nikahlanmadıkça (cimâ etmedikçe) ona helal olmaz”.¹¹
- 3) Bülûğ ve Rüşd manasında: “Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bülûğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin.”¹²
- 4) Mehîr manasında: “Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar.”¹³
- 5) Zina manasında: “Zina eden erkek, ancak zina eden veya Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenir.”¹⁴

⁸ Fîrûzâbâdî, *el-Ğâmûsu’l-Muhît*, çev. Asım Efendi, İstanbul, 2013, II, 1254.

⁹ Hasîrîzâde Elîf Efendi, *en-Nûru’l-Furkân Fî Şerhi Lügati’l-Kur’ân*, İstanbul, 2015, I, 165.

¹⁰ el-Ahzâb 33/49.

¹¹ el-Bakara 2/230.

¹² en-Nisâ 4/6.

¹³ en-Nûr 24/33.

4.1.2. Nikâh'ın İstılâh Anlamı

Kur'ân-ı Kerim'de geçen kelimelerin sadece sözlük anlamlarını bilmek yeterli değildir. Asıl olan o kelimeye Kur'an'ın yüklediği manayı bilmek, onu esas almak isâbetli olur. Kur'ân'ın önemle üzerinde durduğu ve hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği nikâhın kavram olarak tanımını çoğunlukla İslâm hukukçuları yapmıştır.

Dînî bir kavram olarak nikâh; fukahâyâ göre, kasten milk-i müt'a ifade eden bir akittir. Yani erkeğin, şer'an nikâhına mâni bulunmayan bir kadından istifade etmesini helâl kılan bir akittir.¹⁵

Ömer Nasuhî Bilmen bu kavramı şöyle tarif eder: “Nikâh, evlenme akdinden ibarettir. Yani bir akittir ki, kasden mülki müt'ayı müfid olur. Bu akit ile bir aile teşekkül eder, bir erkek ile bir kadın arasında bir takım haklar teessüs ederek bunların birbirinden meşru surette istifadeleri caiz olur.”¹⁶ Bu konuda Hanefilerin genel kanatı de önemlidir. Hanefiler evliliği “bizzat faydalanma mülkiyetini ifade eden bir akittir” şeklinde tarif ederler. Yani erkeğin nikahlanması için şer'î bir mâni olmayan kadından yararlanmayı doğrudan kasıtlı helâl kılan bir akittir.¹⁷

4.2. N-K-H Kökünden Türeyen Kelimeler

4.2.1 Enkeha (النَّكَحُ)

Lugat ve ıstılah anlamlarını zikrettiğimiz nikahın Kur'ân-ı Kerîm'de hangi kalıplarda kullanıldığı da konumuz açısından önemlidir. Nikah kelimesi ve türevleri Kur'an'da 19 yerde geçmektedir. İf'âl kalıbında kullanıldığı zaman “evlendirmek” manasına gelir. “Sizden bekâr olanları, o dürüst kölelerinizi de câriyelerinizi de evlendirin. Onlar eğer yoksul iseler, Allah kendi lûtfu ile onları zengin kılar. Zaten Allah, lûtfu geniş olan ve her şeyi bilendir.”¹⁸ Âyetin muhatabı, veliler ve efendilerdir.¹⁹

¹⁴ en-Nûr 24/3.

¹⁵ İbn Âbidîn, *Reḍḍü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, IV, 67-68, Beyrût, 2000.

¹⁶ Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkıhiyye Kamusu*, II, 3, Bilmen Basımevi, İstanbul, 1967.

¹⁷ Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkfı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe vd. Feza Yayıncılık, İstanbul, 1994, IX, 27.

¹⁸ en-Nûr 24/32.

¹⁹ Ebussuûd Efendi, *İrşâdü'l-Akfi's-Selîm*, İstanbul, 2007, IX, 4276.

4.2.2 İstenkeha (اِسْتَنْكَحَ)

Yukarıda anlamlarını vermeye çalıştığımız nekeha fiilinin Kur’ân’ı-Kerîm’de İstif’âl babında bir defa geçtiğini görmekteyiz. “...Kendisini Peygambere mehirsiz bağışlayan mü’mine bir kadını, Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisiyle evlenmek istediği takdirde, mü’minlerden ayrı, sana mahsus olarak helal kıldık... .”²⁰ Bu âyetten de anlaşıldığı üzere kelime, luğat anlamıyla aynıdır.

4.3. Talâk’ın Anlamları

4.3.1. Talâk’ın Lugat Anlamı

Sözlükte boşanmak, hissî ve manevî bir kayıttan kurtulmak manasındadır. Hem masdar, hem de tatlîk manasına isim olarak kullanılır.²¹ Talâk, bağı çözmek anlamındadır. O, الإِطْلَاق “Salıvermek” kelimesinden alınmıştır. أَطْلَقْتُ إِلَيَّ devemi salıverdim, أَطْلَقْتُ أُسِيرِي esirimi salıverdim, طَلَّقْتُ امْرَأَتِي eşimi salıverdim (boşadım), derler. Bunların hepsi salıvermek الإِطْلَاق / ıtlâk kelimesinden alınmıştır.²²

Talâk boşama demektir. Boşanan kadına tâlik ve tâlika denilir. Şair el-A’sâ der ki: “أَيَا جَارَتَا بَيْنِي فَإِنَّكَ طَالِقَهُ” “Ey komşu (hanımını kastediyor), benden uzak dur; çünkü sen boşsun.”²³

O tâlik’tir ve talk’tır sözü, bahis konusu olan kişinin veya nesnenin serbest olduğunu belirtir. Üzerinde herhangi bir yasak ve çekince olmayan helâle de talâk veya talk denilir. Mutlak da hiçbir bağı, istisnası olmayan genel hüküm demektir. Daha sonra talâk, nikâh bağına çözüp kadını serbest bırakmayı anlatan bir terim olmuştur.²⁴ Yani kadının üzerinde bulunan koca yetkisinin düşmesidir.

Bu serbest bırakma işine “tatlîk”, bu işi yapan kocaya “mutallik” tatlîk edilen, yani boşanan kadına da “mutallaka” denir.

4.3.2. Talâk’ın Istilah Anlamı

²⁰ el-Ahzâb 33/50.

²¹ Ömer N. Bilmen, *a.g.e.*, II, 184.

²² İmam Serahsî, *a.g.e.*, VI, 1.

²³ İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-‘Arab*, VIII, 187, Beyrût, 1997.

²⁴ Süleyman Ateş, *Kur’ân Ansiklopedisi*, KUBA, İstanbul, t.y., XIX, 517.

Talak kelimesi, fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder. Ömer Nasuhî Bilmen bunu şöyle tarif eder: “Akdi nikâhı lâfzı mahsus ile filhal veya filmeâl ref ve izale etmektir.” Bu tariftan anlaşıldığı üzere talâk, talâk-ı ric’î ve talâk-ı bâin kısımlarına ayrılır.²⁵

Talâk kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Tüm inananlar talâkın caiz olduğu konusunda hemfikirler. Evliliğin devam etmesinin zararlı olacağını düşünen karı ile koca için bir zarurettir. İslam bu hakkı erkeğe vermiş ve belli kaidelere bağlamıştır. Kötüye kullanılmasına da müsada etmemiştir. Evliliğin devamını mümkün kılmayacak derecede birbirinden nefret ettiği vakit boşanma helal kılınmıştır.

Talakın gerçekleşmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir:

- 1- Boşayan kocanın ehliyet sahibi olması,
- 2- Aralarında sahih bir nikahın bulunması,
- 3- Talâk’ın bir lafızla gerçekleşmesi,
- 4- Talâk lafzının istisnadan uzak olması,

Özetle söylemek gerekirse; Yüce Allah boşanmayı karı koca arasındaki ihtilafların çoğaldığı ve problemlerin çözülmesinin imkansız olduğu durumlarda mubah kılmıştır.

4.4. Nikâh ve Talâk İle Yakın Anlamalı Kelimeler

4.4.1. Hıtbe (خُطْبَة)

Arapça “حُطِبَ” hatabe fiilinin masdarı iki şekilde gelir. Biri “hutbe” öğüt ve vaaz’a mahsus olarak, diğeri ise “hıtbe” bir kadınla evlenme talebine (kız istemeye veya dünür gitmeye) mahsus olarak kullanılır.²⁶

Nişanlılık, söz kesme anlamlarına gelen “hıtbe” kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de bir yerde geçer.²⁷ Hadislerde ise yaygın biçimde kullanıldığı görülür. Âyetteki “hıtbe” kelimesi, ya “hitab” veya önemli bir durum demek olan “hatb” dan gelmedir. “Hıtbe” herkesçe bilinen tarzda erkeğin kadına evlenme teklifi yapmasıdır.²⁸ Terim olarak: Bir erkekle bir kadının birbirleriyle ileride evlenmek üzere yaptıkları bir anlaşma, anlamına

²⁵ Ömer Nasuhî Bilmen, *a.g.e.*, II, 184.

²⁶ Râğıb el-İsfahânî, *a.g.e.*, S. 216.

²⁷ Bakara 2/235.

²⁸ Muhammed Abduh, Reşid Rıza, *Menâr Tefsîri*, II, 546, İstanbul, 2011.

gelir.²⁹ Nişanlılık evliliğin ilk aşaması olması bakımından çok önemlidir. Bu dönemde evlenecek gençler ve aileleri, birbirlerini tanıma fırsatı bulurlar.

4.4.2. Zevâc (زَوَاجٌ)

Konuyla ilgili en önemli kavramlardan olan زَوَاجٌ kavramı: “Eş manasınadır ki çift olan şeyin herbirinden ibarettir. Bu cihetle hanımın kocasına ve kocanın hanımına itlâk olunur.”³⁰ “Ezvâc”, zevcin çoğuludur. Zevc eş anlamında olup erkek için de, kadın için de kullanılır. Zevc lûgatte, kendi cinsinden bir arkadaşı olana denir.³¹ Kur’ân-ı Kerim’de “inkâh” ve “tezvîc” kelimeleri aynı anlamda kullanılır. Nitekim Yüce Allah, Nur Sûresi 32. âyette: “İçinizden bekârları evlendirin”; Ahzâb Sûresi 37. âyette “... Nihâyet Zeyd, o kadından ilişkisini kesince, biz onu sana nikâhladık...” buyurmaktadır.

Sonuç olarak tef’îl vezninde kullanıldığı zaman çiftlendirmek ve birbirine eş kılmak manasında bir kadını bir erkeğe nikâhla çift eylemek manasında kullanılır.³²

4.4.3. Tesrîh (تَسْرِيحٌ)

Tasrîh sözcüğü; serbest bırakmak, salıvermek anlamlarına gelir ve zevceye talâk vermek manasında kullanılır veya güzellikle salmaktır.³³ Âyetinin manası “Kadının iddeti bitip, böylece bain (ric’ati olmayan) bir talâkla boşanmış hale gelinceye kadar, ona ric’at etmemek (geri dönmek”tir) şeklindedir. Tasrîh’in bâin talâk olduğuna dair delil şu hadistir: “Bir adam Hz. Peygamber (s.a.v.)’e gelerek şöyle dedi: Ey Allah’ın elçisi! Allah Azze ve Celle’nin kavlini görüyoruz (Ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir) bunun üçüncüsü nedir? Rasûlullah (s.a.v.) : “تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ” bu üçüncü talâktır buyurdular.³⁴

Kur’ân-ı Kerim’de anlam bakımından birbirine yakın kelimelerle, bir konu farklı biçimlerle ele alınır. Yüce Allah boşanmadan bahsederken bir âyette (فَطَلَّقُوهُنَّ) “onları boşayın”³⁵, bir başka âyette (تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ) “güzellikle salıverin”³⁶, şeklinde olmuştur.

²⁹ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, İstanbul, 1983.

³⁰ Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, I, 985.

³¹ Ebussuûd Efendi, *a.g.e.*, I, 158.

³² Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, I, 986.

³³ Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, II, 1145.

³⁴ Dârekutnî, *Talâk*, 16.

³⁵ Talâk 65/1.

³⁶ Bakara 2/229

Bazen de bir kelime türevleriyle kullanılır. Meselâ: tesrîh kelimesinin diğ er bir âyette (سَرَاحًا جَمِيلًا) “g uzellikle boşanmak”³⁷ mânâsına geldiğı görülür.

³⁷ el-Ahzâb 38/28.

BİRİNCİ BÖLÜM

UMÛMÎ OLARAK NİKÂH VE tALÂK

1. KUR'ÂN'A GÖRE NİKÂHIN ÖNEMİ

İnsanı yaratan, onun nasıl mutlu olacağını bilen Allah erkek ve kadının evlenerek birarada yaşamalarını emretti. İlk insanı da çifti ile yarattı ve onlara nasıl yaşamaları gerektiğini de öğretti. Semâvî dinlerin hepsinde nikah ve aile hayatı ile ilgili bilgiler verdi. Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen ve kıyâmete kadar ebedî kalan mükemmel İslâm dini ile aile saadetine yolunu gösterdi.

“Yüce Allah, kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de Onun varlığının delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir topluluk için ibretler vardır. Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması Allah'ın âyetlerindendir. Geceyi uyumanız, gündüzü Allah'ın lutfundan kazanmanız da Onun âyetlerindendir. Size korku ve ümit vermek için şimşegi göstermesi, gökten su indirip onunla ölmüş olan yeryüzünü diriltmesi, göğün ve yerin Allah'ın emriyle ayakta durması, Onun âyetlerindendir.”³⁸ buyurarak, evlenmeyi de Allah'ın varlığının delillerinden saymıştır. Aslında tabiat olaylarını değiştiren mu'cizeleriyle beraber insanları evliliğe de teşvik etmiştir.

Kur'ân'ı-Kerim'de nikâha dair yüzden fazla âyet, hadis kaynaklarında da önemli miktarda rivayetler vardır. Aile hayatı karı ile koca arasında sadece cinsel yakınlıktan ibaret değildir. Bunun yanında kalbi duygularının birarada olması gerekir. Evlenip beraber yaşamaya başlayan eşler evvela insanî ilişkilerini iyi bilmeleri lazımdır. Zaten insanoğlu ne şekilde yaşarsa yaşasın, başkalarıyla irtibat halinde olması zorunludur. Kur'ân, toplumları meydana getiren ailelerdeki karı koca münasebetleri hakkında bir takım emirleri, yasakları ve tavsiyeleri ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Bu talimatlar da hem erkek hem de kadın için mutluluğun kaynağı olmuştur.

³⁸ Rûm 30/21-25.

Sizden bekâr olanları, köle ve cariyelerinizden sâlih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah geniş lütuf sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir.³⁹ Burada insan hayatında takvanın ve iyi kul olmanın lüzûmu vurgulanmaktadır. Bu maksatla evlenenleri Allah zenginleştirir.

Bu âyetlerde iffetin korunmasıyla ilgili emirler ve alınması gereken tedbirler gösterilmiştir. Evlenmek bunun en güzel yoludur. Tefsirciler “evlendirin” emrinin muhatabı olarak velileri almış ve buradan hareketle velinin evlendirme görevi üzerinde durmuşlardır. Çağdaş müfessirlere göre ise muhatap sadece veliler değil, yakından uzağa bütün ilgililer ve toplumdur. Buna göre maddî va manevî durumu yerinde olan her müslümanın evlenmesi gerekir. Evlendiği takdirde kadına zulüm edeceğinden korkanlar, başka tedbirler uygulayabilirler. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tavsiye ettiği oruç tutarak iffetini korumak da mümkündür. İmkânı olduğu halde evlenmemek müslümanlara yakışmaz. Çünkü Allah erkek ve kadını birbirine meyilli olarak yaratmıştır. İşte bu yakınlığı nikâh akdi ile gerçekleştirmek gerekir. Bütün bu nasslardan hareketle evliliğin gayesinin, karşılıklı sevgi ve merhamet, topluma hayırlı nesil yetiştirmek olduğunu söyleyebiliriz. Eşlerin bu gayeleri iyi kavrayıp ona göre hareket etmeleri kendileri için büyük bir nimet olur.

Bir âyet-i kerimede Yüce Allah “İnsanlara, nefsânî arzular, kadınlar ve çocuklar süslenerek çekici kılındı”⁴⁰ buyurarak, erkek ve kadının fitratları itibariyle birbirlerine yakınlık hissettiklerini bildirmektedir. Kullarına vermiş olduğu bu duyguları belli kaidelere bağlamıştır. Bu kaideleri hayır yolunda kullananların mutlu va bahtiyar olacağı, aksi takdirde gaflete düşeceği beyan edilmektedir. Dünya hayatının güzellikleri kadınlar ve çocuklar ise, bunlar ahirette de devam edecektir.

1.1. İnsanların Çift Yaratılması

Evlilikten bahsetmeden önce insanların yaratılmasındaki amaç nedir, neden çift yaratıldı sorularını cevaplamamız gerekir. Yüce Allah, “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım”.⁴¹ buyurarak insanları ve cinleri dünyalık peşine düşüp onu ısrarla istemeleri için değil, Beni birlemeleri ve ibadet etmeleri için yarattım, demek istemiştir. İbn Abbas şöyle der: “İsteyerek veya istemeyerek, ibadet etmek

³⁹ Nûr 24/32.

⁴⁰ Âl-i İmrân 3/14.

⁴¹ Zâriyat 51/56

sûretiyle Beni tasdik etsinler diye yarattım”. Mücahid de, “Beni tanırsınlar diye yarattım” demektir, der.⁴²

Kur’ân-ı Kerim’de insanların çift yaratılması konusunda birkaç âyet-i kerîme vardır. Bunlardan Fâtır Sûresi 11. âyette Yüce Allah: *وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ* أَرْوَاجًا Allah sizi topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler, kıldı. ⁴³ Diğer bir âyet-i kerimede ise *وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ* “Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar yarattı. Sizi güzel rızıklarla besledi.”⁴⁴ Fahreddin Râzî: Hüküm bütün erkek ve kadınlar hakkında genel bir hükümdür. Buna göre “Allah Teâla, kendileriyle erkekler evlensinler diye kadınları yarattı” şeklinde olur⁴⁵ der. İnsanların çift yaratılmasında bir çok hikmetlerin olduğu beyan edilmektedir. Bunlardan biri de çocuklar ve torunlar yetiştirmek sûretiyle neslin devam etmesini sağlamaktır. Allah insanı ilk olarak topraktan yarattı. Sonra onun meniden çoğalmasını diledi.

Kur’ân-ı Kerîm’in bu konuya ilişkin âyetlerinden biri olan “Sizi bir tek candan yarattı”⁴⁶ buyruğu da cinsleriniz, sınıflarınız, dilleriniz ve renkleriniz farklı olmakla birlikte, O sizi bir tek can olan Âdem (a.s.)’dan yarattı, demektir. “Sonra ondan eşini” Havva’yı -ikisine de selam olsun- “yarattı.”⁴⁷ Bu da Yüce Allah’ın: “Ey insanlar, sizi tek bir candan yaratan ve ondan zevcesini var eden, her ikisinden de bir çok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun”⁴⁸ âyetine benzer.

İnsan bünyesinin çift olduğuna ve insanların çift yaratıldığına dikkat çeken Kur’ân diğer yandan hayvanların da çift olma özelliğine işaret ederek “Sizin için hayvanlardan sekiz çift yaratmıştır.”⁴⁹ buyurmaktadır. Yenilen hayvanlardan sizin için sekiz eş vücuda getirdi. Katâde şöyle der: “Deveden iki, sığırdan iki, koyundan iki ve keçiden iki tane yarattı. Bunların herbiri diğerinin eşi olduğu için “eşler” mânâsında “ezvâc” denilmiştir.”⁵⁰

⁴² M Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, III, 1224, Beyrût, 2012.

⁴³ Sâbûnî, *a.g.e*, II, 991,

⁴⁴ en-Nahl, 16/72.

⁴⁵ Fahreddin Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, XX, 80, Mısır, 1938

⁴⁶ el-A’raf 7/189.

⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-Azîm*, II, 206, 2.B Riyâd, 1999.

⁴⁸ en-Nisâ 4/1.

⁴⁹ ez-Zümer 39/6.

⁵⁰ Sâbûnî, *a.g.e*, III, 1061.

1.2. Eşler Arasındaki Uyum ve Sükun

Kur’ân’da eşler arasındaki uyum ve sükun şöyle ifade edilmektedir: “Sizi tek bir candan yaratan, Ondandır kendisinde sükûn bulsun diye eşini yaratan Odur.”⁵¹ “لَيْسَكُنَّ إِلَيْهَا” ifadesini Zemahşerî şöyle açıklar: “Ondan itminân bulsun, ona gönlü ısınsın, nefret etmesin diye yarattı. Çünkü insan kendi cinsinden olana meyleder, onunla ünsiyet kurar. Bu insanın kendinin bir parçası olan çocuğuna hissettiği sevgiye benzer. Koca karısı ile huzur ve mutmain olduğunu hisseder ve dostluk kurar. Sükûn bulma ve sevmeye konusunda o kendinden bir parça olduğu için kendini sevmiş gibi onu sever.”⁵² Diğer bir müfessirimiz de bunu şöyle açıklamıştır: “Onda kendinden bir özellik görüp onunla ünsiyyet etsin ve aralarında izdivacı sağlamak suretiyle heyecanını yatıştırarak bir sevgi ve itminan bulsun da ondaki emanet bunda karar kılsın demektir.”⁵³

Yüce Allah insanın kendi cinsinden çift yaratılmasının hikmetini “sükûn bulma” olarak beyân etmiştir. Bundan dolayı erkek ancak kadınla huzura erer, kadın da ancak erkek ile mutluluğa kavuşur. Eğer Allah, aralarına şehvî ihtiyaç ve lezzeti elde etme gibi huzur veren şefkat ve merhameti var etmemiş olsaydı, birbirlerinin eksikleri ve hayatın da zorlukları yüzünden birarada yaşayamazlardı. Bu da insanların yaratılış gayelerini ve üzerlerine düşen bütün sorumlulukların farkına varmalarına yeterli bir delildir.

Diğer taraftan Peygamber (s.a.v.) efendimizin kıyamette ümmetinin çok olmasından dolayı övündüğüne dikkat etmek gerekir. Eşler arasındaki sevgi ve merhameti güçlendirecek, huzuru artıracak hususlardan biri çocuk yetiştirmektir. Konumuzla ilgili âyet-i kerimenin devamında ise: “Eşini sarıp örtünce, eşi hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah’a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler.”⁵⁴ buyrulur. Allah bu durumda anne ve babaya fitrî olarak bir duygu verir. Çocuk daha anne karnındayken annesi ve babası geleceğe ümitle bakmaya, çocuğun sağlığını, terbiyesini düşünmeye başlarlar. Bu da aralarındaki merhamet ve şefkat duygularını harekete geçirir. Çocuk aynı zamanda sorumluluğu hatırlatmaktadır. Yeni doğduğunda

⁵¹ Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 383.

⁵² Ebu’l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer İbn Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Haikâiki Ğavâmizi’t-Tenzîl*, II, 136, Beyrût, 1986.

⁵³ İbn Kesîr, *Muhtasarü Tefsîri İbn Kesîr*, II, 73, Beyrût, 1981.

⁵⁴ el-A’raf, 7/189.

küçücük bebek zayıf olacağından, tüm ihtiyaçlarını anne babasının karşılaması gerektiğine dikkat çekilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ele alınan karı-koca arasındaki uyumu sağlayan sebeplerden birisi de meveddet kavramıdır. Bu kelime muhabbet, sevgi istemek, istenilen şeyin gerçekleşmesi anlamlarına gelir. Bir âyette şöyle denilmiştir: “İman edip salih amel işleyenlere Allah, bir sevgi yaratacaktır”.⁵⁵ Bu âyetin değerlendirmelerini özetlemek gerekirse, burada kastedilen kalplerde meydana gelen yakınlaşma ve kaynaşmadır. Yaklaştıran ve sevdiren de Yüce Allah'ın kendisidir. Sevgi, karı-kocanın yuva kurmasını sağlayan en önemli etkidir. Bu sayede eşler biraraya gelir ve hayatın zorluklarına beraber katlanırlar.

Görüldüğü üzere eşler izdivactan sonra aralarında uyum ve sükûnu oluşturan sebepler itminân, çocuk ve sevgiden kaynaklanır. Bunlar bulunmadığı zaman anlaşmazlık ortaya çıkar. Ve bunlar büyür, öfke ve nefrete dönüşünce ayrılımlar meydana gelir.

1.3. Ahlâkî Bir Yükümlülük Olarak Nikâh

İnsan varlık yapısı itibariyle bir toplum içinde yaşar ve ihtiyaçlarını toplum olmadan gideremez. Bu yüzden nikâh, hem bireyler, hem de toplumlar açısından önemlidir. Çünkü bir toplumun devamı iki cinsin biraraya gelerek sağlıklı âile kurması; taraflara güven, sevgi, merhamet, sadakat ve yardım etmelerine bağlıdır. Evlenmek, çocuk sahibi olmak toplum için büyük bir kazançtır. Nikâh akdi, karı-kocaya birçok ahlâkî ve hukukî sorumluluklar getirir. Bu sorumluluklar Rûm Sûresi başta olmak üzere onlarca âyet-i kerimede açıklanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in, nikâhı mutluluk kaynağı olarak tanımladığını ifade ettik. Eşlerin de bu mutluluk unsurlarını pekiştirecek davranışlar sergilemesi gerekir. İslâm ahlâkî sadece bir kesim için değil, aksine toplumun her ferdinin ihtiyaçlarını dikkate alan kapsamlı bir ahlâktır. Meselâ: Erkeklerle “Onlarla (kadınlarla) iyi geçinin...”⁵⁶ ve “Müminlerin iman bakımından en olgun olanları, ahlak yönünden de en güzel olanlarıdır. Sizin en hayırlınız, kadınlara iyi davrananlardır”⁵⁷ buyurulmuş, kadınlara

⁵⁵ Meryem, 19/96.

⁵⁶ en-Nisâ, 4/19.

⁵⁷ Tirmizî, Radâ, 11.

ise: “... İyi kadınlar, itaatkar olanlar ve Allah’ın korunmasını emrettiği şeyleri kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyanlardır...”⁵⁸ şeklinde, emir ve tavsiyeler verilmiştir. Her iki tarafın kendilerine verilmiş vazifeleri hakkıyla bilmeleri ve hakkıyla uygulamaları neticesinde, İslâm âilesini meydana getirmiş olurlar. Genellikle tezimizin gayesi Müslüman âilelerinin nikâh ve talâk ile ilgili görev ve ahlâkî yükümlülüklerini araştırmak olduğundan dolayı, burada bu kadar bilgiyle yetiniyoruz.

2. NİKÂH’IN BÜTÜN PEYGAMBERLERİN SÜNNETİ OLMASI

Allah Teâla kendisinin seçmiş olduğu bütün elçilerine aile kurmalarını ve salih nesiller yetiştirmelerini buyurmuştur. Bu konuda dikkat çeken âyet-i kerime şöyledir: “Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her ecel için bir yazı vardır.”⁵⁹ âyeti Hz. Muhammed (s.a.v.)’e hitâp etmektedir. Aynı zamanda bütün peygamberlerin evlendiklerini ve hatta birden fazla kadınla evlilik yaptıklarını ortaya koymaktadır. Peygamberimiz (s.a.v.)’in bu hususta yeni bir şey getirmediği, aksine önceki peygamberler gibi davrandığı anlaşılmaktadır. Peygamberler Yüce Allah’ın en sevdiği, insanlar arasından özel seçtiği kimseler oldukları için, ilâhi kanunlarla yaşayan ve insanlığa örnek olan şahsiyetlerdir. Âyetin vermek istediği öncelikli ders, evlenmeye teşviktir. Ayrıca İslâm’ın helal kıldığı yollarla evlenip sağlıklı nesiller terbiye etmeye çağrı vardır.

Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurur: “Dört şey peygamberlerin sünnetlerindendir: Hayâ, güzel koku sürünmek, misvaklanmak ve evlenmektir.”⁶⁰ Bir çok yönüyle insanlara yol gösteren peygamberler, evlenme konusunda da nasıl davranılması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Çünkü peygamberler aynı kaynaktan vahiy aldıklarından dolayı, birbirlerini doğrulayan, birbirlerine yardım eden kişilerdir. Tebliğlerinin özü aynı olmuş, fakat bir takım amelî ayrıntılar değiştirilmiştir.

Bu aynı zamanda peygamberlerin kavimlerinden inkâr eden bazı kimselere de cevap mahiyetindedir. Hz. Nûh’un kavmi, kendileri gibi insan cinsinden bir peygamber

⁵⁸ en-Nisâ, 4/34.

⁵⁹ er- R’ad, 13/38.

⁶⁰ Tirmizî, Nikâh, 1.

gönderilmesine şaşırarak: “Nûh tıpkı sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir.”⁶¹ “Eğer Allah peygamber göndermek isteseydi, muhakkak melekleri gönderirdi, demişlerdir.”⁶² Mekke müşrikleri de: Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaşılar ve kâfirler, “Bu pek yalancı bir sihirbazdır! Tanrıları, tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir!”⁶³ dediler. Bu şekilde peygamberleri ayıplamaya ve inkâra kalkışmışlardır. Bunlara gereken cevaplar, gerek bu ayette gerekse diğer ayetlerde verilmiştir. Özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.) üzerinden yaptıkları itirazlar çok açıktır. Bir peygamber kadınlar ve çocuklarla meşgul olmamalı, münzevî hayat yaşamalıdır, diyorlar. Bunu diyenler çoğunlukla Yahudi ve Hristiyanlardır. Halbuki kendilerinin inandığı peygamberler dahi evlenmiş ve salih zürriyetler yetiştirmek suretiyle de örnek olmuşlardır. Bunun bir çelişki olduğu âşikardır; çünkü gelmiş geçmiş peygamberlerin yaptıkları Tevrat, İncil ve Kurân’da bildirilmiştir.

Konumuzla ilgili âyet-i kerime ve hadis-i şerife temas ettikten sonra, Kur’ân’da zikredilen bazı peygamberlerin evlilikleri, eşleriyle olan münasebetleri üzerinde durmak istiyoruz. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’de birçok peygamberin eşleri ve çocukları zikredilmiştir. Bütün bu örnek aile hayatlarından istenilen amaç, onlara benzeyen cemiyetler meydana getirilmesidir. Bu noktada, ilgili âyetlere bakarak Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. ve Hz. Muhammed (a.s.)’in aileleriyle münasebetlerini öğrenmemiz, tezimizin amacına ışık tutacaktır.

2.1. Hz. Âdem

Allah, Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Havvâ’yı cennetten yere indirmesiyle yeryüzünde yeni bir hayat başlamıştır. Âdem (a.s.)’ın nereye indiğine dair birçok rivâyetler vardır. İslâm âlimleri bu konu hakkında değişik görüşler beyân etmişlerdir. Âdem (a.s.) Hindistan’a, Hz. Havvâ ise Cidde’ye indiği, ilk defa Arafat’ta buluştukları gibi birbirinden farklı rivâyetler mevcuttur. Ancak bizim için önemli olan nasıl indirildiği değil, niçin indirildiğidir. Gerek Kur’ân-ı Kerim’de, gerek hadislerde bu açık bir şekilde belirtilmiştir. Allah insan cinsinden ilk Âdem (a.s.)’ı yaratmıştır ve dünyada kendisine

⁶¹ el-A’raf, 7/63.

⁶² el- Mü’minûn, 23/24.

⁶³ Sâd, 38/4; Kâf, 50/2.

eşlik etsin, hayatını paylaşsın diye, kendisinin kaburga kemiğinden⁶⁴ Hz. Havvâ'yı yaratarak insanlığın çoğalmasına bir vesile kılmıştır.

Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Havvâ'nın cennetten çıkarıldıktan sonraki hayatları hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de fazla bilgi geçmemektedir. Bazı kaynaklarda geçen rivâyetler daha çok isrâiliyât kaynaklıdır. Bunun gibi teferruât bilgileri burada nakletmek, konumuz dışına çıkacağından, Kur'ân'daki âyetlerle yetineceğiz. Hz. Âdem (a.s.)'in peygamber olduğuna vurgu yapan âyet: “Allah Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim âilesi ile İmrân âilesini seçip âlemlere üstün kıldı. Allah işiten ve bilendir”⁶⁵ şeklinde beyân edilmektedir. Peygamberler ise Allah'ın öğrettiği mesajları uygulamakla mükelleftir. Allah, Hz. Âdem'e insanlığın ilk babası olacağını ve bütün insanlığın ondan çoğalacağını takdir etmiş ve bu kuşkusuz böyle gerçekleşmiştir.

Yüce Allah daha önce zikrettiğimiz A'raf Sûresi 189. âyetin devamında: Eşini sarıp örtünce, eşi hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler.⁶⁶ Allah bu âyetin başında insanlığın tek bir nefisten yaratılmasıyla ilgili hükümleri açıkladıktan sonra, bu kısmıyla sonraki aşamalarda eşler arasında cinsî münâsebetle neslin çoğalmasına dikkat çekmektedir. Bu âyetler aynı zamanda müslümanların nesillerini korumak ve çoğaltmak için gayret etmeleri gerektiğini beyân etmektedir. İnsanlar son nefesine kadar çocuklarına güzel örnek olmalıdırlar. Onların dini inançlarıyla doğru istikamette olmalarına itina gösretmeleri gerekir.

2.2. Hz. İbrahim

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s.) daha çok babası ve çocuklarıyla olan münasebetleriyle anılır. Hanımları hakkında ise fazla bilgilere yer verilmez. İslâm Tarihi kaynaklarında ise Hz. İbrahim'in eşleri ve daha birçok özellikleri bildirilmektedir. Babası Âzer, eşleri Sâre ve Hâcer, oğulları ise İshâk ve İsmâil'dir. Hz. İbrahim, tüm aile fertleriyle iyi geçinen, topluma da bir model olan şahsiyettir. Kavmine tevhid inancını yerleştirmek için büyük mücadeleler veren ve aynı zamanda ailesinin de bu inançla yetişmesi uğrunda çalışan bir peygamberdir. Kur'ân'ın ifadesine göre babası

⁶⁴ Buhârî, Nikâh, 79.

⁶⁵ Âl-i İmrân, 3/33.

⁶⁶ A'raf, 7/189.

müşriktir. Hz. İbrahim babasını tevhl d inancına döndürebilmek için yumuşak davranmak s retiyle birçok metodu uygulamış bulunmaktadır.

Hz. İbrahim (a.s.)'in eşleri konusuna gelince, Kur'ân-ı Kerim'de eşlerinin adı geçmez. Fakat bazı âyetlerde "onun hanımı"  eklinde ifadeler vardır. "O esnada hanımı ayakta idi ve güldü. Ona da     'ı,     'ın ardından da Y   b'u m jdededik."⁶⁷ "Karısı     lık atarak geldi. Y   ne vurarak "Ben kısır bir kocakarıyım" dedi."⁶⁸ İbrahim s resi 35-41.  yetlerde⁶⁹, ailesinden bazılarını Beyt-i Harem'inin yanında ekinsiz bir vadiye yerle tirmesinden ve onlara yapmış olduğu dualardan bahsedilir. Diğer kaynaklarda aktarılan bilgiler ise  u şekildedir: Hz. İbrahim e i Süre ile beraber zorba hükümdarlardan birinin memleketi olan Mısır'a u radılar. Hükümdar S re'ye Hacer isminde bir hizmetçi hediye etti. S re ise bu hizmetçisini Hz. İbrahim ile evlendirdi. Hâcer de bir müddet sonra  sm il'i do urunca S re Hz. İbrahim'i kiskanmaya ba ladı. Hz. İbrahim'den Hâcer ve çocuğunu kendisinden uzakla tırmasını istedi. O da süt emme çağında olan  sm il ile annesi Hâcer'i Mekke'ye götürdü. Yanlarına içinde hurma bulunan bir torba ile içinde su bulunan bir kırba bıraktı. Sonra Hz. İbrahim geri dönmek için kalkıp yürüdü. Hâcer de peşine takılıp şöyle dedi: Ey İbrahim!   inde bize arkadaşlık edecek bir kimse bulunmayan ve hiç bir şeyi olmayan bu vadide bizi bırakıp nereye gidiyorsun?! "Bu sözünü defalarca tekrarladığı halde, Hz. İbrahim ona dönüp bakmadı. En sonunda: "Ey İbrahim! Böyle yapmanı Allah mı sana emretti?" diye sordu. İbrahim evet deyince, Hâcer: " yleyse Allah bizi telef etmez." dedi ve sonra geri döndü. Hz. İbrahim de geri dönerken ellerini sem aya kaldırdı ve dua etti.⁷⁰

Kaynakların verdiği bu bilgiler, bizim ara tırmakta olduğumuz aile hayatına ışık tutacak mahiyettedir. Öncelikle S re  yle bir fed karlık yapıyor ki,  ocuk sahibi

⁶⁷ H d, 11/71.

⁶⁸ Z riy t, 51/29.

⁶⁹ İbrahim, 14/35-41. Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Bu  ehri emniyetli kıl, beni ve o ullarımı putlara tapmaktan uzak tut!     , Rabbim; putlar, insanlardan bir çoğunun sapmasına sebep oldular. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, sen gerçekten çok ba ı layan, pek esirgeyensin." Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, çocuklarımdan bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin yanında ekinsiz bir vadiye yerle tirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden onlara rızık ver! Umulur ki, bu nimetlere   kredeler." Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyece imizi de a ıklayaca ımızı da bilirsin.      ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.  htiyar halimde bana  sm il'i ve     'ı lutfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı kabul edendir. Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle; Ey Rabbimiz duamı kabul et! Ey Rabbimiz! Amellerin hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve m 'm nleri ba ı la!"

⁷⁰ Buhârî, Enbiy , 9.

olabilmesi için eşini bir başka kadınla evlendiriyor. Bu bir kadının yapabileceği büyük bir iyiliktir. Elbette ki Allah bu iyiliğini boşa çıkarmadı, yaşlı ve kısır olmasına rağmen Hz. İshâk'ı ona bahşetti. Sâre'nin teslimiyetini şu âyet-i kerimeden de anlıyoruz: Kur'ân-ı Kerîm'de, İshâk müjdelendiği vakit “ Olacak şey değil, ben bir kocakarı, bu kocam da ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey”⁷¹ diyerek hayretini dile getirmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki hiç kimse Allah'tan ümidini kesmemeli, ona teslim olmalıdır. Diğer hanımı Hâcer ise Allah'a teslimiyet noktasında son dereceye ulaşmıştır. Çünkü ıssız bir vadide kalırken “Allah emrettiyse O bizi telef etmez” diyerek kayıtsız olarak emri kabul etmiştir.

Hız. İbrahim (a.s.)'ın her halinde Allah'a dua ettiğı gibi, çocuk sahibi olması konusunda da duada bulunmayı ihmal etmediğı anlaşılmaktadır. Kişinin kalbinden çıkan duaları Allah'ın boşa çıkarmayacağına bir delildir. Hız. İbrahim ve ailesi, Allah'a yürekten inanan ve onun emirlerine boyun eğen insanların hiçbir zaman kaybetmeyeceklerini göstermesi bakımından önemlidir.

2.3. Hız. Mûsa

Kasas Sûresin'de Hız. Mûsa (a.s.), Hız. Şuayb (a.s.) ve iffetli kızlarının kıssası vardır. Dedi ki: “Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan artık o kendinden; yoksa sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden bulacaksın.”⁷² Bunun gibi çeşitli kıssalar; insanların bilgi edinmesi, ibret alması ve hayatına kolaylık sağlaması için önemlidir. Bu âyetin tefsirinde Kurtubî şöyle der: “Bu âyet, kız velisinin, bir erkeğe, kızıyla evlenmesini teklif ettiğini ifade eder. Bu uygulana gelen bir sünnettir. Hız. Şuayb (a.s.), kızıyla evlenmesini Hız. Mûsa (a.s.)'a teklif etmiştir. Ömer de (r.a.) kızı Hafsa (r.a.) ile evlenmesini önce Hız. Ebû Bekir'e, (r.a.) sonra da Hız. Osman'a (r.a.) teklif etmiştir. Mevhûbe (r.a.) de, Rasûlullah (s.a.v.)'a kendisiyle evlenmesini teklif etmişti. Selef-i sâlihe uyarak, kişinin, iyi bir erkeğe, velisi olduğu kızla evlenmesini teklif etmesi güzel bir şeydir.”⁷³

Hız. Şuayb (a.s.)'ın bu görüşünün bir fikir yürütme, bir düşünme sonucunda ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Çünkü kızları, babalarına Mûsa (a.s.)'ı anlattıkları zaman

⁷¹ Hûd, 11/72.

⁷² Kasas, 28/27.

⁷³ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân*, XIII, 271, Kâhire, 1964.

bir baba olarak bunu farketmiş olabilir. Sade bir dil ile düşündüğü fikirleri çekinmeden beyan edebiliyor, en doğru olan da budur. Bir önceki âyete baktığımız zaman, iki kızından biri babasına şöyle diyordu: “Babacığım! Onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edebileceğin en iyi kimse, bu güçlü ve güvenilir adamdır” dedi.⁷⁴ Belki baba, yetişkin kızların bulunduğu bir evde hizmetçi olarak istihdam etmeyi doğru bulmadığı için güvenilir birini arıyordu. Ahlâkından emin olduğu güvenilir, dürüst, evliliği yürütebilecek biri bulununca bu hayırlı işe başvurmuştur. Bu insanların ictimâî hayatında çokça raslanan bir durumdur.

Hiz. Mûsa (a.s.) anlaşma sonucunda bu teklifi kabul ederek şöyle cevap vermiştir: “Bu seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım, demek bana karşı husumet yok. Söylediklerimize Allah vekîldir.”⁷⁵ Demek ki peygamber bile olsalar, gelecekte olabilecek muhtemel durumları göz önünde bulundurarak herşeyi belirlemeye çalışmışlardır. Sonunda da Allah’a tevekkül etmişlerdir. Hiz. Mûsa (a.s.)’nın hizmetçi olmayı kabul etmesi, durumunda bir eksilme veya fazlalık oluşturmaz. Aksine bu haller onlarda bulunan özellikleri ortaya çıkarır ve böylece insanlara tanınırlar. Mûsa (a.s.)’ın bu davranışında büyük bir ders vardır. Çünkü onun kendisini bekleyen büyük bir tebliğ görevine hazırlanıp yetişmesi için, adeta salih bir eşe ve yardımcıya ihtiyacı vardı. Bunun için Allah’a şöyle niyazda bulunmuştur: “Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım.”⁷⁶ Allah Teâla da onun duasına icâbet etmiş, bir çok hayırla karşılaştırmıştır.

Kur’ân-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden üçünün evlilik ile ilgili kısımları incelenmiştir. Görüldüğü üzere ayrıntıya girilmeksizin olaydan çıkarılması gereken dini ve ahlâki mesajlar alınıp değerlendirilmiştir. Demek ki nikâh, o kadar önemli ki, Allah Teâla tüm peygamberlerini ona teşvik etmiştir. Nikâh’tan vazgeçme de, uygulana gelen en önemli sünnetten yüz çevirme olarak nitelendirilmektedir. Bir hadis-i şerifte Sa’d ibn Ebî Vakkâs şöyle demiştir: Rasulullah (s.a.v.), Osmân b. Maz’ûn’un kadınlardan uzak durma teşebbüsünü reddetmiştir. Şayet Hiz. Peygamber (s.a.v.) ona kadınlardan uzaklaşıp çekilmeye icazet vermiş olsaydı, bizler muhakkak hadımlaşırđık.⁷⁷ Bu yüzden

⁷⁴ Kasas, 28/26.

⁷⁵ Kasas, 28/28.

⁷⁶ Kasas, 28/24.

⁷⁷ Buhârî, Nikâh, 8.

evlenmemek İslâmî ahlakla bağdaşmaz. Diğer bazı dinlerde olduğu gibi “ruhbanlık” bizim dinimizde yasaklanmıştır. Evlenmenin ibadet sayılması da bundandır.

2.4. HZ. MUHAMMED (s.a.v.)’İN EVLİLİKLERİ

Hız. Peygamber (s.a.v.) tüm müslümanlar için örnek şahsiyettir. Onun örnekliliği incelendiği zaman, âile hayatı yeri biz müslümanlar için son derece bilinmesi gereken bir durumdur. Çünkü hayatın her alanındaki güzelliğler onun hayatında cereyan etmiştir. Mutluluk ve musibet anında gösterdiği davranışların herbiri örnek alınmaya değerdir. Kur’ân-ı Kerim, Hız. Peygamber (s.a.v.)’in hanımlarıyla olan münasebetlerini Ahzâb sûresinde ve başka âyetlerde ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bunlardan bazıları âile içi özel durumlar olmasına rağmen, Allah Teâla üzerinde durmuştur. Çünkü Allah kıyâmete kadar gelip geçen bütün insanların kafasında oluşabilecek sorunları bilmektedir. Hız. Peygamber (s.a.v.)’le ilgili uygunsuz bazı düşünceleri, hem bu âyetler hem de sahih hadisler çürütmektedir. Fırsat bulunca saldıran din düşmanları, ne kadar uğraşırlarsa uğraşınsınlar, bunun üstesinden gelemezler. Şimdi biz burada bu konudaki âyetleri ayrı ayrı ele alacağız.

Konu içeriği ile ilgili bazı âyetler şunlardır: Ey peygamber! mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah’ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan câriyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini peygambere hibe eden mü’mine kadını, diğler mü’mirlere değıl, sadece sana mahsus olmak üzere helâl kıldık. Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan (câriyeleri) hakkında mü’mirlere neyi farz kıldığımızı biliriz. Ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir”.⁷⁸ Allah Hız. Peygamber (s.a.v.) için dörtten fazla hanımla evlenmeyi helâl kılmıştır. Aynı zamanda evliliğın kimlerle ve nasıl olacağına dair de geniş bilgiler vermiştir. Bu durum şöyle özetlenebilir:

2.4.1. Mehirleri Verilenler

Bu husus hem Hız. Peygamber hem de mü’mirlere için farzdır. Şöyle ki: Taberî âyetin ilgili kısmını şöyle açıklar: “Ey peygamber! mehirlerini verdiğin hanımları Allah

⁷⁸ Ahzâb, 33/50.

sana helâl kılmıştır, yani her kadına, verilmesi gereken bir mehir vardır. Allah kadını kendisine verilen mehirden dolayı nikâhını helâl kılar.”⁷⁹ Allah, habîbine hitâb ederek mehirlerini verdiği eşlerini kendisine helâl kıldığını bildirmiştir. Buradaki ecir kelimesinden maksad mehirdir. Mücâhid ve bir başkası böyle der: Hz. Peygamber’in hanımlarına verdiği mehir on okka ve yarısıydı. Bir okka kırk dirhemdir, yarım okka ise yirmi dirhemdir. Böylece Peygamber’in verdiği mehirlerin toplamı beşyüz dirhemi buluyordu. Yalnızca Ebu Sufyân kızı Ümmü Habîbe’ye verdiği mehir dört yüz dinardı. Çünkü onun mehrini merhum Necâşî karşılamıştı. Ayrıca Safiyye bint Huyey’ı de Hayber esirleri arasından seçmiş, sonra onu âzâd etmiş ve âzâdı da mehir saymıştı. Cüveyriye bint el-Hârise de Sabit b. Kays b. Şemmâs’a kurtuluş fidyasını ödemiş ve onunla kendisi evlenmişti.⁸⁰

Ümmü Hânî’den âyetin sebebi nuzûlüne dair bir rivayet nakledilir: “Rasûlullah (s.a.v) bana tâlib oldu. Ancak ben ona özür beyân ettim, o da benim özrümü kabul etti. Daha sonra Yüce Allah: “Ey Peygamber! Muhakkak Biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini... sana has olmak üzere helâl kıldık” buyruğunu indirdi. Ümmü Hânî dedi ki: Ben ona helâl olmuyordum, çünkü ben hicret etmedim. Ben Tulekâ’dan idim”.⁸¹

2.4.2. Cariyeleri

Câriye bir kimsenin eli altında olan genç veya ihtiyâr kadındır. Câriye, esasen denizde cereyânı itibariyle gemi manasınadır. Câriyeler de efendilerinin emir ve hizmetleri dairesinde hareket edecekleri için bu ismi almışlardır.⁸² Âyetin ikinci olarak zikrettiği bu husus da, hem Hz. Peygamber (s.a.v.) hem de ümmeti için helâl kılınmıştır. Fakat İslâmiyet, câriyelere bazı haklar ve kolaylıklar getirmiştir. Câriyelerin âzad edilmesinin ne kadar sevaplı olduğunu gerek Kur’ân-ı Kerîm, gerekse hadîs-i şerifler bize açıklamaktadır. Meselâ bu faaliyete örnek teşkil edecek olan âyet şu şekildedir: “İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir...”⁸³ “İçinizden, imanlı hür kadınlarla

⁷⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, XII, 24, Beyrût, 2001.

⁸⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-Azîm*, XI, 190, Kurtuba, 2000.

⁸¹ Tirmizî, *Tefsîr*, 34.

⁸² Ömer Nasuhî Bilmen, *a.g.e.*, III, 333.

⁸³ Bakara, 2/221.

evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız câriyelerinizden alsın...”⁸⁴

Kendisinden sonraki İslâm toplumu için bir örnek oluşturmak üzere, Rasulullah (s.a.v.)’ın böyle bir “câriye ile evlilik” hayatı da sürmesi gerekmiştir.⁸⁵ Peygamber (s.a.v.), Safiyye ve Cüveyriye’ye böyle sahip olmuş; fakat onları âzad ederek onlarla evlenmiştir. Aynı şekilde iki câriyesi daha vardı. Onlardan biri Reyhâne (r.a.), diğeri ise Mâriye (r.a.) idi. Bu ikisi de esirler arasından Hz. Peygamber (s.a.v.)’ın payına düşmüşlerdi.

2.4.3. Hz. Peygamber (s.a.v) ile Hicret Eden Akrabaları

Bu ifadeden yola çıkarak hicret eden, Hz. Peygamber (s.a.v.)’ın akrabaları arasından olan kadınların daha faziletli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü müfessirlerin cumhuru, hicret her ne kadar âyette geçiyorsa da Rasulullah (s.a.v.) ile evlenmenin helal olma şartlarından olmadığı görüşündedirler. Âyette hicretin zikredilmesi, onun faziletini beyân etmek içindir. Âyet Rasulullah (s.a.v.)’ın evleneceği kadınların sınıflarını beyân etmektedir.⁸⁶

2.4.4. Kendisini Hz. Peygamber (s.a.v.)’e Hibe Edenler

Bu husus sadece Rasulullah (s.a.v.) için geçerlidir. Başka mü’minlere mehirsiz olarak evlenmek helal değildir. Âyet-i kerimede geçtiği üzere “Mü’min bir kadın kendisini Hz. Peygamber (s.a.v.)’e hibe eder de, Peygamber (s.a.v.) de onunla evlenmeyi isterse onu mü’minlerden ayrı olarak sadece sana mahsus olmak üzere senin için helal kıldık”⁸⁷ kısmının sebebi nüzulu şöyledir: İbn Sa’d’ın rivayet ettiğine göre bir kadın Rasulullah (s.a.v.)’e geldi ve Ey Allah’ın elçisi ben kendimi sana bağışladım, dedi. Bunun üzerine bir adam kalktı; “Eğer ihtiyacın yoksa o kadını bana nikâhla”, dedi. Rasulullah (s.a.v.) mehir olarak vereceğin bir şeyin var mı diye sordu. Adam “Şu gömleğimden başka hiçbir şeyim yok” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) “Demirden yüzük bile olsa mehir vermen gerekir dedi. Sonra Kur’ân’dan ezberinde var mı diye sordu. Adam “Şunları biliyorum deyince Rasulullah (s.a.v.) kadını o adama nikâhladı.”⁸⁸ Bu

⁸⁴ Nisâ, 4/25.

⁸⁵ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 690-691

⁸⁶ Cessas, *a.g.e*, III, 366.

⁸⁷ el-Ahzâb, 33/50.

⁸⁸ Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 21; Tirmizi, Nikâh, 23.

âyet ve hadisten anlaşılan, bir kadın kendisini mehirsiz olarak birine hibe etse bile mehir ondan sâkıt olmaz. Bu sadece, şânı Yüce Peygamber (s.a.v.)’ın peygamberlik görevini kolaylıkla ifa etmesi içindir. Böylece kimlerle evlenmenin daha faziletli olduğu anlaşılmıştır.

Ahzâb sûresi’nin 51 ve 52 âyetleri, bu konunun devamı mahiyetinde olup, Peygamber (s.a.v.)’ın dörtten fazla kadınla evlenmesi, onların arasından dilediğini boşayıp dilediğini yanında tutması ve “kasm” (kadınların yanlarında kalma süresini eşit tutma) zorunluluğunun bulunmaması bir kolaylık olarak belirtilir. Allah Teâla Peygamber (s.a.v.)’ı bu konularda serbest bırakmasının hikmetini âyetin devamında zaten açıklamaktadır. “Böyle yapman onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmelerine ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur. Allah kalblerinizde olanı bilir. Allah hakkıyla bilendir, Halimdir.”⁸⁹ Çünkü onlar, bunun Allah’tan gelen bir emir olduğunu bilirlerse, gönülleri daha hoş olur, üzüntü ve keder hissetmezler.⁹⁰ Hz. Âişe şöyle rivâyet etmiştir: “Ben, kendilerini Peygamber (s.a.v.)’e hibe eden kadınları kıskanır ve şöyle derdim: “Kadın da kendini hibe eder mi?” “Ey Muhammed! Onlardan istediğini bırakır, istediğini yanına alırsın. Sırasını geri bırakmış olduklarından da arzu ettiğini yanına almanda sana bir sorumluluk yoktur” meâlindeki âyet inince dedim ki: Görüyorum ki, Rabbin, senin arzunu hemen yerine getiriyor.”⁹¹

52. âyette yine Peygamber (s.a.v.)’e hitaben “Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan hâriç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunları başka hanımlarla değiştirmen sana helal değildir. Allah her şeyi gözetlemektedir.”⁹² Bu âyeti müfessirler şöyle yorumlamışlardır: İbn Abbas ve Katade’den nakledilen bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: Ey Peygamber, serbest bıraktığın hanımların, Allah’ı, Rasûlünü ve Ahiret yurdunu seçtikten sonra, artık bunların üzerine senin evlenmen veya bunlardan biriyle başka bir hanımı değiştirmen sana helal değildir.⁹³ “Ey Peygamber! Eşlerine de ki: Eğer dünya hayatını istiyorsanız...”⁹⁴ meâlindeki tahyîr âyeti indiğinde, Rasulullah (s.a.v.) onları serbest bırakmış, onlar da Allah ve Rasûlü ile âhiret yurdunu tercih etmişlerdi. Allah da, onların bu davranışlarına mükâfat olarak

⁸⁹ Ahzâb, 33/51.

⁹⁰ Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 960.

⁹¹ Buhârî, Tefsir, 33/7.

⁹² Ahzâb, 33/52.

⁹³ Taberî, *a.g.e.*, XX, 297.

⁹⁴ Ahzâb, 33/28.

Rasûlünü, sadece mevcut eşlerine ait kıldı ve onların dışındaki kadınlarla evlenmesini haram kıldı.⁹⁵

Hiz. Âişe'nin naklettiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.)'in eşlerinin sayısını donduran bu yasak, Peygamber (s.a.v.)'in ölümünden önce kaldırılmış ve kendisine sınırsız evlenme özgürlüğü tanınmıştı. Fakat sınırlamanın kalkmasına rağmen eşlerine başka birini eklememiş, yukarda sayılan eşleri “mü'minlerin anneleri” olarak kalmıştı.⁹⁶

Allah, Peygamber (s.a.v.)'e bu kadar yetki vermiş olmasına rağmen, hanımlarının arasını eşit tutmayı ve bütün hanımlarıyla en güzel muâmelede bulunmayı başarmıştır. Daha sonraki âyetlerde müslümanların Peygamberimiz (s.a.v.) ile, onun hanımları olan “mü'minlerin anneleri” ile nasıl bir ilişki kuracaklarına dair açıklamalar yer almaktadır.

2.4.5. Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in Hanımlarını Muhayyer Bırakması

“Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim”.⁹⁷ Bu âyet Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarının; güzel elbiseler, bazı ziynet eşyaları ve fazla nafaka istemeleri üzerine nâzil olmuştur. Hiz. Âişe'den rivâyet edilir: Rasûlullah (s.a.v.)'e kadınlarını muhayyer bırakması emrolununca benden başladı ve buyurdu ki: “Ben sana bir şey söyleyeceğim, ama ebeveyninden emir almadan (cevap vermeye) acele etme!” Rasûlullah (s.a.v.) annemle babamın O'ndan ayrılmamı emretmeyeceklerini pekâlâ biliyordu. Sonra şu âyeti okudu: “Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim”. Yok Allah'ı, Peygamberini ve âhiret yurdunu dilerse bil ki, Allah, sizden güzel hareket edenlere büyük bir ecir hazırlamıştır. Ben O'na: “Bunun nesi için annemle babamdan izin isteyecekmişim! Ben Allah'ı, Rasûlünü, ahiret yurdunu dilerim.” dedim. Sonra Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşleri de benim yaptığım gibi yaptılar.⁹⁸ Peygamber (s.a.v.)'in hanımları kendilerini tercih etselerdi, bu bir boşanma olarak telakki edilirdi; fakat mü'minlerin anneleri istisnasız olarak Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu tercih ettiler. Bunun

⁹⁵ Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 961.

⁹⁶ Taberî, *a.g.e.*, XXII, 36.

⁹⁷ Ahzâb, 33/28.

⁹⁸ Buharî, Tefsir, 33/5.

üzerine Allah şu âyeti indirdi “Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan hâriç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunları başka hanımlarla değiştirmen sana helal değildir. Allah her şeyi gözetlemektedir⁹⁹”

2.4.6. Hz Peygamber (s.a.v.)’in Çok Evlenmesinin Hikmetleri

Rasûlullah (s.a.v.)’in aile hayatını okuyup öğrenen kişi - eğer kalbinde kötü niyeti yok ise – hemen bu konunun hikmetini anlar. Çünkü peygamberimizin hanımlarının birkaç tane olması ya siyasi, eğitim-öğretim, ictimâî veya merhamet etme, koruyup gözetmek için olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.) ilk evliliğini 25 yaşında iken, kendisinden 15 yaş büyük dul bir hanım olan Hz. Hadîce validemizle yapmıştı. Hz. Hadîce’nin vefatına kadar da başka bir kadınla evlenmedi. Vefatından sonra ise Rasûlullah (s.a.v.) başka kadınlarla evlendi. Evlendiği hanımlar tebliğ görevini yerine getirmede kendisine yardım ettiler.

Prof. Mahmud es-Savvaf, “Rasûlullah’ın Pâk Zevceleri” kitabında özetle şunları der: “ Söyle habibim Hak geldi bâtil yok oldu, zaten bâtil yok idi”.¹⁰⁰ Gözü gören herkese güneş gibi hak zâhir oldu. Münâfıkların, misyonerlerin ve iftiracıların iftiraları bozuldu. Çünkü anlaşıldı ki büyük Rasûl’ün muhtelif kadınlarla evlenmesi dinin maslahatı içindir. Bu evlenmelerle kalblerin birleşmelerini isterdi. Bu evlenmeler sayesinde büyük kabileler, şerefli insanlar Rasûlullah’ın etrafında toplandılar, dinin yüceltilmesine çalıştılar. İnsanlar kadınlarla nasıl muâşeret eder; şâyet iki, üç veya dört kadınla evli ise, aralarında nasıl adalet yapılır, bunu insanlara o öğretti. Bu evlenmelerin her birisi ya siyâsî, ya dînî veyahut da ictimâî bir hedef güder.¹⁰¹

Rasûlullah vefat ettiği zaman, hayatta bulunan dokuz vâlidemiz, öğretmenlik, ahlâk göstericilik ve ıslah edicilik görevlerini yaptılar. Kadınlara en mahrem meselelerde fetvâ verdiler. Belki şüphesiz kadınlarla ilgili meselelerde erkeklere de fetvâ verdiler.

Hayır ve iyilik bâbında birer numûne oldular. Eşleri de Allah’ın Rasûlü de bütün beşeriyete ahlâkça önderdi. Mübârek zevceleriyle de güzel güzel geçim yaptı, daima

⁹⁹ Ahzâb, 33/52.

¹⁰⁰ İsrâ, 17/81.

¹⁰¹ Mahmud es-Savvaf, *Rasûlullah’ın Pâk Zevceleri*, s. 52.

adaletle hareket etti. Onlara kadınlarla ilgili gizli ve açık hükümleri anlattı. İşte taaddüd-ü zevcât (Çok kadınla evlenme)'nin hikmeti, İslâmın iktizâ ettiği bu güzel siyasettir.¹⁰²

3. TALÂKIN ZARURET HALİNDE MUBAH KILINMASI

Ailenin parçalanmasının ve boşanmanın gerçekleşmesinin bazı sebepleri vardır. Karı-koca arasındaki tartışmanın en büyük sonucu boşanmadır. Çünkü bu durum bütün toplumları meşgul eden problemlerin başında yer almaktadır. Müslüman bireyler böyle problemlerle karşı karşıya kaldıklarında ilk başvuracakları yer imamlar ve müftülüklerdir. Bu başvurulmuş şahıslar Kur'ân, Sünnet ve fıkıh kaynaklarından yararlanarak meseleyi çözmeye çalışırlar. Ailenin bozulmasının ilk sebebi ve en önemlisi, aile hakkında bilinmesi gereken ma'lumatı eşlerin bilmemesidir. Ailede erkeğin yapması gereken sorumluluklar olduğu gibi, kadının da yapması gereken sorumluluklar var. Bunları her iki tarafın öğrenmesi ve hayatında pratik olarak yapması gerekir.

Yüce kitabımız bize bu konuda şöyle bir yol haritası çizer: Boşanmaya götürebilecek olaylar ortaya çıkmaya başladığında karı-koca Kur'ân'ın tavsiyelerine kulak verirse problemleri çözülür. Öncelikle erkek hanımının geçimsizliğinden şikayet ederse, Nisa sûresi 34. âyete mürâcat ederek meseleyi çözmeye çalışır. “Baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhinde başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”¹⁰³ Bazı kadınlar kocalarına itaat etmedikleri zaman kocaları onlara nasihat ederler. Nasihatlar fayda verirse bir sonraki aşamaya geçmez. Eğer nasihat fayda vermez ise kadın yatağında yalnız bırakılır. Elbette ki yatağında yalnız bırakmak biraz daha kuvvetli bir önlemdir. Bu durum da kadının kendine gelmesine fayda vermez ise son bir yaptırım vardır ki o da vurmaktır. Kur'an Yolu Tefsiri bu âyeti şöyle açıklar: “Âyette hukuka baş kaldıran, meşru aile düzenini bozmaya kalkışan (nâşize) kadına karşı erkeğin yapabileceği şeyler öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak ve dövmek şeklinde sıralanmıştır. Öğüt vermek ve yatakta yalnız bırakmak, küsmek gibi tedbirler problem teşkil etmemiştir. Ancak dövme tedbiri özellikle çağımızda, kadın hakları ve insanlık haysiyeti yönlerinden önemli bir tartışma konusu olmuştur. Esasen tefsir ve hadis kitaplarına bakıldığında kadının baş kaldırma

¹⁰² Mahmud es-Savvaf, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁰³ Nisâ, 4/34.

durumunda bile kocası tarafından dövülmesini, eski tefsirciler arasında da farklı yorumlayanların, bunun caiz olmadığını ileri sürenlerin bulunduğu görülmektedir. Dövme tedbiri ve hükmünün -bu âyet dışında- en önemli dayanağı ilgili hadislerdir. Bu hadislerin, aksini söyleyen rivayetlere nisbetle daha sahih ve sağlam olanlarında, Peygamberimiz kadınların dövülmesini menetmekte, eşlerini dövenlere “hayırsız” demekle, bu davranışla aynı yuvayı ve yatağı paylaşmanın bağdaşmazlığına, insanî ve ahlâkî olmadığına dikkat çekmektedir.¹⁰⁴

Cezalandırmadaki bu tertip, Yüce Allah’ın koyduğu altın kurallardır. Bu kuralları iyi bir şekilde inceleyen kişi, bunun kadına acı çektirme ve onun onurunu kırma anlamına gelmediğini hemen anlar. Aynı zamanda kadının istemediği bir hayat tarzını da kendisine zorlayarak dayatılamayacağı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu sadece ailenin korunması, devam etmesi için terbiye edici önlemlerdir. Bu yüzden ancak bir problem olduğu zaman bu yöntemlere başvurulur. Eğer eşler arasında uyum varsa, yukarıda sayılan önlemlerin hiçbirine gerek yoktur. Bu kurallara uyarak yaşayanlar elbette mutlu ve bahtiyar olurlar.

Diğer taraftan kadın kocasının geçimsizliğinden şikayetçi ise, Nisâ sûresi 128. âyete müracaat ederek meseleyi çözmeye çalışır. “Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır. Nefisler de cimriliğe meyillidir. Eğer güzel davranır ve Allah’a itaatsizlikten sakınırsanız, bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”¹⁰⁵ Ailede farklı durumlar meydana gelebilir. Erkek hanımına karşı bir olumsuz tavır alırsa yahut yüz çevirirse, kadın bu durumda barışma yollarını arar. Kadın bazı haklarından vazgeçmek suretiyle anlaşma yapabilir. Bunda ne kendisi için ne de kocası için bir mahsur yoktur. Aksine ailenin bozulmaması adına anlaşma daha hayırlıdır.

Zikredilen bu hususlar her zaman fayda sağlamayabilir. Bu durumda ne yapılması gerektiğini yine bize Kur’an-ı Kerim haber vermektedir. “Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi

¹⁰⁴ Hayreddin Karaman vd, *Kur’ân Yolu Tefsiri*, II, 59, Ankara, 2006; Hadis için bkz: Buhârî, Nikâh, 93.

¹⁰⁵ Nisâ, 4/128.

bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹⁰⁶ Bu âyet, geçimsizlik her iki taraftan kaynaklandığında yapılması gereken tedbirleri açıklamaktadır. Karı-koca kendi çabalarıyla başaramadığı zaman, aile büyüklerinin devreye girmesi gerekir. Gizli bir şekilde halledilmesi gereken bir durum olmaktan çıkar. Erkek kendisi rıza gösterdiği akrabasından, kadın da kendisinin seçtiği bir akrabasını hakem tayin ederler. Karı-kocanın kendilerinin onayladığı kişilerin seçilmesi lehlerine ve aleyhlerine verilen hükümleri kabul etmeleri için gereklidir. Her iki tarafın da hakemlerinin bilgili ve tecrübeli olmaları önemlidir. Allah’tan korkan ve adaletle hüküm verebilen olmalıdırlar. Esas görevleri aileyi barıştırmaktır.

Zarûrî hallerde bu tedbirlere başvurulur. Fakat geçimsizlik sıkıntısı yaşayan ailelerde huzurun kalmadığı, kavga ve gürültünün çoğaldığı ortaya çıkınca, bunların bir arada yaşaması imkansız hale gelir. Bu durumda nikâh bağına meşru bir sûrette ortadan kaldırmak gerekir. Kur’ân-ı Kerîm’de “Kadınlarınızı boşamak istediğiniz vakit, onların iddetlerini gözeterek boşayın”¹⁰⁷ meâlindeki âyet, talâkın meşru olduğunu ifade etmektedir. Zarûret olmaksızın boşanmak büyük bir vebaldir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Allah katında helallerin en sevimsizi talaktır.”¹⁰⁸ Talâkın aile hayatında ara sıra meydana gelen anlaşmazlıklar yüzünden başvurulacak çare olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü önemli olan ayırmak değil, barıştırmaktır. Fakat karı-koca arasındaki huzursuzluk nefrete dönüşmüş ise, ayrılmak kaçınılmaz olur. Kur’ân kadına zarar vermeyi yasaklar: “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur.”¹⁰⁹

3.1. Talâkın Sayısı ve Âdâbı

Câhiliyye döneminde ve İslâm’ın ilk yıllarında talâkın bir sınırı yoktu. Erkek hanımını dilediği kadar boşar ve dilediği kadar da geri dönme hakkı mevcut idi. Bu durum kadınlar açısından büyük bir zulüm idi. İslâmiyet bunu tamamen ortadan kaldırıp üç ile sınırladı. Bir erkek hanımını ancak üç defa boşayabilir. Allah’ın bu hükümleri

¹⁰⁶ Nisâ, 4/35.

¹⁰⁷ Talâk, 65/1.

¹⁰⁸ Ebû Davûd, Talâk, 3.

¹⁰⁹ Bakara, 2/231.

gösteriyor ki nikâh ve talâk gayet ciddi bir mevzudur. Olur olmaz şeylere kızıp talâk lafzını kullanmak doğru değildir. Delillerine gelince; “Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmadır. Bundan sonra kadını boşarsa, kadın bir başkasıyla evlenmedikçe bir daha kendisine helâl olmaz.”¹¹⁰ Rasûlullah (s.a.v.): “Üç şeyin ciddisi de gerçektir, şakası da gerçektir; bunlar nikâh, talâk ve ric’attır”¹¹¹ Dîni meselelerin son derece ciddi ve nâzik olduğu ve onları hafife almanın da çok tehlikeli olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu deliller, hanımını boşamak isteyen bir erkeğin nasıl hareket etmesi gerektiği hususunu da açıklamaktadır.

Kocanın, eşini önemli bir neden bulununca, temiz günlerinde, cinsel temasta bulunmaksızın, bir defa ric’î talâkla boşaması ve iddet sonuna kadar bir daha da boşamaması “en güzel boşama” şeklidir. Çünkü bu kadınla yeniden evlenirse, iki boşama hakkı ile ömür boyu birlikte olabilir. Eğer birinci boşamadan sonra barışma olmamış ve geçimsizlik sürmüş olursa, ikinci temizlik günlerinde bir ric’î talâkla, yine geçimsizlik sürüyorsa, üçüncü temizlik günlerinde bir defa daha boşamakla üç boşamayı tamamlayabilir.¹¹²

İslâm dininin boşamayı bir zarûret halinde mubah kıldığı hiçbir zaman unutulmamalıdır. Bu zaruret, sadece bir boşama ile de yerine getirilebilir. Çünkü insanlar kesin verdikleri kararlara pişman olabilirler. Pişman olurlarsa, eşler yeniden bir araya gelmek sûretiyle aile hayatlarını sürdürebilir.

3.2. Allah’ın Koyduğu Sınırlar

Kur’ân-ı Kerîm’de hudûd kelimesi on dört yerde geçer. Bunlardan on üçünde Allah’a, “حدود الله” (el-Bakara 2/229-230), birinde ise حدود ما انزل الله على رسوله (et-Tevbe 9/97) şeklinde Allah’ın resulüne indirdiği vahye izâfe edilir. Bu âyetlerde hudûdullah tabiri, öncesinde birtakım hükümler ve mükellefiyetler belirtildikten sonra onlara atıfla zikredildiğinden, âyetlerin ifâde akışına bağlı olarak “Allah’ın koyduğu hükümler, yasaklar, ölçüler, sınırlar gibi anlamlar taşır.

Allah, Kur’ân’da hem talâk konusunda hem de diğer dinî vecibeleri yerine getirme konusunda belli kurallar ortaya koymuştur. Buna göre Müslümanın bu kuralları

¹¹⁰ Bakara, 2/229-230.

¹¹¹ Ebû Dâvud, Talâk, 9; Tirmizî, Talâk ve Liân, 9.

¹¹² Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 408, İstanbul, 1995.

bilmesi ve bu kurallara göre amel etmesi gerekir. Aksi halde Allah'ın sınırlarını aşmış olur. Bakara sûresi 229. âyetinin sonu şöyledir: “Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onları aşmayın. Kimler Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”¹¹³

Hudûdullah kavramının geçtiği âyetler daha çok aile hukuku ve miras hukuku ile ilgili olması hasebiyle dikkat çekmektedir. Çünkü bu konularda insanlar çok fazla hataya düşmekte ve sınırları aşabilmektedirler. Dolayısıyla mü'minler, Allah'ın koyduğu kuralları çiğnememek için bu bilgileri öğrenmeleri ve uygulamaları önem arz etmektedir.

3.3. Talâk'a Şahit Tutmak

Kişinin, hanımını boşamak istediği zaman şahit bulundurması konusuyla ilgili âyetin yorumu şu şekildedir; “Sürelerinin sonuna ulaştıklarında onları ya uygun biçimde tutun yahut onlardan uygun biçimde ayrılın. İçinizden adaletli iki kişiyi şahit tutun ve şahitliği Allah için özenle yerine getirin. İşte Allah'a ve âhiret gününe inananlara öğütlenen budur. Kim Allah'a saygısızlıktan sakınırsa, Allah kendisine bir çıkış yolu gösterir.”¹¹⁴

Adaletli iki şahidin boşanma anında mı, yoksa ric'at anında mı tutulması gerektiği hususu önemlidir. Müfessirlerin çoğu her iki durumda da şu hadise dayanarak şahit getirme emrinin vücûb için değil, nedb için olduğunu söylerler. Buna göre bir hadiste hanımını hayız halinde iken boşayan oğlunun durumunu Rasûlullah'a soran Hz. Ömer şu cevabı almıştır: “Ona emret; karısına dönsün; sonra karısı temizlenip hayız görünceye ve tekrar temizleninceye kadar onu evde tutsun. Ondan sonra dilerse nikâh altında tutar, dilerse cinsel ilişkide bulunmadan boşar.”¹¹⁵

Bu âyetin وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ kısmına, son dönem müfessirlerinden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır şöyle mana verir: “Hem içinizden adalet sahibi iki erkeği şahit tutun. Geriye dönüp tutmayı tercih ettiğiniz takdirde dönüğe, ayrılmayı tercih ettiğiniz takdirde de ayrılığa şehâdet etmek üzere müslümanlardan adalet sahibi, doğruyu söyleyen ve doğru yol üzerinde bulunan en az iki erkeği şahit kılın ki, töhmete

¹¹³ Bakara, 2/229.

¹¹⁴ Talâk, 65/2.

¹¹⁵ Buhârî, Talâk, 1; Müslim, Talâk, 1.

ve ekifmeye fırsat kalmasın, gerektiği zaman şahitlik yapsınlar. وَأَشْهَدُوا şahit tutun emri, tıpkı وَأَشْهَدُوا إِذَا نَبَا يَعْنِي “Alış-veriş yaptığınızda şahit gösterin” gibi mendupluk içindir. Genellikle âlimlerin görüşü budur.”¹¹⁶

Âyet, günümüzde yaygın olan talâk ve ric’at durumlarında daha dikkatli davranıp dedikodulara fırsat vermemek için iki âdil şahidin bulunmasını önermektedir. Böyle olunca şahitler de bu durumu bir fırsat bilip karı-koca arasını düzeltmeye çalışabilirler. Dolayısıyla âyet mendupluğa delalet ediyorsa da, bu konu üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

¹¹⁶ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 399.

İKİNCİ BÖLÜM

NİKÂH VE TALÂKA DAİR ÂYETLERİN FİKHÎ TASNİFE GÖRE YORUMU

A. NİKÂHLA İLGİLİ ÂYETLERİN YORUMU

Allah, insanları fitratı itibariyle toplum içerisinde yaşamaya meyilli olarak yaratmıştır. İnsanlar bu dünyada yaşarken kendine benzer insanlarla ilişki kurar, buna ihtiyacı vardır. Dolayısıyla çeşitli insanî ilişkiler arasında nikâh en kutsalıdır. İslam dini nikâhın ne kadar çok özen gösterilmesi gereken durum olduğunu açıklar. Gerek Kur’ân-ı Kerim, gerekse Hadisler ve Fıkıh kaynakları nikâhın birçok amaçlarının olduğunu bize bildirmektedir. Çünkü dînî ve dünyevî maslahatların birçoğu bu akite bağlıdır. Bu maksatları şöyle sıralamak mümkündür:

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi nikâh tüm peygamberlerin yaptığı ortak uygulamadır. Peygamberlerin hepsi evlenmiş ve çocukları da olmuştur. Zîra neslin çoğalması müslümanlardan istenilen bir durumdur. Ebû Dâvûd’un rivâyet ettiğine göre: Adamın biri Rasûlullah (s.a.v.)’e geldi ve şöyle dedi: Ben soylu ve güzel olan bir kadına rastladım, fakat çocuk doğurmuyor, onunla evlensem olur mu? diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.) “yok” diye cevap verdi. Adam sorusunu ikinci kere tekrar etti, yine “yok” diye cevap verdi. Adam sorusunu üçüncü kere tekrar edince; Rasûlullah (s.a.v.) bunun üzerine: “Kocalarını çokça seven çokça doğuran kadınlarla evleniniz. Çünkü ben kıyamet gününde sizlerin çokluğu ile diğer ümmetlerin peygamberlerine karşı iftihâr edeceğim.” buyurdu.¹¹⁷

Nikâh, nefsi koruyan ve ruhun da istikrarını sağlayan en mühim etkidir. Kalbin de mutmain olmasını sağlar. Yine insanın î mânını ve takvâsını güçlendirir, gözünü ve namusunu haramlardan korur. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Allah kimi sâliha bir kadınla rızıklandırırorsa onun dininin yarısına yardım etmiş demektir. O kimse ikinci yarısı konusunda Allah’tan sakınsın”¹¹⁸ Nikâh, aynı zamanda kabileler ve milletler arasında tanışma ve kaynaşmanın da önemli sebeplerindendir. Tıbbî açıdan bakılacak olursa bedeninin sağlığını korur. İnsanın bedeninde dışarı çıkması gereken suları çıkarmak

¹¹⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 3.

¹¹⁸ Hâkim, el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn, Kitâbu’n-Nikâh, 2681, Beyrût, 1990.

suretiyle sağlıklı yaşamaya yardımcı olur. Bu biriken sular evlenmenin gecikmesiyle zararlı hastalıklar ve alışkanlıkları meydana getirir. Günümüz gençlerinde bu durum çok yaygınlaşmaktadır. Kur'an-ı Kerim nikâh konusunu ele alırken bütün bu maksatları görmemiz mümkündür.

Bizim bu bölümde aktarmağa çalışacağımız bilgiler, İlim-irfân geleneğine mensup müfessirlerimizin “nikâh ve talâk'a” ilişkin dini metinleri anlama ve yorumlama faaliyetlerini ortaya koymak olacaktır. Kur'ân-ı Kerim'de “nikâh ve talâk” bağlamında yer verilen âyetleri fıkıh ilmi tasnifine göre inceleyeceğiz.

1. EVLENME'NİN HÜKMÜ

Nikâh akdi Kur'an, Sünnet ve icmâ ile sâbittir. Fakat hükmü konusunda fukahâ ihtilâf etmişlerdir. Yani; vâcib, mendûb, harâm, mekrûh, mubâh gibi hükümler vermişlerdir. Nikâh'ın emredildiği âyetlerden biri Nur sûresi 32. âyettir. Yüce Allah, nesilleri birbirine karışmadan sağlıklı olması için evlenmeyi emrediyor. “Sizden hür ve bekâr olan erkek veya kadınları evlendirin. İyi olan köle ve câriyelerinizi de evlendirin.”¹¹⁹ buyuruluyor. Bu âyetten çıkarılmış olan hükümlere bakacak olursak: Zâhirîler, buradaki emir vucûb ifâde eder, demişlerdir. Cumhûr ulemâ ise nedb ifâde eder demişlerdir.¹²⁰

Selef-i sâlihîn ulemâsı da vâcib olmadığı yönünde icmâ etmişlerdir. Buna da şu hususları delil getirmişlerdir: ¹²¹

a) Eğer vâcib olsaydı herkesin ihtiyacı olan ve herkesin bilmesi gereken bir işi hem Hz. Peygamber (s.a.v.) hem de selef-i sâlihinden bize aktarılan haberlerin bilinmesi ve meşhur olması gerekirdi. Halbukî Rasûlullah (s.a.v.)'in asrında ve sonraki asırlarda insanlar arasında evlenmemiş kadınların ve erkeklerin var olduğunu bilmekteyiz. Onlar da bunu yadırgamamakta olduklarından dolayı vâcib olmadığı anlaşılmış oldu.

b) Dul olanlar evlenmek istemediklerinde, velîsinin kendilerini mecburen evlendirme hakkının olmadığı hususunda ittifak vardır.

¹¹⁹ Nûr, 24/32.

¹²⁰ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî Fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Â'zîm Ve's-Seb'i'l-Mesânî*, XVIII, 148, Beyrût, h. 1415.

¹²¹ Cessâs, *a.g.e.*, V, 178.

- c) Bütün âlimler, efendinin köle ve câriyesini mecbûren evlendiremeyeceği konusunda da ittifak etmiştir. Buradaki köle ve câriye kelimeleri de ” الأيامي ” lafzına atfedilmiştir. Bu da evlendirmenin herkes hakkında vâcip olmadığına delâlet eder. Bilâkis herkes hususunda mendûp olduğu anlaşılır.
- d) ” الأيامي ” kelimesi hem bekâr erkekleri hem de bekâr kadınları içine alır. O da velilerden kendilerini evlendirmesini isteyen erkeklerdir, başkaları değil; kadınlar için de durum böyledir.

Bu âyete bazı tahsîsler yapılmış ise de âmm olan bir ifâde tahsisten sonra da delil olmaya devam eder. Bekâr erkek veya kadın velisinden kendisini evlendirmesini istediğinde vâcip olur.

İslâm hukuku ve ahkâm tefsirlerinde evlenmenin hükmü ve yaşı, evlenecek kişinin özel psikolojik, sosyal ve ekonomik durumu dikkate alınarak değerlendirildiği bir gerçektir. Evlenmediği takdirde zinaya düşeceği kesin olan kimsenin evlenmesi farzdır. Ancak bunun için erkeğin mehri verecek ve eşinin geçimini sağlayacak güce sahip olması da gereklidir. Evlenince, eşine zulüm ve işkence yapacağı kesin olan kimsenin evlenmesi haramdır. Cinsel bakımdan itidal halde bulunanların evlenmesi sünnettir.¹²²

2. EVLİLİK AKDİ ÖNCESİ GÖRÜŞMENİN HÜKMÜ

Ömür boyu devam edecek olan bir evliliğin huzurlu geçmesi için gereken tedbirlerin alınması gerekmektedir. Evlilik Kur’ân-ı Kerîm’in bahsettiği gibi ”mîsâk-ı ğalîz”¹²³dir. Çok önemli sözleşmedir. Fukahâ, kişinin evleneceği birine bakmasının caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Buna delil olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)’in söz ve fiillerini örnek göstermişlerdir. Rasûlullah (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde evlenmek isteyen Muğîre b. Şu’be’ye: ”Git ve ona bak; çünkü bakmak aranızdaki kaynaşmayı meydana getirmek için en uygunudur” buyurdular. Muğîre b. Şu’be (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)’in dediği gibi kadına baktı daha sonra birbirlerine uygun olduklarını düşünerek o kadınla evlendi.¹²⁴ Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle

¹²² Geniş bilgi için bkz. Hamdi Döndüren, *a.g.e.*, s. 153, İstanbul, 1995.

¹²³ en-Nisâ, 4/21.

¹²⁴ Hâkim, *a.g.e.*, Nikâh, 2697.

dedi: Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yanına bir adam geldi ve ensardan bir kadınla evlenmek istediğini söyledi. Rasûlullah (s.a.v.):

-“O kadına baktın mı?” diye sordu. Gelen adam ise:

-“Hayır!” dedi Rasûlullah (s.a.v.):

-“O kadına bir bak! Çünkü ensârın kadınlarının gözlerinde bir şey vardır.” buyurdular.¹²⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in fiillerinde de bizzat bunu görmek mümkündür: Sehl b. Sa’d (r.a.) anlatıyor: Bir kadın Hz. Peygamber (s.a.v.)’e geldi: Ey Allah’ın elçisi! Ben kendi nefsimi sana hibe etmek için geldim, dedi. Rasûlullah (s.a.v.) kadına baktı, bakışını baştan başlayıp aşağıya doğru iyice baktı. Sonra da başını eğdi.¹²⁶

Diğer bir hadis-i şerifte Âişe (r.ah.) buyuruyor ki: Rasûlullah (s.a.v.) bana şöyle dedi: “ Ben seni rüyamda gördüm. Melek seni bana ipekten bir kumaş parçasında getirdi ve bana şunları söyledi: İşte bu senin zevcendir. Ben de yüzünden örtüyü açtım ve baktım ki, o sensin. Meleğin söylediği bu sözün üzerine Rasûlullah (s.a.v.) eğer şu rüyam Allah tarafından gösterilmiş ise bu yerine getirilir, dedim.”¹²⁷

Bu hadisler kişinin evleneceği bir kıza nişanlılıktan önce bakmasının caiz olduğunu gösteren delil mahiyetindedir. Hadislerin dikkat çektiği husus, normal zamanlarda erkeğin yabancı kadına bakması yasak olduğu halde, bir ihtiyaçtan veya evlenme düşüncesi olduğundan dolayı bakmanın mümkün olduğudur.

Fukahâ, bakmanın hükmü konusunda ihtilâf ederek iki ana görüş savunmuşlardır. Bunlardan biri mendûb diyen cumhûr ulemânın görüşüdür. Yüzüne ve avucunun içine bakılmalıdır. Çünkü bu kısımlar namaz esnasında da örtülmez.¹²⁸ İkinci görüş ise Zâhirîler’in görüşüdür. Yukarıda zikrettiğimiz hadislerden hareketle bakmak vâcib demişlerdir.¹²⁹ Zâhirîler’e cevap olarak şunu söylemeliyiz: Hz. Peygamber (s.a.v.)’den emir mahiyetinde gelen sözlerin ve fiillerin tamamı vucûb ifade etmez; bilakis irşâd ve evlilik hayatının devamı için önemli maslahatları da içerir.

¹²⁵ Müslim, Nikâh, 74.

¹²⁶ Buhârî, Nikâh, 15.

¹²⁷ Buhârî, Nikâh, 36.

¹²⁸ Ebû Amr b. Yûsuf b. Abdullah b. Muhammad, *el-Kâfi fî Fıkhu Ehli’l-Medîne*, II, 519.

¹²⁹ İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü’l-Müçtehid ve Nihâyetü’l-Muktasid*, III, 30.

Bu durumda şöyle bir soru ortaya çıkar: Bakmanın ölçüsü ve sınırı nasıl olmalıdır. Aslında bu soruya da cevâp verildi. Fakat özetle söylemek gerekirse, hem erkekler hem de kızlar evlenmek istediğinin yüzüne ve ellerine bakabilir. Çünkü yüz insanın güzel olup olmadığını belirlemek için yeterlidir. Eller ise insanın bedeni hakkında gereken malumatları verir.¹³⁰ Nasslardan hareketle bu hüküm verilmiştir. Bunun dışındaki kısımlara bakmanın haram olduğu aşîkârdır. Yüce Allah mü'min erkek ve kadınlara gözlerini ve namuslarını haramdan korumalarını emrediyor.¹³¹

İlgili âyetin tefsîrinde âlimlerden bazıları yabancılara şehvet duymaksızın belirlenmiş kısımlarına bakmaya cevâz vermişlerdir. İbn Kesîr, Hz. Âişe (r.ah.)'den gelen şu rivâyeti delil gösterir:¹³² “Âişe (r.ah.): Yemin olsun ki, bir gün Allah Rasûlü'nü şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyorlardı, Rasûlullah da beni onların oyununu görebilmem için rıdâsı ile örtüyordu.”¹³³ Sonuç olarak evleneceklerden her biri diğerine İslâmî ölçüler sadedinde bakabilirler.

3. EVLENME EHLİYETİ

Arapça'da “ehl” kökünden türetilmiş yapma bir masdar olan ehliyet sözlükte “yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik” gibi anlamlara gelir. İslâm hukuk doktrininin oluşumuyla birlikte ehliyet kelimesi kişinin dinî ve hukukî hükme konu olmaya elverişli oluşunu ifade eden bir terim olarak kullanılmaya başlamıştır.¹³⁴

Ehliyet denilince hemen akla gelen evlenmenin yaşı, küçüklerin evlenmesi gibi konulardır. Bu sonraki aşamada sunulacaktır. O halde buradaki ehliyet, evleneceklerin akıl sağlığının yerinde olması ve biyolojik yeterliliğin de bulunmasıdır. Bu iki şartı açıklığa kavuşturacağız:

a) Akıl sağlığı yerinde olması gereklidir.

Nikâhı bizzat akdeden iki tarafın ehliyeti haiz olmaları, yani: âkıl, bâliğ veya mümeyyiz bulunmaları şarttır. Binaenaleyh gayri mümeyyiz bir çocuğun veya bir mecnunun mübaşeretle akdedilen nikâh, sahih olmaz. Fakat zevc ile zevcenin

¹³⁰ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhü Safîhu Müslim*, IX, 210.

¹³¹ Nur, 24/30-31.

¹³² İbn Kesîr, *a.g.e.*, VI, 45.

¹³³ Buhârî, Namaz, 69.

¹³⁴ Bardakoğlu, Ali, “Ehiyet”, *DIİ*, X, 533, İstanbul, 1994.

herhalde âkıl, bâlîğ veya mümeyyiz olmaları şart değildir. Bunların nikâhları velîleri tarafından yapılabilir.¹³⁵

b) Biyolojik yeterliliğin bulunması.

Evlenecek tarafların bulûğa ermiş olmaları gerekir. O zaman kendi kendilerini evlendirme ehliyetini kazanmış olurlar. Eğer bulûğa ermemiş iseler bunların da velîleri tarafından evlendirilmeleri mümkündür.

Evliliğin kuruluş şartları vardır. Buna fıkıh ilminde in'ikâd şartları da denir. İlk şartı ve en önemlisi yapılan evlilik akdine taraf olanların tam ehliyete sahip olmalarıdır. Ancak evlenme ehliyeti başkasının izin ve icazetine ihtiyaç olmaksızın evlenebilme ehliyetini ifade ettiği için bu tam ehliyetli olmayı, yani akıllı, ergin ve hür olmayı gerektirir. Bu yüzden evlenecek bireyler evlilik akdine bizzat kendileri taraf oluyorsa kendilerinin, velîleri taraf oluyorsa velîlerinin akıl ve bulûğ şartını taşıması gereklidir.¹³⁶

3.1. Küçüklerin Evlendirilmesi

Fukahânın ekseriyeti evliliğin muteber olabilmesi için buluğun (ergenliğin) şart olmadığını, velî veya bunun vekili tarafından evlendirilen küçüğün nikahının muteber (sahih) olduğunu kabul etmişlerdir.¹³⁷

İbn Şübrûme ve Ebû Bekr el-Esamm (rh.a.)'a göre ise baba, küçük erkek ve kız ergin olmadıkları sürece evlendiremez. Çünkü Allah Teâlâ *وابتلوا اليتامى حتى اذا بلغوا النكاح* “Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin.”¹³⁸ buyurmuştur. Şayet çocuk ergenliğe ulaşmadan önce onu evlendirmek caiz olsaydı bu ifadenin bir anlamı olmazdı. Çünkü evlenmenin amacı yaratılış bakımından cinsel arzuyu tatmin etmek, dînen ise neslin devam etmesini sağlamaktır. Küçüklük ise her ikisiyle de bağdaşmaz.¹³⁹

Evliliğe ehil olma durumu naslar ve müctehidlerin içtihadıyla tespit edilmiştir. Kur'an'da Nisâ suresinin altıncı âyetinde “Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma (rüşd) görürseniz hemen mallarını

¹³⁵ Ömer Nasûhi Bilmen, *a.g.e.*, II, 27.

¹³⁶ Hamdi Döndüren, *a.g.e.*, s. 155.

¹³⁷ Hayreddin Karaman, *Mukâyeseli İslam Hukuku*, I, 311. B. 9, İstanbul, 2016.

¹³⁸ en-Nisâ, 4/6.

¹³⁹ İmam Serahsî, *a.g.e.*, IV, 396.

kendilerine verin.”¹⁴⁰ Evlilik çağından maksat ergenlik bulûğ çağıdır. İslâm dini akıllı ve bülûğ yaşını geçmiş olan bütün müslümanları âile kurmaya çağırır. Aynı zamanda evlilik çağında olanların evlenmesine yardımcı olunmasını da öğütler. Bundan dolayı toplumumuzda anne babalar çocuklarını evlendirmeyi kendilerinin bir görevi olarak kabul ederek, evlenme konusunda dinin hükümlerini öğrenmiş olan kız ve erkeklerin genç yaşlarda yuva kurmalarını isterler. Çünkü ergenlik çağına gelindiği vakit evlenmeye elverişli bir yaşa gelmiş olunmaktadır. Ancak bu yaşta, evlilikten beklenen çocuk sahibi olma imkânı sağlanabilir. Bundan önceki çok küçük yaşta böyle bir şey söz konusu olamaz.¹⁴¹ Çocukların evlenme çağına gelmeleri, normal hallerde reşid olmalarının, yani rüşd dönemine girmelerinin de zamanıdır. Ancak evlenme yaşı geldiği halde rüşdün hasıl olmaması veya rüşd hali görüldüğü halde yaşı gelmemiş olması da mümkündür. Bu sebeple âyet malın teslimini şarta bağlamıştır: Evlenme yaşının gelmesi. Müctehidlere göre bu, on beş-on dokuz yaşları arasında değişmekte, bazılarına göre kızlarla erkek çocuklar için farklı yaşlar öngörülmektedir. Devlet, ictihadlar arasından birini seçerek kanunlaştırma ve uygulamayı buna göre yapma imkânına sahiptir.¹⁴² Bu bilgilerden sonra şunları söyleyebiliriz: Evlenme ehliyetinde belirleyici olan bülûğ ve rüşd çağıdır.

Burada şunun üzerinde durmamız gerekir; gayri müslimlerin ve dinimizi doğru bilmeyenlerin yanlış bildiği hususlar vardır. İlki İslam’da gençler evleneceği kişiyi kendisi seçemez, evlenecek bireylerin düşüncesi alınmasa da olabilir, derler. Ancak şeriatla böyle bir kural yoktur; aksine bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.)’den birçok hadis rivayet edilmiştir: “Açıkça izin alınmadan dul kadın ve rızası anlaşılmadan bekâr kız evlendirilemez.” “Ey Allah’ın elçisi onun izni nasıl olur” diye sordular? “Susması” diye cevap verdiler.”¹⁴³ Bu hadisin de ifade ettiği gibi nikâh konusunda kızların da rızası şarttır. Babalar ve Dedeler kendi aralarında istişare ettiği gibi kızlarıyla da istişare etmeleri ve rızası olursa evlendirmeleri gereklidir.

Diğer bir hadisi şerifte Rasûlullah (s.a.v.): “Babasız yetim kızın nikâhlanması için kendisinin izni alınır.”¹⁴⁴ buyurmuşlardır. Durum böyle olunca kendisinden izin

¹⁴⁰ en-Nisâ, 4/6.

¹⁴¹ en-Nesefî, *Medarîku't-Tenzîl ve Haşâîku't-Te'vîl*, I, 331, Beyrût, 1998.

¹⁴² *Kur'an Yolu*, II, 19.

¹⁴³ Buhârî, Nikâh, 42.

¹⁴⁴ Tirmizî, Nikâh, 19.

istenecek kızların belli bir olgunlukta oldukları ve üzerlerinde tasarruf yapabilecek yaşta olmaları kaçınılmazdır.

Allah, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Gebe olanların iddeti ise, doğum yapmalarıdır. Kim Allahtan korkarsa Allah ona işinde bir kolaylık verir.”¹⁴⁵ Bu âyetin sebebi nüzûlu hakkında Übey b. Ka'b şöyle naklediyor: “ Bakara sûresindeki boşanan kadınların iddet süresi açıklanınca sahabîlar; hayız görmeyen küçük yaştakiler ve hamile olan kadınların durumu ne olacak diye soru sormaya başladılar. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.”¹⁴⁶

Selef-i Sâlihîn ve onlardan sonra gelen birçok âlimler, “âdetten kesilmiş olanlar” hakkında bazı ihtilaflara düşmüşler. İbnü'l-Müseyyeb: Herhangi boşanan bir kadın bir defa veya iki defa hayız gördükten sonra hayız görmezse, o kadın dokuz ay bekler; bu da kadının hamile olup olmadığı anlaşılması içindir. Üç ay ilave olarak yine bekler; o da iddet içindir.¹⁴⁷

Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifadesiyle: Hayız görmeyen kadınlar da, aynı şekilde onların iddeti de üç aydır. Bunlar gerek on yedi yaşından küçük olup henüz erginliğe ermemiş olduklarından dolayı hayız görmemiş olanları ve gerek erginlik yaşının en üst sınırı olan on yedi yaşını geçmiş ve dolayısıyla yaş bakımından erginliğe ermiş oldukları halde hayız adeti olmamış bulunanları içine alır. Bir veya iki kere hayız görüp de sonra görmemiş olanlar da doğru olan bu hüküm kapsamında yer almalarıdır.¹⁴⁸

Evlilik her iki taraf için belli yararları sağlar. Fakat ergenlik ve rüşd çağından önce yapılan evliliklerde bu yararlar buluğa erinceye kadar ertelenir. Kişinin baliğ olması bilinen bazı alametlerin ortaya çıkmasıyla ya da İslam hukukçularının getirdiği yaş sınırına ulaşmasıyla ortaya çıkar.

3.2. Büyüklerin Evlenmesi

Yukarıda zikrettiğimiz evlilik ehliyetine sahip olan akli dengesi yerinde ve bulûğ çağında olanın tasarrufları geçerlidir. Bu durumda olan bir erkeğin velisiz bir şekilde

¹⁴⁵ Talâk, 65/4.

¹⁴⁶ Hâkim, *a.g.e.*, Tefsîr, 3821.

¹⁴⁷ Cessâs, *a.g.e.*, V, 352.

¹⁴⁸ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 405.

evlenebileceği hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Fakat bu durumda olan kızın velisiz evlenmesi konusunda ihtilâf meydana gelmiş.

Hanefiler, bulûğ veya rüşd çağına gelen bir şahsın tasarrufunun kendi elinde olduğunu ve bu özelliklere hâiz olan bir kadının da kendi nikâh akdine bizzat taraf olabileceğini savunmuşlardır. Fukahâ'nın görüşlerini destekleyen delilleri şunlardır: “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın.”¹⁴⁹ Burada nikâh fiilini kadına isnat etmişler. Diğer bir âyette ise “...Kadın başka bir erkekle evlenmedikçe...”¹⁵⁰ diye kadınlar muhatap alındığına göre onların da kendilerini evlendirmeleri caizdir.

Cumhûr ise: Nikâh akdinde erkek bir velînin bulunması şarttır. Kadın doğrudan kendisi taraf olamaz derler. Delillerine gelince: Az önce bahsi geçen Bakara sûresi 232. âyetini farklı yorumlayarak yani oradaki muhatabın velîler olduğunu, boşanan kadınların evlenmesine bir engel teşkil etmemeleri gerektiğini savunurlar. Diğer bir delilleri: “İslâm'ı kabul etmedikçe (mü'min kadınları) Allah'a ortak koşan erkeklere nikâhlayamayız.”¹⁵¹ Bu hususta Rasûlullah (s.a.v.): “Herhangi bir kadın velîsinin izni olmadan evlenirse, onun nikâhı bâtıldır, bâtıldır, bâtıldır.”¹⁵² buyurmuştur.

Her iki tarafın görüşlerini ve delillerini gücümüz nispetinde tahlil etmeye çalışacağız. Nikâh akdindeki bu ihtilaf pratikte yok denecek kadar azdır. Çünkü amelde bütün mezhepler velînin olduğunu kabul ederler. Hanefî mezhebi de velî kimdir, görevleri nelerdir gibi meseleleri geniş bir şekilde açıklamıştır. Velî çoğunlukla baba, babanın olmadığı zaman ise dededir. Hanefilere göre velînin bulunması vâcib değil müstehap kabul edilmiştir. Eğer bir kadın kendisine tanınan bu hakkı bilerek veya farkında olmadan dengi olmayan biriyle evlenmesi halinde kadının velîsine feshetme hakkı vermişlerdir. Bu da gösteriyor ki velînin rızası tavsiye edilmektedir.

Sözkonusu ettiğimiz bu meselede yüce dinimiz velîlere ve velî konumunda olabilecek olanlara rehberlik ve irşad görevini vermekle beraber, genç erkek ve kızlara da isteği doğrultusunda seçme hakkını vermiştir. Özellikle kadınlar konusunda çok

¹⁴⁹ Bakara, 2/232.

¹⁵⁰ Bakara, 2/230.

¹⁵¹ Bakara, 2/221.

¹⁵² Tirmizî, Nikâh, 14.

merhametli olmayı, nefsinin hevâsına değil, dinin temel ilkelerine uymayı emretmiştir. Hayatımızda karşılaştığımız birçok sorunlar gibi, bu sorunu da dinin temel prensipleriyle çözmemiz gerekir. Gençleri küçük yaştan itibaren buna hazırlamak ve ahlâk kurallarını öğretmek gerekir. Özellikle âile gibi mukaddes bir yolculuğun başında sadece kendi bilgi ve tecrübelerinin eksikliğini bilmelidirler. Büyükler de bu olgunluk çağında olan gençlerin kendilerine has arzu ve isteklerinin olduğunu göz önünde bulundurmalarıdır.

4. EVLENME ENGELLERİ

Bütün dinlerde ve beşerî hukuklarda belli yakınlıktaki akrabalar arasında evlenmek yasak edilmiştir. İslâm’a göre evlenme engelleri âyetlerle açıklanmış, Sünnet ve icma kaynaklarında az yer verilmiştir. Nisâ suresi 23-24 âyetleri evlenilmesine mani teşkil eden durumları açıklamaktadır. Bu durumlar da içerikleri itibariyle iki kısımda incelenmiştir. Birine “Mutlak Evlenme Engelleri”; diğerine ise “Geçici Evlenme Engelleri” konu başlıkları verilmiştir. Allah Teâlâ çeşitli sebep ve hikmetlere göre erkek kişiye bazı hanımlarla evlenmeyi haram kılmıştır. Kim de bu emirleri çiğneyecek olursa günahkar olur. Dolayısıyla her müslüman bu hükümleri iyice öğrenip ona göre hareket etmesi lazım.

Evlenilmesi haram kılınan kadınlar konusunda Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek ve kızkardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğin bu eşlerle henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Sahip olduğunuz câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah’ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zinâ etmemek üzere mallarınızla istemeniz size helâl kılındı.”¹⁵³ Konumuzu belirleyici olan bu âyetleri birer birer açıklayalım. İlk altısı nesep bakımından, biri Süt Hısımlığı, diğerleri de Evlilikten

¹⁵³ en-Nisâ, 4/23,24

doğan (sıhrî) akrabalıktan dolayı haram kılınan kadınlar, mutlak evlenme engelini teşkil eder.

4.1. Mutlak Evlenme Engelleri

a) Âyet **حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ** “Analarınız size haram kılındı.” diye başlar. Buna nineler de dahildir. Yani kendi annesi ve anne babasının anneleri de erkek kişiye haram kılınmıştır. Çünkü “ümme-hât” lafzı hem baba tarafından babaanneleri, hem anne tarafından anneanneleri içine alır ve haram kılar. Bunu daha fazla açıklamaya lüzum yoktur; çünkü annesine kocalık yapmak hem insan tabiatına hem de hayvan tabiatına aykırıdır.

b) Kızlarınız size haram kılındı. Buna insanın kendi sulbünden olan kızları, kız torunları ve ne kadar aşağı inerse insanın çocukların kızları da bu hükme dâhildir.

c) Kızkardeşlerinizle evlenmek haram kılındı. Baba bir anne başka ya da anne bir baba başka olursa da kızkardeşlerin nikâhlanması haramdır.

d) Halalarınız yani babalarınızın ve dedelerinizin kız kardeşleri bu hükme dahildir.

e) Teyzeleriniz yani annelerinizin dünyaya getirenin doğurduğu bütün kadınlar size haram kılındı. Teyzeler annenin yerine geçebilecek en yakın vekil sayılırlar. Bundan dolayı onlarla evlenmek hem sağlık açısından hem de ahlâk açısından zarar getirir.

f) Erkek ve kızkardeşin kızları da haram kılındı. Bunların çocukları da bu hükme tâbidir. Buraya kadar saydığımız altı tâife kadın nesep bakımından evlenilmesi haram kılınan kadınlardır.

g) Sizi emziren analarınız ve süt bacılarınızın nikâhı da haram kılındı. Burada sadece iki sınıf zikredilmiştir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) bu konuda: “Nesep yoluyla haram olan emzirme yoluyla da haramdır.”¹⁵⁴ buyurmuştur. Bu açıklamadan hareketle nesep bakımından hangi tâife haram kılındıysa, sütkardeşlik bakımından da haram sayılır.

h) Bundan sonra Yüce Allah, evlilik yoluyla haram kılınan kadınları açıklayarak şöylebuyurdu: “Eşin annesiyle evlenmek de haramdır.” Bu hususta, eş ile cimâ etmiş

¹⁵⁴ Buhârî, Şehâdet, 7; Nikâh, 20;

veyâ etmemiş olması farketmez. Çünkü kız ile yapılan mücerred akid anne ile evlenmeyi haram kılar.¹⁵⁵

i) Kendileriyle birleştiginiz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Burada “حُجُورُكُمْ” kelimesi, mutlak hükmü mukayyed yapmak için gelmemiştir. Ancak genel durumu ifade eder. Çünkü genel olarak kızlar anneleriyle birlikte olur ve annelerin eşleri de onların terbiyesini üstlenirler.

j) Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz de size haramdır. Burada özellikle sulbünüzden kaydını getirerek evlatlıkları istisnâ ediyor. Buraya kadar saydıklarımız mutlak evlenme engelini meydana getirir. Bunların her birinin kendine has hikmetleri vardır. En önemli hikmeti akrabalık bağlarını korumak, güçlendirmektir. İnsanlar arası ilişkileri düzenlemek ve sağlıklı toplum inşa etmektir.

İmâm Gazalî, İhyâü Ulûmi'd-Dîn isimli eserinde şöyle demektedir: “Evlenilecek kadında aranacak başlıca vasıflardan biri de kadının yakın akrabadan olmamasıdır. Çünkü yakın akraba evlilikleri çocuğu zayıf düşürür. İnsanın beşerî duygularının en kuvvetlilerinden biri de cinsler arasındaki sevgi ve temastır. Bu duygu yakınlar arasında değil, birbirine uzak insanlar arasında daha şiddetle ortaya çıkar. Yakın akraba evliliklerinde ise taraflar küçük yaştan itibaren birbirlerini tanıdıkları için birbirlerine karşı duyguları zayıf kalır. Duygulardaki zayıflık da çocukların zayıflığına, hatta çoğu kere hasta ve sakat olmasına sebep olur.” İmâm Gazalî'nin bu görüşünü bugünkü modern tıp ilmi de aynen kabul ve tasdik etmektedir.¹⁵⁶

4.2. Geçici Evlenme Engelleri

Mutlak evlenme engeli hiçbir şekilde ortadan kalkmaz. Geçici evlenme engeli ise belli bir sebebe göredir. O sebep meydana gelmediğinde o tür kadınlarla evlenmek mümkün olur. Nikâhı geçici olarak haram kılınanlar şunlardır: Üçlü boşamadan doğan evlenme engeli, Başkası ile evli olmaktan doğan evlenme engeli, İddet'e bağlı evlenme engeli, Din ayrılığından dolayı evlenme engeli. Bu konuların ayrıntılı açıklamasını yapacağız.

a) Üçlü boşamadan doğan evlenme engeli..

¹⁵⁵ Sâbûnî, *a.g.e.*, I, 227.

¹⁵⁶ Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahikâm*, I, 462. Dimaşk, 1997.

Erkek kişi hanımını üç talâk ile boşadığında o kadın kocası için haram olur. Kur’ân-ı Kerîm bu konuda şöyle der: “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu tekrar alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, Allah’ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Allah bunları, bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.”¹⁵⁷ Bu haramlık, o kadın kendini diğeri bir kocaya tam anlamı ile nikâh edinceye kadar, Rıfaa’nın hanımı hakkında, “Sen onun, o da senin balcığını tadıncaya kadar...” hadis-i şerifi ile açıklandığı üzere, balcağını tadıncaya kadar devam eder. Öyle aralarında üç boşama meydana gelmiş olan erkekle kadının samimi bir aile kurmaları normal olarak ihtimal dahilinde değildir. Aralarında biraz câzibe, birbirine çeken sevgi bağı bulunsaydı, herhalde bir veya iki boşamayla yetinilir ve o zaman durumun düzelmesi beklenilebilirdi. ¹⁵⁸

Kur’ân-ı Kerim bu konuda kesin hükmü getirmiş, tefsirini de Hz. Peygamber (s.a.v.) net bir şekilde yapmıştır. Daha sonra birileri hile yapmaya kalkışabileceğini de düşünerek: “Rasûlullah (s.a.v), hulle yapana da yaptırana da lanet etmiştir”¹⁵⁹ buyurarak açıklamıştır. Bu da âile kurumuna çok önem verildiğini göstermektedir.

b) Başkası ile evli olmaktan doğan evlenme engeli

Bir kadın evli ise, o kocasından başka erkek için haram sayılır. Kocasısı olan kadınlarla evlenmenin haramlığını Kur’ân-ı Kerim beyân etmiştir. “Sâhip olduğunuz câriyeler müstesnâ, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah’ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zinâ etmemek üzere mallarınızla istemeniz size helâl kılındı.”¹⁶⁰

“el-Muhsanât” kavramı yani İhsân, luğatta sarplık ve sağlamlık demek olan “hasenet”ten türemiş olup bir yeri kale gibi sağlam yapmak ve kocanın karısını, nikâhı düşen kimselerden korumak mânâlarına müteaddi (geçişli), ırzını koruyup iffetli olmak veya evlenmek mânâlarına lâzım (geçişsiz) olur. Kur’ân’da da evlenme veya hürriyet veya İslâm veya iffet olmak üzere dört mânâ ile ilgili olup, yerine göre kendisine uygun

¹⁵⁷ el-Bakara, 2/230.

¹⁵⁸ Elmalılı, *a.g.e.*, II, 169.

¹⁵⁹ Ebû Dâvud, Nikâh, 15; Tirmizî, Nikâh, 27.

¹⁶⁰ en-Nisâ, 4/24.

düşen mânâyâ yorumlanır. Bundan dolayı burada muhsanât evli yani kocası olan ve istisnâsı ipucu ile de hür olan kadınlar demek olduğu apaçıktır.

İslâm dini kadının aynı anda sadece bir erkek ile evlenebileceğini söyler. Sağlıklı insan tabiatına da en uygun olanı budur. Evli olan kadınların başka erkeklerle evlenememesinin hikmetleri vardır. Bazıları da şunlardır: Nesebin sıhhatını korumak, çocuğun bakım hakkının korunması ve insanlık şerefini yüceltmek amaçlanır.

c) İki kız kardeşi bir nikâh altında tutmak

Yüce Allah buyuruyor ki: “İki kız kardeşi birden almak size haram kılındı.”¹⁶¹ Bu konuda Allah Rasûlu (s.a.v.): Kadın, halası, teyzesi, erkek kardeşinin kızı, kız kardeşinin kızı üzerine evlenemez.¹⁶² buyurmuştur. Bu durum akrabalar arasındaki bağların kopmasına yol açacağından dolayı haram kılınmıştır. Fakat bu haramlık geçicidir. Bir adam iki kızkardeşin birisiyle evlendikten sonra onu boşarsa iddet süresi bittikten sonra dilerse diğer kardeşle evlenmesi mümkündür.

d) İddet’e bağlı evlenme engeli

Kadın hangi türde boşanırsa boşansın iddet beklemesi gereklidir. İddet beklemekte olan kadınla evlenmek haramdır. Bu da doğacak çocukların nesebini belirleme, kadına da yeniden evlenebilmek için bir düşünme fırsatı sağlar. İddet, evliliğin sona erme nedenine göre değişik sürelerle bağlanmıştır. Biz ileride bu konu üzerinde geniş bilgi vereceğimiz için burada bu kadarıyla yetineceğiz.

e) Din ayrılığından dolayı evlenme engeli.

Müslüman kişi için Müslüman ve Ehl-i Kitap mensubu kadınlarla evlenmesi caizdir. Bunun dışındakiler ise haramdır. Ateist ve Mürted olan kadınlar da buna dahildir. Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de müşrik olan kadınlarla evlenilmesini yasaklar. “Ey Müslümanlar! Ehli-kitap olmayan müşrik kadınlar Allah’a ve âhiret gününe iman etmedikçe onlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İmân etmedikçe putperest erkekleri de kızlarınızla evlendirmeyin. Beğenseniz bile putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar cehenneme çağırır. Allah ise, izni ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp

¹⁶¹ en- Nisâ, 4/23

¹⁶² Buhârî , Nikâh, 28.

anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.”¹⁶³ Bu âyet açık bir şekilde müşrike kadınlarla evlenmeyi yasaklamaktadır.

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Ehl-i Kitapla evlenmek caiz iken bunların arasında Allah’a şirk koşanların durumu ne olur? Ö. N. Bilmen, Bakara suresinin bu âyetinin tefsirinde şöyle cevap veriyor: İslâmiyete göre müşrik, İslâm dinini kabûl etmeyip Cenâb-ı Hakk’a açıkça veya dolaylı olarak ortak koşan kimsedir. Bu itibarla müşrikler iki kısımdır. Bir kısmı görünüş itibariyle ve gerçekten müşrik olanlardır. Bunlar Allah Teâlâ’ya açıktan ortak koşan, putlara, insanlara tapan mecusiler, putperestler gibi kimselerdir. Diğer bir kısmı da görünüşte olmasa da hakikaten müşrik olan kimselerdir. Bunlar da İslâm dinini kabul etmeyip peygamberin bir takım mucizelerini ve özellikle Kur’ân-ı Kerîm’i inkar eden, bunları insanlık eserlerinden sayan, bu itibar ile insanları da bu hârikalar hususunda Allah’a ortak kabul etmiş olan kimselerdir. İşte Yahudiler ile Hristiyanlar bu kabildendirler. Özellikle bunlar Allah’a oğul isnat etmiş ve teslise inanmışlardır. Binaenaleyh bir Müslüman kadının bunlardan biri ile evlenmesi de kesinlikle haramdır. Bu haramlık, bu âyeti kerime ile ve diğer âyetler ve hadisler ile Muhammed ümmetinin ittifâkı ile sâbittir. Şu kadar var ki: Kendilerine kitap ehli denilen ve görünüşte müşrik olanlardan farklı görülen Yahudi ve Hristiyan kadınlarının iffetli olanları ile Müslüman erkekleri “Daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da size helâldir.”¹⁶⁴ âyeti kerimesi ile caiz görülmüştür. Aile hayatında asıl hakimiyet erkek tarafında olduğundan böyle bir kitap ehli kadının fazla tesiri olamayacağı cihetle bu evlilik caiz görülmüştür.

5. EVLİLİKTE TARAFLARDA ARANILAN NİTELİKLER

Gelecekte kendisinin eşi, yol arkadaşı olacak kişiyi seçmede hangi özellikler esas alınmalıdır. Bazıları eş seçerken onun güzelliğine bakar, bazıları ise zenginliğine, yine bazıları ise ailesinin itibarına bakar. Bu konuda anne babalar ve evlenecek çocuklar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Gerçekten bu mesele önemlidir. Tarafların bu özelliklere sahip olması mutlu bir geleceği temin eder mi?

İslâm dini bu meseleleri eksiksiz bir şekilde nasıl olması gerektiğini bize açıklamıştır. Kur’an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye’ye mürâcat etmek sûretiyle onları

¹⁶³ el- Bakara, 2/221.

¹⁶⁴ el- Mâide, 5/5.

öğrenip hayatına geçirenler sıkıntı çekmezler. Burada erkekler hanımlarını, hanımlar da kocalarını Rasûlullah (s.a.v.)’in nasihatlarına uygun olarak nasıl seçerler onun üzerinde duracağız.

5.1. Erkeklerde Aranılan Nitelikler

Evlilik ömür boyu devam eden bir yolculuktur. Kadınlar, böylesi önemli bir yolculuğa çıkarken beraber olacağı erkekte şu özelliklerin olduğunu iyice öğrenmelidirler. Damat adayını seçmek şeriatın kanunlarına göre olmalıdır.

5.1.1. Dindarlık ve Takva

Yüce Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de “Sizin Allah katında en değerli olanınız, Ondan en çok korkanınızdır.”¹⁶⁵ buyurdu. İslâmda insânî özelliklerin en üstünü takvâdır. Allah katında en kıymetli insan müttakî olan kimsedir. Bundan dolayı damat adayını seçmede ilk olarak takvâsına bakılmalıdır.

Buhârî’nin rivâyet ettiği bir hadis-i şerif şu şekildedir: Rasûlullah (s.a.v.)’in yanından bir adam geçti. Hz. Peygamber (s.a.v.) yanında oturmakta olan birine: “ Şu adam hakkında ne dersin?” diye sordu. O adam: Bu değerli insanlardandır. Vallahî şu adam bir kadınla evlenmeyi isterse ona kız verilmeye; birisi hakkında şefaât ederse şefaati kabûl edilmeye lâyık bir kimsedir, dedi. Rasûlullah (s.a.v.) sukût ettiler. Sonra başka bir adam geçti. Hz. Peygamber (s.a.v.) tekrar yanında oturan sahâbiye sordu: “Bu adam hakkında ne dersin?” O da cevap verdi: Ey Allah’ın elçisi bu adam Müslümanların fakirlerindendir. Bir kadınla evlenmeyi talep ederse ona kız vermemeyi; birisi hakkında şefaât ederse şefaâtini kabûl etmemeyi gerektiren bir kimsedir, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “ İşte bu fakir kişi, öteki zengin gibi dünyâ dolusu insandan daha hayırlıdır!”¹⁶⁶

Birinci geçen adam sadece zenginliği ile tanınan bir kişi idi. İkincisi ise fakir ama takvâsı ile meşhur bir kişiydi. İnsanların değerini ölçmek, insanların kendilerine bırakılmış olsaydı, herkes malına ve zenginliğine bakarak kıymetini ölçerlerdi. Çünkü insanın tabiatı, mîzacı buna meyillidir. Allah Teâlâ bundan dolayı insan değerinin neye göre ölçülmesi gerektiğini bizzat kendisi belirlemiştir. Allah katında mertebesi en

¹⁶⁵ Hucurât, 49/13

¹⁶⁶ Buhârî, Rikâk, 16.

yüksek kişiler müttakî ve sâlih olanlardır. Damat olarak seçilmeye de en çok bunlar layıktır.

Evlendirmede dindar olanı seçmek konusunda Rasûlullah (s.a.v.)'ın şu hadisleri de dikkat çekmektedir: “ Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse size dünür olarak gelirse kızınızı onunla evlendirin. Şâyet böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve bozgunculuk olacaktır.” Ey Allah'ın Elçisi! Dediler: “ Eğer o kimsede mal ve denklik olarak bir eksiklik olursa ne olacak?” Buyurdular ki: Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz size gelirse kızınızı onunla evlendirin. Bu sözü üç kere tekrar ettiler.”¹⁶⁷

Bu delillerden hareketle damat adayını tercih sıralaması şu şekilde olmalıdır.

- A. Dindarlık
- B. Takvâ
- C. Güzel Ahlâk

5.1.2. Aileyi Yürütme Kabiliyeti

Evlilikle küçük bir cemiyet meydana gelir. Bu cemiyetin rehberi de erkektir. İslâm'da bu faaliyete sorumluluk, yükümlülük olarak bakılır. İşte buna, evlenecek erkeğin hazır olması lazımdır. Evlenecek kişinin, hanımının bütün haklarını gözeterek yerine getirebilme gücüne sahip olması da gerekmektedir. İleride erkeğin mâlî sorumlulukları bahsinde geniş yer vereceğimiz üzere kadının nafakasını temin edebilmesi lazımdır. Bunlar kadının yaşayacağı ev, imkan derecesinde yedirme ve giydirme gibi sorumluluklarının yanında sosyolojik ve psikolojik durumunun da buna elverişli olması gerekir. Kadınları evlendirmede damat adayının bu özelliğe sahip olduğuna dikkat edilmesi ailenin sağlıklı olması için en önemli etkindir. Bunun için anne – babalara büyük görevler düşmekte, erkek çocuklarını küçük yaştan itibaren terbiyelerine önem vermeleri, ona göre yetiştirmeleri gerekmektedir. Erkek çocuklarını böyle önemli mes'ûliyeti yüklenebilecek seviyede yetiştirmeleri önem arz etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şeriflerdeki tavsiyelerin çoğu özellikle erkeklere yöneliktir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadislerinde: “ Bir adama nafakasıyla sorumlu olduğu kimselerin (çocuğu, annesi, babası, hanımı ve hizmetçisi) yiyeceğini vermemesi

¹⁶⁷ Tirmizî, Nikâh, 3.

günah olarak yeter.”¹⁶⁸ Hadiste geçen “ kût ” kelimesi insanı ayakta tutan yiyecek namına her şeyi içine alır. Müslüman adam nafakasıyla yükümlü olduğu kişilerin rızıklarını yeteri miktarda ve zamanında temin etmesi gerekir. Yoksa başka günah kılmasa da bu kendisine günah olarak yeter.

Başka bir rivâyette “ Rasûlullah (s.a.v) sadaka verilmesini emretti. Bir adam: Ey Allah’ın Elçisi, yanımda bir dînar var, dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Onu kendine harca” dedi. Adam: Yanımda bir dînar daha var, dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Onu çocuğuna harca” dedi. Adam: Yanımda bir dînar daha var, dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Onu hanımına harca” dedi. Adam: Yanımda bir dînar daha var, dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Onu da hizmetçine harca” Adam: Yanımda bir dînar daha var, dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Sen daha iyi bilirsin.” buyurdu.¹⁶⁹ Hadisin son kısmına baktığımızda şunu anlıyoruz. Rasûlullah (s.a.v.) sadaka vermenin usûlunu açıkladılar; bu infakın sırasıyla kimlere verilmesi gerektiğini bildirdiler.

5.1.3. Günahlardan Sakındırma

Allah Teâlâ buyuruyor ki: “ Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”¹⁷⁰ Âlimler bu âyeti şöyle yorumlamışlar: “Allah’tan korkun ve aile fertlerinize Allah’tan korkmayı tavsiye edin.”¹⁷¹ Yüce Allah bu âyet-i kerimede mü’mînler, kendilerini ve ailelerini cehennem ateşinden korumalarını emretmiştir. Hz. Ali’den nakledilen rivâyette: “Kişinin aile fertlerini cehennem ateşinden koruması onları terbiye etmesi ve yetiştirmesiyle olur.”¹⁷² Diğer bir müfessirin yorumu ise: “Kendi nefsinin korumak: emirleri yerine getirmek ve yasaklardan sakınmakla olur. Ehlini korumak ise onlara itaati emretmekle, günahları da yasaklamakla olur.”¹⁷³

Demek bu âyetin delâlet ettiği mana şudur: Kişinin, hanımını ve çocuklarını dinî terbiye ile eğitmesi gerekir. Bu ona Allah’tan gelen bir emirdir. Sadece kendini düşünmek, başkalarıyla ilgilenmemek müslümana asla yakışmaz. Çünkü Kıyâmet gününde kişi bütün sorumluluklarından sorguya çekilecektir. Veliler kızları

¹⁶⁸ Müslim, Zekât, 996.

¹⁶⁹ Ebû Dâvud, Zekât, 45.

¹⁷⁰ Tahrîm, 66/6.

¹⁷¹ Mücâhid, *Tefsîr*, s. 665, Mısır, 1989.

¹⁷² Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 491.

¹⁷³ Muhammed İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr Fî İlmi’t-Tefsîr*, IV, 310.

evlendirirken, g nahtan kendisini sakındıran ve ehlini de her türlü dış etkenlerden koruyabilen kişi yi seçmesi l zımdır.

5.2. Kadında Aranılan Nitelikler

Evlenmek isteyen erkek öncelikle kendisine evlenilmesi haram olan hısımlarını ayırt ettikten sonra evleneceği kızın hangi özelliklerine dikkat etmesi gerekir. Gelin adayını seçme hususunda dinin tavsiyeleri neler olduğunu açıklamaya çalışacağız.

5.2.1. Dindarlık

H . Peygamber (s.a.v.): “Kadın dört şeyi için evlenilir; malı, nesebi, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanı seç, elin bereketlenir.”¹⁷⁴ Bu hadis-i şerifte evlenebileceği kişide olması gereken özelliklerden en meşh r dört tanesi zikredildi. Bunların hepsi bir arada bulunursa çok güzel olur. Fakat böyle bir durumun olması günümüz şartlarında çok zorlaştı. Bu yüzden H . Peygamber (s.a.v.)’in tavsiye ettiği gibi dindarlık sıfatının üstünde bir sıfatın olmadığını bilmeliyiz. Burada sayılan dindarlık dışındaki diğer sıfatların tamamı bir kadında bulunsa bile onunla evlenmeyi tercih etmemek gerekir.        bu sıfatlar geçicidir, dindarlık ise kalıcı olan bir özelliktir.

5.2.2. Sâliha ve Kanaat Sahibi Olması

Sal h kelimesi: fesadın zıddıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de: “Yeryüzünü ısl h ettikten sonra bozgunculuk çıkarmayın”¹⁷⁵ denilir. Birçok yerde “ man edenler ve sâlih amel işleyenler”¹⁷⁶ şeklinde gelir. Sâliha kadın, Allah tarafından verilen emirleri yerine getiren, yasaklarından da sakınan ve kendince n file ibadetleri yapan kimsedir. Rasûlullah (s.a.v): “ Dünya bir met ’dır, dünya met ’ının en hayırlısı ise sâliha bir kadındır.” buyurmuştur.

Kanaat ise sözlükte “payına razı olma” manasında masdardır. Terim olarak “kişinin azla yetinip elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunanların ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayabileceği maddî imkanlarla iktif  edip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hırsından kurtulması”

¹⁷⁴ Buhârî, Nikâh, 16; Müslim, Nikâh, 1466.

¹⁷⁵ Tevbe, 9/102.

¹⁷⁶ A’raf, 7/56.

şeklinde açıklanmıştır.¹⁷⁷ Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadislerinde “ Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül zenginliği (göz tokluğu) iledir,¹⁷⁸ buyurmuşlardır. Bundan dolayı gelin seçerken sâliha olanı tercih etmek gerektiği anlaşılmaktadır.

5.2.3. Bâkire Olanı Tercih Etmek

Câbir (r.a) şöyle rivâyet ediyor: Ben bir kadınla evlendim. Rasûlullah (s.a.v.) bana: “Ey Câbir evlendin mi?” diye sordular. Ben:

- Evet cevabını verdim. “Bâkire mi dul mu?” dediler,
- Dul dedim
- “Bâkire alsaydın! Sen onunla, o seninle oynayırdınız?” buyurdular.¹⁷⁹

Bu hadis-i şerif evleneceği kadının bâkire olmasına özen gösterilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Çünkü böyle kadınlar kocalarına karşı muhabbeti çok olur ve başkalarına da asla bakmazlar. İslâm’ın bâkireye önem vermesi, dul kadınla evlenilmesinin caiz olmadığı anlamına gelmez. Bizler biliyoruz ki Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz Âişe (r.ah) dışındaki hanımlarının tamamını dul olarak almıştır.

5.2.4. Kadının Doğurgan ve Çocuklarına Merhametli Olması

Hz. Peygamber (s.a.v.): “Kocasını sevebilen ve doğurgan kadınla evlenin. Çünkü ben kıyâmet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim.”¹⁸⁰ Bu sıfatlar, kadının yakın akrabalarının durumunu öğrenmekle ortaya çıkar. Onun akrabaları arasında çocuk doğuran ve birbirlerine merhametli olan kadınlar çok ise bu sülaleden gelenler tercih edilmelidir.

Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber (s.a.v.): “Deveye binen kadınların en hayırlıları Kurey’şin sâliha kadınlarıdır. Onlar küçük çocuklarını gözetmede daha şefkatlidirler. Kocalarının malını koruma hususunda hassas davranırlar.” buyurdular.¹⁸¹ Arap kabileleri arasında Kureyş kabîlesinin önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu kabilenin kadınları küçük çocuklarına çok merhametli ve kocalarına karşı vefâlı olmalarıyla meşhurdur. Mallarını da israf etmeden sağlam bir şekilde korurlardı. Netice

¹⁷⁷ Çağrı, Mustafa , “Kanaat”, *DA*, XXIV, 289-290, İstanbul, 2001.

¹⁷⁸ Buhârî, Rikâk, 15

¹⁷⁹ Müslim, Radâ’, 56.

¹⁸⁰ Ebû Dâvûd, Nikâh, 3.

¹⁸¹ Buhârî, Nikâh, 12; Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 200.

olarak evlenilecek kadınlarda böyle güzel sıfatların olmasına özen gösterilmesi gereklidir.

6. ERKEĞİN SORUMLULUKLARI

Hanımını, Allah'ın emaneti olarak alan ve iffetini korumaya söz veren erkeklerin üzerine düşen sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları iyice öğrenmesi ve yerine getirmesi erkeğin görevidir. Sorumlulukları zamanında ihlas ile yerine getirmenin mutluluğun kaynağı olduğunu anlamalıdır. O zaman aile hayatı onun için ibadet derecesine yükselir ve huzurlu olur. İslâm Hukukçuları bu konuyu “evliliğin neticeleri” başlığı altında incelemiştir. Bizim çalışmamız da âyet ve hadislerden delilleri bir araya getirerek erkeğin âiledeki sorumluluklarını iki ana başlığa ayırarak incelemektir. Birincisi mâlî sorumluluklar, ikincisi ise manevî sorumluluklardır.

6.1. Mâlî Sorumluluklar

6.1.1. Mehir

Mehir; evlenme sırasında kadına bu adla verilen veya daha sonra verilmesi kararlaştırılan mal veya paradır.¹⁸² Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur: “Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin; eğer gönül hoşluğu ile o mehrin bir kısmını size bağışlarsa onu da afiyetle yiyin.”¹⁸³ Bu da İslâmın kadına önem verdiğinin bir göstergesidir. Erkek nikâh kıyılıp zifâf veya sahih halvette bulunduğu hanımına mehirini vermekle yükümlüdür.

Diğer bir âyet-i kerime: “Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin.”¹⁸⁴ Mehir vermek farzdır. Miktarı ister tespit edilsin isterse tespit edilmemiş olsun; isterse az olsun ya da çok olsun; isterse peşin isterse sonraya bırakılmış olsun bu erkeğin kadına vermesi gereken bir borçtur, sorumluluktur.

Yüce Allah mehrin gönül hoşluğu ile verilmesini istemekte ve tam dört yerde zikretmektedir. Bundan dolayı kadınlarla saygıyla muamele etmek onların hakkettikleri

¹⁸² Hamdi Döndüren, *a.g.e.*, s. 221.

¹⁸³ en-Nisâ, 4/4.

¹⁸⁴ en-Nisâ, 4/24.

değeri vermek şeriatın bir hükmü olduğunu unutmamak gereklidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) mehirsiz nikah kıymamış ve durumu iyi olmayan bir sahabiye “Demirden bir yüzük dahi olsa”¹⁸⁵ bulup kadına vermesini emretmiştir.

Kadın mehirin tamamına şu durumlar meydana geldiğinde hak kazanmış olur: Birleşme veya sahih halvet vuku bulursa “ Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi, ondan hiçbir şeyi geri almayın.”¹⁸⁶ Sahih evlilikte, cinsel temastan önce eşlerden birisinin ölümü durumunda kadının önceden miktarı belirlenen mehrin tamamına hak kazandığı konusunda görüş birliği vardır.¹⁸⁷ Bazı durumlarda kadın mehirin yarısını alır; sahih nikâh ile evlenmiş bir kadın birleşme veya sahih halvetten önce kocası isteğiyle boşarsa zikredilen mehrin yarısını alır. “Eğer siz onları, kendileriyle cinsel temasta bulunmazdan önce boşar, fakat daha önce mehir tespit etmiş olursanız, bu mehrin yarısı onlarındır.”¹⁸⁸

Nikâh akdi esnasında mehir belirlenmemiş ve ayrılığın eşlerin rızasıyla cinsel temastan veya sahih halvetten önce meydana gelmesi durumunda ise mehir gerekmez; fakat böyle bir durumda kadın bir miktar mala hak kazanır. Delil de şu âyet-i kerimedir: “Nikahtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız, bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara mut’a verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münâsip bir hediye vermek muhsinler için bir borçtur.”¹⁸⁹ İnsanlar arası ilişkilerde her türlü durumlar sözkonusudur. Ancak boşanma gelin ve onun ailesi için daha ağır bir durumdur. Güzel duygu ve düşüncelerle evlilik hayatına başlayacağı sırada, ümitlerinin tersine gitmesi gerçekten acı vericidir. Bundan dolayı Yüce Allah kadına mut’a denilen hediyeler verilmesini teşvik etmiştir. Mut’a’nın miktarı ise ictihada bırakılmıştır. Kocanın durumuna göre vermesi gerektiği, ilgili âyet-i kerimede işaret edilmiştir.¹⁹⁰

6.1.2. Nafaka

¹⁸⁵ Buhârî, Nikâh, 45.

¹⁸⁶ en-Nisâ, 4/20.

¹⁸⁷ Hamdi Döndüren, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁸⁸ el-Bakara, 2/237.

¹⁸⁹ el-Bakara, 2/236.

¹⁹⁰ el-Bakara, 2/236.

Nafaka sözlükte; azık, yiyecek, infak edilen şey ve ev reisinin sağlamak zorunda olduğu yiyecek, giyecek, mesken ve benzeri şeyleri ifade eder. Bir fıkıh terimi olarak; yiyecek, giyecek ve meskenden kişiye yetecek miktarı ifade etmek üzere kullanılır. Çoğulu “nafakât”tır. Türkçe’de nafaka yerine “geçim masrafı” veya “geçim harcamaları” gibi ifadeler kullanılır.¹⁹¹

Nikâhtan sonra kadının mesken, yiyecek ve giyecek masrafları kocasına aittir. Deliller Kur’ân-ı Kerîm’deki şu âyetlerdir:

1. “İmkânı geniş olan, nafakayı imkanlarına göre versin. Rızkı daralmış bulunan da nafakayı, Allah’ın kendisine verdiğinden versin. Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz. Allah, daima bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratır.”¹⁹²

2. Onların (annelerin) örfüne uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir.¹⁹³

3. Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun¹⁹⁴

4. Hz. Peygamber (s.a.v.) vedâ haccında şöyle buyurmuştur: “....Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz, onları Allah’ın emâneti olarak aldınız ve onları Allah’ın kelimesiyle kendinize helâl kıldınız. Döşeklerinize, sevmediğiniz bir kimseye ayak bastırmamaları, sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa, onlara zarar vermemek şartıyla dövün. Onların sizin üzerinizdeki hakkı da yiyeceklerini ve giyeceklerini mâruf şekilde vermenizdir. Size öyle bir şey bıraktım ki ona sınıksız sarılırsanız bir daha asla sapmazsınız. Size Kitâbullah’ı bıraktım.”¹⁹⁵

Âlimler bu delillerden hareketle kadınların nafakasının kocası üzerine vâcib olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Herkes kendisinin sosyal ve ekonomik durumlarına göre nafakanın miktarını belirleyecektir. Erkekler bu konuda cimri olmamaları lazım. Kadınların da savurgan olmamaları, ma’ruf olan örfüne göre amel etmeleri gereklidir. Kocaların sorumluluğunda vâcib olan nafakanın kapsamına gelince; Mesken, giyim-kuşam, yiyecekler, muhtaç olduğu veya emsâli sahip bulunduğu

¹⁹¹ Hamdi Döndüren, *a.g.e.*, s. 236.

¹⁹² et-Talâk, 65/7.

¹⁹³ el-Bakara, 2/233.

¹⁹⁴ et-Talâk, 65/6.

¹⁹⁵ Müslim, Hac, 147.

takdirde hizmetçi ve tedâvi masrafları olduğunu söyleyebiliriz. Bunları tek tek izah etmeye çalışacağız.

a) Mesken

Bu konunun belirleyici olan naslarını zikrettik. Sahih evlilikten sonra kocası eşine mesken temin etmesi gereklidir. Bu mesken kadının ictimaî durumuna uygun olan yaşamaya elverişli mücehhez bir oda olabileceği gibi müstakil daire de olabilir.

b) Giyim-kuşam

Kadına yılda en az iki kere giysi alınır. Bunlar biri yazlık biri kışlık olarak düşünülmüştür. Giysi kapsamına döşek, yorgan, çarşaf ve yastık da girer. Günlük normal ev eşyaları da dahildir.

c) Yiyecekler

Yiyecek, içecekler ve yemek pişirmeye gerekli olan tüm erzaklar bunun kapsamı dahilindedir. Sirke, yağ ve buna benzer şeyleri de ekleyebiliriz.

d) Muhtaç olduğu veya emsâli sahip bulunduğu takdirde hizmetçi ve tedâvi masrafları. Burada şuna dikkat etmek gerekir kocası hizmetçi masrafını karşılayabilecek durumda olması ve kadının emsâlinin hizmetçi kullanır olması gerekir. Kadının toplumsal örf-adetlerinde hizmetlerini kendisi yapan kimselerden ise koca hizmetçi temin etmez. Tedâvi masrafları ve hizmetçi konusu kocanın üzerindeki vâcip nafakadan değil ahlâkî bir yükümlülüktür.

Nafakanın her çeşidinde kocanın sosyal durumu dikkate alınır. İslâm'a uygun olan örf âdetler çerçevesinde “ma'rûf” ölçüler belirlenir. Kocanın gücü yetmeyeceği şeyle mükellef tutulmaz. İlgili âyetin devamında da bu vurgulanır: “Allah hiç kimseyi, gücü ve takatinden fazlasıyla yükümlü tutmaz.”¹⁹⁶ Ebussuûd şöyle der: Bu âyette, fakirin kalbini hoş etmek ve onu gücü yettiği kadarını yapmaya teşvîk etmek vardır.¹⁹⁷

6.2. Mânevî Sorumluluklar

6.2.1. Adalet

¹⁹⁶ et-Talâk, 65/7.

¹⁹⁷ Sâbûnî, *a.g.e.*, III, 1354.

Adalet, “davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak gibi mânalara gelen bir masdar-isimdir.”¹⁹⁸

Râğıb el-İsfahânî’nin, ihsan mefhumu ile mukayeseyi de ihtivâ eden tarifi, bulunan en geniş kapsamlı olanıdır: “Adâlet, borcunu vermek, alacağını istemektir; görevini yerine getirmek ve hakkını almaktır. İhsân ise borcundan daha fazlasını vermek, alacağından daha azına razı olmaktır.”¹⁹⁹

Erkeklerin manevî sorumluluklarına, adalet ve iyi geçinmek başta olmak üzere bütün işlerinde karşılıklı sevgi ve anlayış çerçevesinde aile kurumunu yönetmek girer. Aile hukukunda âdalet, sadece birden fazla hanımları olan erkeklere yönelik bir durum olduğunu söylemek eksik kalır. Çünkü evlilik hayatında koca eşine bütün konularda eşit davranması adaletli olması gereklidir.

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah şöyle buyuruyor: “Şayet yetim (Kızlarla evlendiğiniz takdirde on) lar hakkında adâleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. O kadınlar arasında da adâlet yapamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın; yahut sahip olduğunuz câriyelerle yetinin. Bu adâletten ayrılmamanız için en uygun olan budur... ”²⁰⁰ Hz. Âişe (r.a.)’dan, bu âyetin tefsiri konusunda şöyle bir rivâyeti nakledilir: Urve İbnü’z-Zubeyr Hz. Âişe’den “Yetimler hakkında adâleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız...” âyetini sordu. Hz. Âişe şöyle cevap verdi: Kız kardeşimin oğlu, bu yetim kızdır ki velisinin yanında olur, malını onun malına katar. Güzelliği ve malı adamın hoşuna gider. Bu veli, adâletli biçimde diğer kadınlara verilen mehri ona vermeden onunla evlenmeye kalkar. İşte böyleleri, en yüksek mehirlerini vermedikçe yetim kızlarla evlenmekten menedilmişler ve başka kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir.”²⁰¹

Hz. Âişe şöyle devam ediyor: İnsanlar bu âyetten sonra (Hz. Peygamber’den) fetvâ sordular. Yüce Allah: Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: Allah, size onlar hakkında hükmünü açıklıyor: Kendilerine yazılmış olan (miras haklarını vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlar ve zavallı çocuklar hakkında ve yetimlere karşı adâleti yerine getirmeniz hakkında Kitâb’da size okunan âyetler,

¹⁹⁸ Mustafa Çağrı, Hayreddin Karaman “Adâlet”, *DIİA*, İstanbul, 1988, I, 341-343.

¹⁹⁹ Râğıb el-İsfahânî, *a.g.e.*, “hüsn” md.

²⁰⁰ en-Nisâ, 4/3-4.

²⁰¹ Buhârî, Tefsîr, Sûretü’n-Nisâ, 73.

Allah'ın hükmünü açıklamaktadır. Hz. Âişe, sırf malı için yetimlerle evlenmenin yasak kılındığını açıklamıştır.”²⁰²

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de adâlet sorumluluğuna şöyle işâret edilir: “Üzerine düşünüp uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahı sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve merhametlidir.”²⁰³ Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “İki karısı olan bir adam eşlerinden birine meylederse, kıyamet gününde bir yanı çarpık ve düşük olarak gelir.”²⁰⁴ Bakire, dul, eski, yeni, müslüman ve kitâbî olarak aldığı kadınların hepsi eşit haklara sahiptirler. Zira rivâyet ettiğimiz hadis-i şerif mutlak olup, herhangi bir ayırım yapmamıştır. Çünkü bu nikâh'ın hukukundandır. Bu bakımdan eşler arasında bir farklılık olamaz. Ancak muhabbet ve cinsî münasebet bakımından onlara eşit muamelede bulunması vâcib değildir. Son ikisi kalbî bir fiil olduğu için bu hususda eşlerine eşitliği tatbik etmesi mümkün değildir. Rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) mübarek hanımlarına adaletli davranır ve şöyle buyurmuş: “Allah'ım! Bu benim yapabildiğim kasnûm (eşlerimin yanında gecelemem) dur. Yapmaya muktedir olamadığım hususlarda beni mes'ul tutma! Yani bazısına daha fazla muhabbet hissetmemden dolayı beni hesaba çekme.”²⁰⁵

İslâm adâlet dinidir. O her zaman, her yerde ve herkes için adâletli olmaya çağırır. Özellikle ailedeki bireylerin birbirlerinin hak ve hukukları konusuna daha da dikkatli olmayı öğütler.

6.2.2. İyi Geçinmek

Karı-koca arasındaki birliktelik sadece cinsî ilişkiden ibaret değildir. Bilakis en geniş anlamıyla aralarında insânî ilişkiler içinde en mühim olanıdır. Bundan dolayı İslâm dini bu konuyu teker teker vurgulayarak açıklamıştır. Her ikisinin de âilede iyi geçinme sorumlulukları vardır. Fakat kocanın konumu mes'ûliyetinin fazlalığı itibarıyla bu görevi biraz daha ön plana çıkmaktadır.

²⁰² Buhârî, Tefsîr, Sûretu'n-Nisâ, 73.

²⁰³ en- Nisâ, 4/129.

²⁰⁴ Tirmizi, Nikâh, 42.

²⁰⁵ el-Mevsilî, *el-İftiyâr*, II, 161, Kâhire, 2009.

Yüce Allah âilenin rehberi olma görevini erkeğe yüklemiştir. Bu kerim kitabımızda şöyle anlatılır: “Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur.”²⁰⁶ Erkek kişinin tabiatı buna elverişli olarak yaratıldığı için Allah bu görevi ona yüklemiştir. Yukarıda geçen bir konu başlığında incelediğimiz nafaka ve âilenin bütün maddi harcamaları erkeğe ait olduğundan rehberlik görevine de erkek layık görülmüştür.

Kocalar karısıyla beraber yaşadıkları müddetçe ona sadece iyiliği düşünmelidirler. Çünkü bu Allah’ın bir emridir: “...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız biliniz ki Allah’ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.”²⁰⁷ Bu bilgilere göre karı-koca arası münasebetler sevgi ve muhabbet, şefkat ve merhamet bağlamında olması gereklidir. Nitekim İbn Kesir bu âyetin tefsirinde diyor ki: Yüce Allah “onlarla iyi geçinin” buyuruyor. Onlarla güzel konuşun, işlerinizi ve durumlarınızı güç yetirebildiğiniz kadarı ile güzelleştirin. Sana nasıl davranılmasını istiyorsan, sen de öylece davran.²⁰⁸

Nisâ suresi yirmi birinci âyetinde yüce Allah: Üstelik onlar sizden sağlam ve kuvvetli bir ahid aldılar, yani nikâhlandınız.²⁰⁹ Mücâhid: “Sağlam ve kuvvetli ahitten maksat, nikâh akdidir.”²¹⁰ der. Demek bu Allah’ın emri, Rasûlullah (s.a.v.)’ın sünneti ile bağlanan mukaddes bir rabıttır. Bununla her iki tarafın hissiyatları ve umutları, mutlulukları ve üzüntüleri de birleşir. Bunun için de kadınlara her zaman iyiliği düşünmek onlarla iyi geçinmek gerekir.

Diğer bir âyeti kerimede ise: “Kadınların da onlar üzerinde hakları vardır.”²¹¹ “...Muâviye el- Kuşeyrî: Ya Rasûlullah, bizim birimizin üzerinde, zevcesinin hakkı nedir?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): “Sen yediğinde ona da yedirmen, giydiğinde ona da giydirmendir. Yüzüne vurmaman, çirkin olduğunu söylememen ve evden başka bir yerde yalnız bırakmamandır.” buyurdu.²¹²

²⁰⁶ en-Nisâ, 4/34.

²⁰⁷ en-Nisâ, 4/19.

²⁰⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, II, 211.

²⁰⁹ en-Nisâ, 4/21.

²¹⁰ Sâbûnî, *a.g.e.*, I, 226.

²¹¹ el-Bakara, 2/228.

²¹² Ebû Dâvûd, Nikâh, 40-41.

Hız. Peygamber (s.a.v.): “Sizin en hayırlınız eşine karşı en iyi olanınızdır. Ben de eşine karşı en iyi olanınıım.”²¹³ Görüldüğü üzere gerek Kur’ân’ı Kerim gerekse Hız. Peygamberimiz (s.a.v.)’ın uygulamaları sadece iyiliğı, güzel geçinmeyi tavsiye etmektedir. Buna benzer birçok rivâyetler mevcuttur.

7. KADININ SORUMLULUKLARI

Kadınların kocalarına karşı sorumlulukları vardır. Bunların başında kocasının dine uygun olan emirlerine itaat etmesi gelir. Samimi bir şekilde azına da çoğuna da kanaat sahibi itaatkar kadınlar gerçekten saadeti bulurlar. Kocalarının namusunu ve şerefini korumak da görevleri arasındadır. Müslüman kadın Allah’a isyan konuları dışında kocasını razı kılmaya çabalaması lazım. Hız. Peygamber (s.a.v.): “Hangi kadın kocası kendisinden razı olarak ölürse mutlaka cennete girer.”²¹⁴ buyurmuştur. Yüce Allah: “Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz”²¹⁵ buyurarak karı-koca arasındaki ilişkinin de böyle olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Elbise nasıl ki bedeni örtüyorsa karı-koca da birbirlerinin kusurlarını örtmeleri aile geleceğı için son derece önemlidir. İbn Abbas (r.a.) bu âyeti: “Onlar sizin için bir sükûnet, sizde onlar için bir sükûnet sebebisiniz” şeklinde tefsir etmiştir.²¹⁶

7.1. İtaat

Kadının kocasına itaat etmesini Kur’ân’ı Kerim ve Hadis-i Şerifler beyân etmektedir. “Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdırlar. Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediğı durumlarda da kendilerini korurlar.”²¹⁷ Zaten mü’mine ve sâliha kadınların tabiatında kocalarına karşı itaatkarlık vardır. İtaatkar diye tercüme ettiğimiz kelime “قَانِتَاتٌ” lafzıdır. Sözlük anlamı: “Mütevâzî, alçakgönüllü olmanın yanında, itaatı da sürdürme, itaatten ayrılmama”²¹⁸ anlamlarına gelir. Anlaşıldığı üzere, kendi iradesiyle gönülden itaat etmeyi gösteriyor. Demek bu sâliha kadının korkudan dolayı veya bir zorunluluktan dolayı değil kendi içgüdüleriyle kocasına itaat etmesidir.

²¹³ Tirmizî, Menâkıb, 64.

²¹⁴ Tirmizî, Radâ, 10.

²¹⁵ el-Bakara, 2/187.

²¹⁶ Sâbûnî, *a.g.e.*, I, 103.

²¹⁷ en- Nisâ, 4/34.

²¹⁸ Râğıb el-İsfahânî, *a.g.e.*, k-n-t, md, 684.

Allah Teâlâ buyuruyor: “(Kadınlardan) iyi olanlar, - İbn Abbâs ve birçoklarına göre (kocalarına) itaatli olan ve kendileri de gizliyi koruyanlardır.” “Süddî ve başkaları bu âyetin tefsîrinde: Kocasının yokluğunda nefsinin ve kocasının malını koruyanlardır, demişlerdir.²¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: Kadınların en hayırlısı odur ki; ona baktığın zaman seni sevindirir, ona bir şey emrettiğinde sana itaat eder, yanında olmadığı zaman senin için nefsinin ve malını korur.²²⁰ Diğer bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.): “Eğer ben insanlardan birinin diğer birine secde etmesini emredecek olsaydım kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim. Çünkü Allah kadınlar üzerine kocalar için bir hak koymuştur” buyurdu.²²¹

Bu hadislerde kadınlara dinin ve örfün getirdiği sorumluluklar hatırlatılmaktadır. İtaat etme sorumluluğunun sınırı nelerdir onlardan bahsedeceğiz.

1. Kocanın evinde oturması ve izin almadan dışarı çıkmaması
2. Kocasının hoşlanmadığı kimseyi izni olmadan eve almaması
3. Örf-e-adete göre ev işlerini yapması ve çocuk terbiyesi
4. Önemli bir özrü bulunmadıkça kocasının cinsel isteklerini geri çevirmemesi

Bu maddeleri biraz da açacak olursak birinci maddede kocadan izin almadan çıkması mümkün olan durumlarda vardır ama sınırlıdır. Haftada bir kere ana babasını görmek için çıkabilir. Bunların dışında kalan mahrem akrabaları senede bir kere ziyaret etmek için çıkabilir. Fakat geceyi onların yanında geçiremez. Koca, sılayı rahim yapma konusunda hanımına engel olamaz.

İkinci madde eğer kocanın hoşlanmadığı kimse kadının anne babası ise onları haftada bir kere izinsiz olarak da içeri alabilir. Yok eğer mahrem akrabası ise senede bir kere onları da izinsiz alabilir. Son iki madde de itaatin kapsamında olup kadınların uyması gereken kaidelerdir. Netice olarak islâm'ın öngördüğü itaat budur. Kocalara itaat sadece saygı ifade eden bir yükümlülüktür. Eğer koca hanımına haram olan bir işi emrederse ona asla itaat etmez. Kim olursa olsun Allah'a isyan konusunda kula asla itaat sözkonusu olamaz.

²¹⁹ İbn Kesir, *a.g.e*, II, 256.

²²⁰ İbn Kesir, *a.g.e*, II, 257.

²²¹ Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; Tirmizî, Radâ, 10.

7.2. Âile Namusunu Korumak

Kadınların en birincil özellikleri namuslu ve iffetli olmalarıdır. Sadece kocalarının yanında değil onların olmadığı zamanlarda da iffetlerini korurlar. Kocalarının mallarını da israf etmekten muhafaza ederler. Hz. Peygamber (s.a.v.): “ Bir kadın beş vakit namazını kılar, Ramazan orucunu tutar, iffetini korur, bir de kocasına itaat ederse, ona cennetin hangi kapısından istersen gir denilir.” buyurmuştur.²²²

Kur'an-ı Kerim'de namusunu koruyan ve iffetli olanlar övülmüştür. Her türlü fuhşiyat, kötülük de yasaklanmıştır. Bunun için Yüce Allah erkeklere ve kadınlara gözlerini haramdan çevirmelerini emretmiştir.²²³ İki yerde iffetini koruyanların kurtuluşa erecekleri, cennetle müjdelenecekleri söylenmiştir.²²⁴

Diğer bir âyeti kerimede Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Evlerinizde oturun, ilk Câhiliyye devri (kadınların) yürüyüşü gibi açılıp saçılarak, zînetlerinizi göstererek yürümeyin...”²²⁵ Bu âyet aile namusunu nasıl ve ne şekilde korunmasıyla ilgilidir. “قَرْنَ” kelimesi kiraat imamı tarafından farklı vecihlerde okunmuştur.

1. “قَرْنَ” şeklinde dördüncü bâbdan قَرْنَ okundu. İlet kurallarının uygulanmasıyla birinci râ hazfedildi ve harekesi mâkabline verildi sonra yine bir kural gereği kâf harekeli olduğunda hemze de hazfedilerek قَرْنَ olmuştur.²²⁶
2. Çoğunluk ise: kâf'ın esresiyle قَرْنَ şeklinde okudu. Bu durumda aslı يَقْرُ وَقَارُ olur.²²⁷
3. İbnü Ebî Able: Vasl hemzesi ve birinci râ'nın esresi ile يَقْرُ وَقَارُ şeklinde okudu.²²⁸

Bunca farklılıklara rağmen kastedilen anlam aynıdır. Allah Teâlâ kadınlara (Allah onlardan razı olsun) evlerinde oturmalarını emrediyor. Bu emir bütün kadınlardan talep edilmektedir. İbn Mes'ûd, Rasûlullah (s.a.v.)'den şöyle bir rivâyeti

²²² Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 191.

²²³ Nûr, 24/30-31.

²²⁴ Mü'minûn, 23/5; Meâric, 70/29.

²²⁵ Ahzâb, 33/33.

²²⁶ Âlûsî, a.g.e, XXII, 6.

²²⁷ Âlûsî, a.g.e, XXII, 6.

²²⁸ Âlûsî, a.g.e, XXII, 6.

nakleder: Kadın, mahremi olmayanlara görünmemesi gerekendir. Eğer kadın sınırlamanın dışına yani sokağa dökülürse şeytan onu doğru yoldan çıkarabilir.²²⁹

Âyet ve hadisin ifade ettiği mana; kadınları evlere hapsedmek veya dışarı çıkmasına asla izin vermemek değildir. Kadınlar örtünme kurallarına uygun elbiselerini giyerek hac ziyâretine, anne baba ziyaretlerine, hasta ve akraba ziyâreti gibi buna benzer hallerde dışarı çıkabilirler. Evlerde bulunmanın ve örtünmenin gayesi yabancıların bakışlarından korunmak ve Allah rızasını kazanmaktır. Bir hadiste kadınların evde oturanları ve örtünme emrini yerine getirenleri mücâhidlerin ameline eşdeğerdir buyrulmaktadır. Enes b. Mâlik'in rivâyet ettiğine göre bir grup kadınlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek şöyle dediler: “Ey Allah'ın elçisi erkekler Allah yolunda cihad ederek üstün bir vasıfla gittiler. Bizim de Allah yolunda cihad edenlerin faziletini idrâk edeceğimiz bir amel varmıdır diye sordular.” Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle cevap verdiler: “Sizden kim evlerinde oturursa Allah yolunda cihad etmişlerin amelinin sevabını elde eder”²³⁰

Kadınlar iffetli olurlarsa bu özellik çocuklara da sirayet eder. Çocuklar terbiyeli ve ahlâkı güzel olarak yetişirler. Bu da kendiliğinden toplumu olumlu yönde etkiler. Bütün Müslümanlar namusunu korumak için evlenmek isteyenlere yardım etmeleri gerek. Bunun sevabı çok olduğundan dolayı medeniyetimizde evlenenlere yardımlaşma vakıfları kurulmuştur. Ne olursa olsun bu hayırlı işleri devam ettirmek gerekmektedir.

8. ORTAK SORUMLULUKLAR

Kur'an-ı Kerim'de erkek ve kadınların kendilerine has belli hak ve sorumluluklarının olduğunu inceledik. Burada bahsedeceğimiz konu ise karı-kocanın yapmakla yükümlü oldukları müşterek sorumluluklardır. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Hepiniz çobansınız ve hepiniz sorumlusunuz. İmâm bir çobandır ve o da sorumludur. Erkek ailesi üzerinde bir çobandır, o da bunlardan sorumludur. Kadın da kocasının evi üzerinde bir çobandır, o da eli altındakilerden sorumludur. Köle efendisinin malı

²²⁹ Tirmizî, Radâ, 18.

²³⁰ el-Bezzâr, Müsned, el-Bahru'z-Zehhâr, XIII, 339.

üzerinde bir çobandır, o da sorumludur. Dikkat edin hepiniz çobansınız ve hepiniz sorumlusunuz.”²³¹

Bu hadisin işaret ettiği en önemli husus, erkek her ne kadar rehber yönetici olsa da aileni yürütme onu koruyarak sağlamlaştırmada kadınla beraber sorumluluk yüklenmişlerdir. Buna göre şu aşamalar sırasına göre takip eder:

8.1. İstişare Esasına Göre Hareket Etmek

Bütün konularda birbirlerine danışarak aile geçimini sağlanması durumunda ortaya hiçbir problem çıkmaz. Çünkü bir konuda karar alırken istişare ederse o işin sonu elbette hayırlı ve bereketli olur. Kur’ân-ı Kerîm’de ve sünnette bunun örnekleri çoktur. Yüce Allah: “İşlerinde onlarla istişare et”²³² buyuruyor. Rasûlullah (s.a.v.) de sahabilere danıştırdı.

8.2. Birbirlerinden Cinsel Yönden Faydalanma Hakları

Aile birlikteliğin esas amacı helal yoldan cinsî arzuları tatmin etmektir. Bu hususta eşler eşit haklara sahiptir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Selmân el-Fârisî ile Ebu’d-Derdâ’yı kardeş yapınca Selmân onu ziyâret etti. Karısı, Ümmü’d-Derdâ perişan bir halde çıktığını gördü de bu halin nedir diye sordu? Ümmü’d-Derdâ:

Kardeşin Ebu’d-Derdâ’nın dünyadan bir ihtiyacı yoktur. (o gündüzleri oruç tutar, gece namaz kılar), diyerek derdini söyledi. ... Sonra iki din kardeşi arasında bir diyalog geçti. Sonunda Selmân, Ebu’d-Derdâ’ya: Şüphesiz senin üzerinde Rabbinin bir hakkı vardır. Kendi üzerinde kendinin bir hakkı vardır. Senin üzerinde ailenin bir hakkı vardır. O zaman sen her hak sahibinin hakkını ver dedi. Sonra Ebu’d-Derdâ Rasûlullah (s.a.v.)’e gelip olayı sordu. Peygamberimiz (s.a.v.): “Selmân doğru söylemiştir” buyurdular.²³³

8.3. Birbirlerine Vâris Olma Hakları

Karı-koca arasındaki mirasın hükmünü Kur’ân-ı Kerim beyân etmektedir. “Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa,

²³¹ Buhârî, Nikâh, 82.

²³² Âl-i İmrân, 3/159.

²³³ Buhârî, Savm, 51.

bırdıklarıının yarısı sizindir. Çocukları varsa dördte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra bıraktığınızın dördte biri de onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır.”²³⁴ Her erkek ve kadın için iki durum sözkonusudur.

Erkeğin alacağı mîras şöyle olacak; eğer kadın vefat ederse kendisine mîrasçı olacak çocuğu yok ise koca malın yarısını alır. Mîrasçı olacak çocukları varsa malın dördte birini alır. Kadının alacağı mîras ise şu şekildedir; eğer erkek vefat ederse kendisine mîrasçı olacak çocukları yok ise kadın malın dördte birini alır. Mîrasçı olacak çocukları varsa malın sekizde birini alır.

8.4. Birbirlerinin Anne Baba ve Akrabalarına İyilik Yapmaları

Nikâh vasıtasıyla karı-kocanın anne baba ve akrabaları diğerinin de anne babası ve akrabası sayılır. Bundan dolayı kayın peder ve kayın valideye iyilik yaparsa kendi ebeveynlerine iyilik yapmış olur. Kur'an-ı Kerim'de de buna işaret edildiği üzere Yüce Allah: “Sudan bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet akrabalarına dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.”²³⁵ Nesep ve evlilikten kaynaklanan akrabalıkları bir arada zikretmiş. Evlilikten doğan (sıhrî) yakınlıktan dolayı haram kılınan kadınların olduğu bilinmektedir. Bütün bunlar birbirlerinin anne baba ve akrabalarına iyilik yapmak suretiyle sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini gösteriyor.

Netice olarak sorumluluklarla ilgili şunu söyleyebiliriz: Toplumun çekirdeği olan ailenin insânî ilişkilerin en önemlisi olduğunu söyledik. Fakat günümüzde birçok muamelelerde olduğu gibi aile ilişkilerinde de büyük problemler ortaya çıktı. Bunun sebebi iki tarafın da kendi sorumluluğunu bilmemesidir. Bu problemlerin tek çözümü herkesin üzerine düşen görev ve yükümlülüklerini yapmasıyla olacağı da anlaşılmış oldu. Çünkü şeriatın sahibi Allah Teâlâ temel kaynaklarımızda bu birlikteliğin nasıl olması gerektiğini bizlere tek tek açıkladı. Evlilikle meydana gelen yuvanın mutluluk ve saadatinin devam etmesi hem erkeğin hem de kadının fedakarlığına bağlıdır.

²³⁴ en-Nisâ, 4/12.

²³⁵ Furkân, 25/54.

B. TALÂKLA İLGİLİ ÂYETLERİN YORUMU

1. TALÂKIN MEŞRU OLMASI

Kur’ân-ı Kerîm bu konu hakkında geniş bilgiler verdiğini ve ayrıntılarıyla açıkladığını biliyoruz. İlgili âyet-i kerimeler şu şekildedir:

1. Âyet: “Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden bir şey almanız size helal olmaz. Ancak erkek ve kadın evlilik işinde Allah’ın sınırlarında tam koruyamamaktan tatbik edememekten korkarlarsa, müstesna. Siz de karı ile kocanın, Allah’ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının fidyе vermesinde iki tarafa da günah yoktur. Bu söylenenler Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zâlimlerdir.”²³⁶

Câhiliye toplumunda boşamanın bir sayısı yok idi. Adam istediği zaman hanımını boşar istediği zaman da geri dönerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bir adam hanımını boşayarak şunları söylemiş: “Seni geri almam, seninle karı koca hayatı da yaşamam ve senin başkasıyla evlenmene de müsâde etmem, Kadın da bu nasıl olur diye sordu. Adam; “ Seni boşarım, iddetinin bitimine yakın bir zamanda tekrar geri alırım” demiş.

Kadın bu durumunu Hz. Âişe (r.ah.)’ya şikâyet etmiş. Hz. Âişe (r.ah.) ise Rasûlullah (s.a.v.)’e bildirmiş. Bu olay üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur. Adam bu iki ric’î talâk meydana geldiğinde mehir ve velî’yi yenilemeksizin geri dönme imkanı verilmiş ve bu şekilde talâk’ın sayısı da beyân edilmiştir.²³⁷

İbn Mes’ûd, İbn Abbas, Mücâhid ve başkaları; bu âyetin amacı “talâkı sünnî”dir demişler. Kim iki defa boşarsa üçüncü defasında Allah’tan korkmalıdır.²³⁸ Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.), İbn Ömer (r.a.) için “Dilersen hanımını yanında tut, dilersen de onu boş.” demiştir.

²³⁶ Bakara, 2/229.

²³⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, III, 126.

²³⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, III, 126.

Bir adam hanımını iki kere boşadıktan sonra iyice düşünmesi lazım, önünde artık iki yol var ya iyilikle hayatını devam ettirir ya da son bir boşamayla yollarını ayırırlar. “تَسْرِجُ بِإِحْسَانٍ” iyilikle salıvermek yani üçüncü kere boşamaktır. Yine “تَسْرِجُ” lafzı için nikâh için gerekli olan hakların kesilmesidir denilmiştir. Allah Teâlâ bu haklar kesilirken bile “بِإِحْسَانٍ” iyilikle kesilmesi gerektiğini emretmiştir.²³⁹ Bu âyet-i kerime öncelikle kocaları muhatap alıyor sonra kocaların dışındaki kimseleri de ekleyerek sizlere boşadığınız kadınlara vermiş olduğunuz mehirleri geri almanız helal değildir buyuruyor. Eğer eşler Allah Teâlâ’nın koymuş olduğu sınırları korumada korkarlarsa anlaşarak ayrılmaları da mümkündür. Kur’an-ı Kerim’in “nüşûz” diye bahsettiği geçimsizlik ve ayrılma talebi koca tarafından kaynaklanıyorsa hanımını boşar ve ona vermiş olduğu mehirden hiçbir şeyi geri almaz. Geçimsizlik ve ayrılma talebi kadından kaynaklanıyorsa o zaman almış olduğu mehri kocasına geri iade etmek sûretiyle ayrılabilir.

2. Âyet: “Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah’tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hâli bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilmezsün, Allah bundan sonra bir durum ortaya çıkarır.”²⁴⁰

Nidâ, Rasûlullah (s.a.v.)’e has kılınmış, hüküm ise geneldir, ümmeti de içine alır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmetin imamıdır. Yani: Ey Peygamber ümmetine de ki “boşadığınız zaman onları iddetleri içinde boşayın.”²⁴¹ Taberî: “Kadınlarınızı boşamak istediğinizde, temiz olduğu halde ve birleşme olmadığı iddetlerini saydıkları temizlik dönemlerinde boşayın.” demektir.²⁴²

Bu âyet sünnete uygun boşama nasıl olur onu en güzel bir şekilde açıklamaktadır. Aynı zamanda birkaç konuyu içinde barındırıyor; bunlar boşama iddetin içinde olması, iddetin sayılması, kadın iddet beklerken kocasının evinde beklemesi ve Allah’ın belirlediği sınırların korunmasıdır. “فَطْلُقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ” Müfessirlerin çoğu talâk cinsel ilişkinin olmadığı temizlik döneminde gerçekleşmesi lazım. Aksi olursa sünnete

²³⁹ Mâturidî, *Te’vilâtü Ehlî’s-Sünne*, II, 165, Lübnan, 2005.

²⁴⁰ Talâk, 65/1.

²⁴¹ Âlûsî, *a.g.e.*, XXVIII, 128.

²⁴² Taberî, *a.g.e.*, XV, 145.

uygun bir talâk olmamış olur. Sünnî talâk, ancak bulûğ çağındaki kadınlarda sözkonusu olur. Çünkü küçük kızlar, hayız görmeyen kadınlar ve hamilelerde sünnete uygun boşama yoktur. Şâfi mezhebine göre talâk'ın sayısı konusunda sünnî talâk ve bid'î talâk ayırımı yoktur. Yani bir kişi hanımını bir temizlik döneminde üç talâk'la başarsa bu boşama bid'î sayılmaz. Fakat Hanefîlerde ise üç talâk'ı üç ayrı ayrı temizlik döneminde kullanırsa sünnî talâk sayılır.

İbn Kesîr: buradaki iddet lafzından maksat; tuhûr yani temizlik dönemidir demiştir.²⁴³ “وَاحْصُوا الْعِدَّةَ” Talâk'ın meydana geldiği vakitleri gözetin tâ ki iddet bitinceye kadar. İddet de üç kurû' yani üç hayızdır.²⁴⁴ “لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ” Buradaki dışarıya çıkarmayın lafzındaki nehiy kocalara ait. Dışarı çıkmasınlar lafzı ise kadınlara aittir. Bu da gösteriyor ki kadınlara iddet süresince kalacakları mesken temin etme erkeğin üzerine vâciptir. Çünkü Allah kadınların çıkartılmaktan nehyettiği evleri onların boşanmadan önce yaşadıkları evlerdir buyuruyor.²⁴⁵

“وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ” Buradan şu anlaşılıyor: Bir kimse sünnete uygun olmayan boşamayla hanımını boşarsa, boşaması geçerlidir. Fakat Allah'ın belirlemiş olduğu sınırı aştığı için kendine zulmetmiş olur. Çünkü talâk'ın hemen peşinden iddeti (temizlik dönemini) zikretmesi şunu açıkça gösteriyor. Hayızlı iken talâk geçerli fakat talâk meydana gelmese de kişi kendine zulmetmiş olur.

3. Âyet: “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu tekrar alması kendisine helal olmaz. Eğer bu kişi de onu tekrar boşarsa, Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları, bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.”²⁴⁶

Bundan bir önceki âyette talâk'ın iki kere olduğu açıklandığından dolayı bunun üçüncü boşama olduğu anlaşılmaktadır. Allah üçüncü boşamadan sonra ne yapılır, onu açıklamaktadır: Birincisi: Kadının başka erkekle evlenmesi lazımdır. Bu evlenme sadece nikâh akdinden ibaret olmaz. Cinsel ilişkide bulunması ve geçici bir süreyle anlaşmalı bir nikâh da olmaması gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda

²⁴³ İbn Kesîr, *a.g.e*, VIII, 148.

²⁴⁴ Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, V, 287, Beyrût, h. 1414.

²⁴⁵ Cessâs, *a.g.e*, V, 348,

²⁴⁶ Bakara, 2/230.

şöyle buyurmuşlardır: “Sen onun balcağızından, o da senin balcağızından tatmadıkça ilk evliliğine geri dönmek helâl olmaz.”²⁴⁷ Demek, sahih bir nikâh akdi olacak, cinsel ilişki meydana gelecek, sonra boşanırlarsa kadın ilk eşine dilerse tekrar yeni bir nikâh ile dönebilir. Allah Teâlâ, üçüncü boşamadan sonra artık o evliliği düzeltme imkânının olmadığını bu şekilde açıklamış oldu.

Kocanın yersiz ve yararsız olarak kullanmış olduğu boşama kelimesinden dolayı kadının hayatı, güvenliği ve istikrarı tehlikeye sürüklenir. Kadın hangi günahı için böyle bir durumla karşı karşıya kalır. Fakat biz insanların hayatındaki gerçekleri incelediğimiz zaman görüyoruz ki kadınlardan çok erkeklerin düzeni bozulur. Çünkü erkek evlilik hayatının gereklerini yapmamış ona gereken önemi vermemiştir. Hanımıyla olan ilişkilerinde saygı merhamet göstermemiş ve sunması gereken imkanları sunmamıştır. Bu şekilde hanımını kaybetmiştir. Bu da hanımlara verilmiş olan değerlerden biridir. Evlilik ilişkilerinde hanımına güzel davranmadın onu boşadıysan, artık maddî ve manevî sıkıntılara katlanacaksın. Bu ceza erkekleredir çünkü yeni bir mehir, yeni bir nikâh akdi gibi harcamaları olacaktır.

Bütün bunlardan anlaşılan taraflar, geri bir araya gelme ve ayrılma konularında kendi arzu heveslerine bırakılmamışlar. Allah’ın sınırlarını gözetmeleri gerekiyor. Sınırlar da açık ve nettir bizzat Kur’ân-ı Kerim belirlemektedir. Bunları ancak akleden düşünen kimseler anlarlar.

4. Âyet: “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah’ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah’ın sizin üzerinizdeki nimetini size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab’ı ve hikmeti hatırlayın. Allah’tan korkun. Allah her şeyi bilir.”²⁴⁸

Âyette geçen, “وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغُنَّ أَجَلَهُنَّ” “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit” ifadesini İbn Abbas şöyle açıklıyor: Bir adam hanımını boşadı, sonra iddeti bitmeden önce geri döndü, sonra yine boşadı. bunu yaparak ona zarar verdi ve ona engel oldu. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. “وَالْأَجَلَ”

²⁴⁷ Buhârî, Şehâdât, 3.

²⁴⁸ Bakara, 2/231.

burada iddet zamanıdır. “الْبُلُوغُ” ise bekleme müddetlerini sonuna yaklaştıkları zaman demektir.²⁴⁹

Devamındaki ifadeden de anlaşıldığı üzere bunun talâk-ı ric’î olduğunu söyleyebiliriz. “فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَخُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ” Geri almak istiyorsa kadınlara zarar vermeden geri almak. Bırakmak istiyorsa da zulmetmeden, onların iddetlerini uzatmadan ve güzellikle bırakmak gerekir. İyilikle tutmak; kocanın hanımına karşı olan sorumluluklarını hakkıyla yerine getirmesi şeklinde olur.

Yüce Allah’ın aile bütünlüğüne ve talâk’a ilişkin âyetleri son derece açık, sonucu belirgin ve ciddidir. Bu âyetler aile hayatını düzene koymayı, onu doğruluk ve ciddiyet temelleri üzerine inşa etmeyi amaçlar. Erkek, bu âyetleri kadına zarar vermek, onu sıkıntıya düşürmek için kullanabilir. Allah’ın onlara vermiş olduğu ruhsatlarıyla çıkar yol izlemeyi, emniyet tedbiri almayı, evlilik hayatını geri alma ve onu düzeltmeyi, Allah’ın ona vermiş olduğu ric’at hakkını bir fırsat olarak kullanmayı, Kadını ancak eziyet etmek ve meşakkat vermek için tutmak gibi bütün bunları bir oyun eğlence olarak düşünebilir. Söylenenlerin sadece birini yapsa dahi Yüce Allah’ın âyetlerini alaya almış olur. Bu da günümüzde Müslüman olduğunu iddia eden cahil karakterli islâm toplumlarında gördüğümüz davranıştır. Bu toplumlarda fikhın kolaylıkları baskı, hile ve fesat aracı olarak kullanılmaktadır. Amaç dışı kullanımların en kötü örneğini de boşama yetkisinin kötü niyetli kullanımı oluşturuyor. Yüce Allah’tan hiç utanmadan O’nun âyetleri ile alay edenlere, onları arzularının oyuncağı haline getirenlere yazıklar olsun.²⁵⁰

Âyetin son kısmında üç nimetten bahsediliyor. İlk olarak Rasûlullah (s.a.v)’ı hidâyet ve beyyinât ile insanlara gönderilmesidir. İkincisi ve üçüncüsü ise öğüt alınması için kur’an ve sünnetin indirilmesidir. Allah açık gizli her şeyi bilmektedir.

5. Âyet: “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların eski kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah’a ve âhiret gününe

²⁴⁹ Muhammed İbnü’l-Cevzî, *a.g.e*, I, 204.

²⁵⁰ Seyyid Kutup, *a.g.e*, I-IV, 251.

inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah her şey bilir, siz ise bilmezsiniz.²⁵¹

Âyetin muhatabı velilerdir. Allah velilere, kadınlar eski kocalarıyla tekrar bir araya gelmek isterlerse onlara engel olmayın buyuruyor. Ma’kıl b. Yesâr kızkardeşini bir adamla evlendirmişti. Sonra adam hanımını boşadı ve iddet bitinceye kadar geri almadı. Sonra o adam boşadığı hanımına tekrar talip oldu. Ma’kıl ise buna karşı çıkarak şöyle dedi: ben kız kardeşimi seninle evlendirdim sen ise onu boşadın diyerek karşı çıktı. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Rasûlullah (s.a.v.), Ma’kıl’ı çağırarak bu âyeti ona okudu. Ma’kıl öfkesinden vazgeçti ve Allah’ın emrine boyun eğerek kız kardeşini onunla evlendirdi.²⁵²

“فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ” Bekleme müddetleri bittikten sonra eski kocalarıyla evlenmek isterlerse buna engel olmayın. “الْعَصْلُ” kelimesi mâni olmak onlara sıkıntı vermek demektir. Veliler bundan sakınmaları gerekmektedir. Bu âyet aynı zamanda velinin nikâh akdindeki konumuna da işarettir. Cumhur ulemâ: nikâh velinin izni olmadan olmaz görüşünü bu âyete dayanarak benimsemişlerdir.

“إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ” yani helal bir akit ve câiz bir mehirle anlaşılırsa demek.²⁵³ Yukarıda zikredilen zarar vermeyi ve burada da öğütlenen engellemeyi yasaklanmasından ancak Allah’a ve ahiret gününe inananlar ders alır. Mü’minler öğüt alırlar ve gereği gibi amel ederler. En büyük bereket en büyük ecir budur.

6. Âyet. “Nikâh’tan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız, bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara mut’a verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Uygun bir hediye vermek Muhsinlere borçtur.”²⁵⁴

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nâfi, Âsım, İbn Âmir, Ebû Amr “تَمَسُّوهُنَّ” lafzını elifsiz olarak okudular. Diğer imamlar Hamza, Kisâi ve Halef ise “تَمَسَّوهُنَّ” şeklinde fazladan elif ve te’nin zamması ile okudular.²⁵⁵ Mana cihetiyle her iki okuyuşun anlamı aynıdır. Aralarındaki fark biri فَعَلَ diğeri ise فَاعَلَ babındandır. Mukâtil b. Süleymanın

²⁵¹ Bakara, 2/232.

²⁵² Buhârî, Talâk, 45.

²⁵³ Beğavî, *Meâlimü’l-Tenzîl fî Tefsîri’l-Kur’ân*, I, 312.

²⁵⁴ Bakara, 2/236.

²⁵⁵ İbnü’l-Cevzî, *a.g.e*, I, 211.

rivâyet ettiğine göre bu âyet ensârdan bir adam hakkında nâzil oldu. O adam Hanîfeoğullarından bir kadınla evlendi. Henüz mehir belirlenmemişti. Onunla cinsel ilişkide bulunmadan boşadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): Ona bir hediye verdin mi? diye sordu.

- Adam: Hayır diye cevap verdi
- Hz. Peygamber (s.a.v): Bir başlık bile olsa hediye ver buyurdular.²⁵⁶

Bu âyet aynı zamanda mehrini belirlemeden nikâh akdi yapmanın caiz olduğuna delâlet eder. Kadının mehri belirlenmez ise de mehr-i misili alır. Mut'a dediğimiz hediye kendisinden yararlanılabilen bir şeydir. Zengin olan haline göre hediye verir, fakir olan da haline göre hediyesini verir. Bu hediye verilmemesi bazıları vâcip bazıları da müstehab demişler. Çoğunluğun görüşü vâcip olduğu yönündedir. Fakat dikkat edilmesi gereken bir durum var. Cinsel ilişkiden veya halveti sahihadan önce ve mehir belirlenmeden boşanan kadınlara mut'a vâcip olur. Eğer cinsel ilişki meydana geldiyse o kadına mut'a değil mehr-i misil verilir. Bu Evzâî, Sevrî, Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür.²⁵⁷

Yukarıda tarif ettiğimiz gibi Talâk, eşler arasında akdi yapılan evlilik bağına belli lafızlarla çözülmesidir. Boşamanın bu âyetlere ve bunların dışında başka hadislerdeki delillere dayanarak mubah olduğunu söyleyebiliriz. Böylece kitap, sünnet ve icma ile sâbittir ki talak'ın şartları meydana gelirse boşamada bir sakınca yoktur.

Talâk'ın müşru olduğunu gösteren delilleri çoğaltmak mümkündür. Sünnet ve İcmâ'dan da birer örnek vereceğiz.

Sünnetten delil: Rasûlullah (s.a.v) zamanında İbn Ömer (r.a) hanımı hayızlı iken boşadı. Hz. Ömer bu konuyu Rasûlullah (s.a.v)'e sordu. Hz. Peygamber (s.a.v): Oğluna emret geri alsın, onu temizlik döneminde bırakır. Sonra hayız görür, sonra temizlik döneminde isterse evli kalır, isterse de cinsel ilişkide bulunmadan boşar. İşte bu boşanan kadınlara Allah'ın emrettiği bir zamandır.

İcmâ'dan delil: Talâk'ın caiz olduğu hususunda bütün âlimlerin ittifakı vardır.

2. TALÂK'IN HÜKMÜ

²⁵⁶ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e*, I, 212.

²⁵⁷ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e*, I, 212.

Talâk, islâm dininde genellikle erkeğin iradesiyle meydana gelen şer'î bir tasarruftur. Bu tek taraflı tasarruf olabileceği gibi eşler arasında bir anlaşmayla da çözülebilir. Âlimler bütün durumları göz önünde bulundurarak talâk konusunda farklı hükümler vermişlerdir.

1. Vâcib olduğu durumlar: Çok güçlü ve önemli bir sebep ortaya çıkarsa o kimsenin boşanması vâcib olur. Mesela dört ay süreyle eşine yaklaşmamaya yemin eden kimse, bu zaman içerisinde yaklaşmamışsa bu süre sonunda ayrılması vâcib olur.

2. Mekruh olduğu durumlar: Herhangi bir sebep yok iken ayrılmak. Çünkü böyle bir durumda karı-koca ikisi de zarar görürler. Allah'ın sevmediği hoş karşılamadığı bir durum helal sayılmış olsa da o şeyin mekruh olduğuna bir işaret vardır.

3. Mubah olduğu durumlar: Ayrılmaları bir ihtiyaç haline gelirse, kadının ahlâkı ve yaşantısı kötü olursa, nikâh'tan gözlenen maksat elde edilemez ise ve ortada da zarar görülürse boşanma mubah olur. Zaten çoğunluk müctehidlere göre boşanma caiz bir durumdur.

4. Mendûp olduğu durumlar: Eğer kadın Allah'ın haklarını ve üzerine düşen görevlerini yapmada aşırıya giderse, iffetine zarar getirmiş ise boşamak mendûptur. Çünkü bunlar dini için bir eksikliktir.

5. Haram olduğu durumlar: Kadını hayız, nifas ya da içinde cinsel ilişkinin olduğu temizlik günlerinde boşamak haramdır. Fakat böyle olmasına rağmen bu hallerdeki boşamalarda geçerlidir.

3. TALÂK'IN HİKMETİ

Talâk, Müslümanların kanunlarında izin verilen bir ruhsattır. Dünyada daha birçok halkların benimsediği ve kanunlarında yer verdiği durumdur. Aslında eşler nikâh akdini hayatlarının sonuna kadar devam ettirmesi gerekmektedir. İslâmın evlilikten beklediği maksat süreklilik arz etmesidir. Bu yüzden geçici olan mut'a nikâhı yasaklanmıştır. Her iki taraf iyi niyetle yani geçici olmaksızın hayatlarını birleştirirler. Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "Onlarla karşılıklı iyi geçinin, Eğer onlardan

hoşlanmazsanız, biliniz ki Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.”²⁵⁸

Ancak insanların tabiatları birbirinden farklıdır. Bu evlenen eşler arasında uyumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir. Boşanmayı yasaklamak insan tabiatına aykırı olduğundan dolayı buna izin verilmiştir. Çünkü insan kendi hayatında her türlü halet-i rûhiyeleri başından geçirir. Bazı durumlarda karı-koca aile hayatını devam ettirmesi mümkün olmayabilir. Buna izin vermeyen kanunlar, insanları gayr-i meşru yollara düşürmektedir.

Talâk'a izin verenler de bunun uygulanması konusunda kendi içlerinde farklı gruplara ayrılmaktalar. Bazıları talâk'ı hâkimin vermesi gerekir derken, bazıları kadınlar da talâk hakkını kullanmalıdır diyorlar. Üçüncü bir grup ise talâk erkeğin hakkıdır derler. Bu düşünceleri daha iyi anlamak için üzerinde biraz duracağız.

1. Talâk'ı hâkimin vermesi gerekir diyenler. Bu asla doğru değildir. Çünkü bu karı-koca arasındaki gizli durumlara bağlıdır. Bütün sebepleri hâkime söyleme imkanı yoktur. Hâkime götürülse bile arada doğru olmayan bilgilerin ulaşma ihtimali de yüksektir. Nisâ sûresi 35. Âyette bahsedilen hakemler meselesinde çoğu alimler hakemlerin sadece barıştırma hakları vardır. Aralarını ayıramazlar demişlerdir.

2. Kadınların talâk hakkını kullanması da yanlıştır. Çünkü Allah kadınları kendine has özelliklerle yaratmıştır. Her konuya hassas ve duygulu bir şekilde yaklaşırlar ve fevrî davranırlar. Talâk ise inceden inceye düşünülmesi gereken bir durumdur. Burada hissiyata kapılmadan hareket edilmesi gerekir.

3. İlâhi kanunumuzda talâk hakkı erkeğindir. Bu da erkeğin tabiatından kaynaklanıyor. Aile yuvası için en çok erkek mes'ul oluyor en çok o koşuşturuyor. Bu yolda maddi olarak belli şartları yerine getiriyor. Mehir, düğün masrafları ve nafaka gibi harcamalarla yükümlü tutuluyor. İslâm dini bundan dolayı bu hakkı erkeğe verdi. Çünkü erkek kişi hissiyata kapılmaz ağırbaşlı davranır. Erkek hanımını boşamadan önce derin düşünmesi ve adam gibi kullanmadığı zaman ise bunun geri dönüşünün olmadığı durumları da bilmesi lazım. Talâk'ın en son çare olduğunu bilerek hareket etmesi, kendisi ve ailesi için önemlidir.

²⁵⁸ en-Nisâ, 4/19.

İslâm dini erkeği üç talâk hakkıyla sınırladı. Kadınlara zorluk çıkarmadan her şeyi güzellikle halledilmesi gerektiğini defalarca vurguladı. Kadınlara da ayrılmak istediği zaman hulû' hakkını verdi. Eğer kadın, kocasıyla yaşamak istemez ise hakime müracat ederek boşanma talebinde bulunabilir. Şeriatımızda talâk'a ruhsat verilmesinin başka sebep ve hikmetleri de mevcuttur.

Şöyle düşünersek bir adamın hanımı doğurmaya engel hastalığa yakalandıysa ve bu hastalığının tedavisini yaptıkları halde çocukları olmuyorsa, o zaman birinci hanımını boşayarak başka doğurabilen kadınla evlenebilir.

Diğer yandan karı-koca arasında anlaşmazlıklar çoğalırsa ve birbirinden nefretlenirse beraber yaşama imkanı kalmadığından dolayı yol aktarırlarsa talâk onlara bir çare olur.

Bazıları talâkı erkeğin sadece bir sözüne bırakıldı diyerek eleştirmişlerdir. Bizce bu tenkit edilecek bir durum değildir. Çünkü birçok akitler bir ağız sözle gerçekleştiriliyor. Örneğin: nikâh anında bir sözle karı-koca olurlar, mü'min bir sözle dinden çıkması mümkündür.

4. TALÂKIN ÇOĞALMASI VE SEBEPLERİ

Toplumda gençleri aile hayatına hazırlama fazlasıyla ihmal edilmiş durumdadır. Bundan dolayıdır ki evlenen gençler arasında ayrılımlar çoğalmaktadır. Çünkü aile hayatının bazı zorlukları vardır, buna hazırlıklı olmak gerekir. İşte en büyük sebep, karı-koca arasındaki ilişkilerde bilgi ve tecrübe eksikliğidir. Aile hayatına başlama ve yürütme nasıl olması gerekir; gençler bunları bilmemektedirler. Burada talâkın çoğalmasının sebeplerini birkaç maddede ele alacağız.

4.1. Sabır ve Hoşgörünün Eksikliği

Ailede her türlü durumlar meydana gelir ve karı-koca anlaşmazlıklara düşebilir. Böyle durumlarda sabırla ve hoşgörü ile hareket etmek gerekir. Aksi takdirde bu tartışmalar hiç kimseye fayda vermez. Acelecilik aile yuvasını zayıflatır ve git-gide parçalar. Bundan dolayı bu durumlara düşmemek gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v.) konu hakkında şöyle buyurmuştur: “Bir mü'min, bir mü'mine kadına buğzetmesin, çünkü

onun bir karakterinden hoşlanmazsa başka bir karakterini beğenir.”²⁵⁹ Erkek kişinin hanımının bir kötü huyu var diye ona buğzetmemesi gerekir. Başka iyi huylarını hatırlaması kendisi için yararlı olur. Karı-koca birbirlerine iyi günlerinde de kötü günlerinde de yardımcı olarak, istişare edip destekçi olurlar. Birbirlerine sabırlı olmayı tavsiye ederler. Özellikle sâliha kadınlar kocalarına itaat eder ve gelecekleri için gayret ederler.

Fakat bazı kadınlar sabır ve hoşgörüyü unutmuşlardır. Aralarında zuhûr eden az bir anlaşmazlıkta boşanma talebinde bulunurlar. Hadis-i serifte buyrulduğu üzere bu tür kadınlar cennetin kokusunu bile alamazlar. Rasûlullah (s.a.v.): “Herhangi bir kadın kocasından geçerli bir mazeret olmaksızın boşanma talebinde bulunursa, cennetin kokusu o kadına haram olur.”²⁶⁰

4.2. Zinânın Yaygınlaşması

Karı-koca arasındaki münasebet güven ister. Birbirine olan güveni sarsacak ve aralarını bozacak durumların başında zinâya yönelmeleri gelir. Bu çok vahim bir haldir. Çünkü nikâhtan gözlenen asıl amaç zinâdan korunmadır. Evli olduğu halde bu işi yapma büyük suçtur, cinayettir. Kur’ân-ı Kerim, Müslümanlara şöyle hitap etmektedir: “Zinâyâ yaklaşmayın, muhakkak ki zinâ fena ve çirkin bir yoldur.”²⁶¹ Âyette zina yapmayın değil, yaklaşmayın buyrulmuştur. Bu daha vurgulu bir ifadedir. Müslüman onu yapmak bir yana, ona götürebilecek yollara düşmez, kendini bundan korur, demektir. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Ey muhâcir topluluğu! Bir kavimde zinâ yaygınlaşır ve açıkça bu günah işlendiğinde mutlaka daha önceleri görülmemiş hastalıklar yani tâûn hastalığı ortaya çıkar.”²⁶² Zinânın topluma vereceği zararlar çoktur. Toplumun yok olmasına kadar götürür. Bizler tarihten biliyoruz ki nice toplumlar fuhuş yüzünden helak olup gitmişlerdir.

4.3. Zararlı Alışkanlıklar

Yüce Allah’ın yasakladığı zararlı alışkanlıkların başında içki ve uyuşturucu gelmektedir. Çoğunlukla bunun gibi illetli alışkanlıklara yakalananlar, ailesinde büyük

²⁵⁹ Müslim, Radâ, 61.

²⁶⁰ Tirmizî, Talâk, 11; Ebû Dâvûd, Talâk, 18.

²⁶¹ İsrâ, 17/32.

²⁶² İbn Mâce, Fiten, 22.

problemlere maruz kalır. Akli yerinde olmayan erkekler hanımını boşayarak problemlerini daha çok büyütür. Yüce Allah, içkiyi ve başından aklını gideren uyuşturucuyu haram kılmıştır. “Ey imân edenler! Elbette içki, kumar, dikili taşlar ve fal şans okları birer şeytan işi pisliktir, bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.”²⁶³

Arapçada “hamr” bir şeyi örtmek, üzerini kapatmak demektir.²⁶⁴ Hamr da insanı sarhoş edip aklına bir perde çeker. Bu tür zararlı olan şeyleri kullanmak haramdır. Müslümanların bunlardan uzak durmaları gerekir. Çünkü âyetin devamında Yüce Allah şöyle buyumaktadır: “Şeytan içkide ve kumarda, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?”²⁶⁵ İçki ve kumar, Müslümanlar arasında husûmeti meydana getirir. Aynı zamanda bizzat içenin kendisine, ailesine ve toplumuna verdiği zararlar sayılamayacak kadar çoktur ve tehlikelidir. İçki sebebiyle aileler boşanmakta, akrabalık bağları kopmaktadır. Yeni evlenen gençler uyuşturucu bağımlısı ise hanımı ile beraber olamadan huzursuzluk ortaya çıkmakta ve çok kısa zamanda boşanma gerçekleşmektedir.

Oysa ki Rasûlullah (s.a.v.): “ Şarap, sıradan olduğu gibi kuru üzüm, kuru hurma, buğday, arpa ve darıdan da olur. Ben sizi (bunlar gibi) sarhoşluk veren her şeyden nehyediyorum.”²⁶⁶ Müslümanın, Allah Teâlâ ve Rasûlü (s.a.v.)’ın nehyettiği tüm şeylerden sakınması lazımdır. O zaman her iki dünyada mutlu ve bahtiyar olur.

5. TALÂKIN ÇEŞİTLERİ

Talâk iki açıdan taksim edilmiştir. Biri tekrar evlilik hayatına dönüş imkânı bulunup bulunmaması açısından, diğeri ise Kur’ân ve Sünnet’e uyup uymamasına göre yapılan taksimdir.

5.1. Kur’ân ve Sünnet’e Uyup Uymamasına Göre

5.1.1 Sünnî Talâk

Kur’an’da ve Rasûlullah (s.a.v.)’ın sünnetinde kaydedilen kaideler üzere gerçekleşen boşamadır. İslâm’ın belirlediği boşama kurallarına uymak gerekir. Sünnî

²⁶³ Mâide, 5/90.

²⁶⁴ Râğıb el-İsfahânî, *a.g.e.* h-m-r, md, s. 298.

²⁶⁵ Mâide, 5/91.

²⁶⁶ Ebû Dâvûd, Eşribe, 4.

Talâk için çoğunluk ulemâ şöyle bir tanım yapmıştır: “Hayızdan sonra, birleşmeden ve bir defa boşamak” sünnî bir boşama çeşididir. Tarifte üç durum söz konusudur.

1. Kadın hayız halinde olmayacak.
2. Tuhûr döneminde de birleşmemiş olacak.
3. Bir talâk hakkını kullanacak.

Buhârî’nin sünnî talâk tanımı ise şöyledir: “Kadını tuhûr döneminde, birleşmenin olmadığı bir zamanda ve iki şahidin huzurunda boşamaktır.”²⁶⁷

Hanefiler sünnî talâkı ikiye ayırmışlardır. Biri hasen (iyi) diğeri ise ahsen (daha iyi) şeklindedir. Aslında talâkın iyisi olmaz; fakat buradaki hasen ve ahsen sözleri talâk çeşitleri arasındaki konumundan dolayıdır. Sahabiler boşanmaktan sakınırlardı; eğer çare bulamazlarsa ahsen talâkla evliliklerine son verirlerdi. Abdullah ibn Ömer (r.a.) hanımını hayızlı iken boşamış, babası Hz. Ömer (r.a.) bu durumu Rasûlullah (s.a.v.)’a sormuştu. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “ Ona emret hanımına dönsün, sonra onu temizlenip tekrar hayız görünceye ve sonra temizleninceye kadar nikâhı altında tutsun, bundan sonra isterse tutsun, isterse birleşmeden boşasın. İşte Allah’ın emrettiği boşama şekli budur.”²⁶⁸ Bu hadis aynı zamanda Talâk Sûresi birinci âyetin beyânıdır.

Sünnete uygun boşama ayrılmayı zorlaştırmadır. Tekrar bir araya gelmek, barışmak imkanı verir. İlk olarak kadının hayızlı olduğu özel durumu beklenir. Bu bekleme sırasında erkek kızgınlığını geride bırakır ve bu fikrinden vazgeçebilir. Eğer vazgeçmediyse, temizlik döneminde de erkeğin ona çok ihtiyaç duyduğu bir sırada hala boşamak isterse, demek ortada çok önemli bir sebebin olduğu anlaşılır. Bir talâk hakkını kullanarak hanımını boşar, burada da geri barışma imkanı bırakır.

Diğer yandan kadın hayızlı iken bedensel ve ruhsal değişimler içinde olur. Böyle bir durumda onu boşamak çok ağır gelir. İslâm’da talâka ruhsat verilmesi demek, isteyenin dilediği zamanda bunu keyfine göre kullanabileceği anlamına gelmez. Belli bir zamanda uygun bir biçimde gerçekleşmesi lazımdır.

5.1.2. Bid’î Talâk

²⁶⁷ Buhârî, Talâk, 1.

²⁶⁸ Buhârî, Talâk, 1.

Sünnî Talâkın zıttıdır. Âyet ve hadislerle çelişen boşama şekline bid'î boşama denir. Diğer bir ifadeyle kadın hayızlı iken veya tuhûr döneminde birleşme gerçekleştikten sonra veya birden fazla talâk hakkını kullanmak sûretiyle yapılan boşama çeşididir. Bunun iki büyük zararından bahsetmemiz mümkündür. İlki ailesi dağılmış olur; diğeri de günahkâr olmasıdır. Burada bunu hukûkî neticesi bakımından da ele almak istiyoruz.

1. Tuhûr döneminde birleşme olduktan sonra boşamak: Yukarıda geçen İbn Ömer hadisinde Rasûlullah (s.a.v.) bunu açıkça beyân etmiştir.²⁶⁹ Bu tür boşama sünnete aykırıdır.

2. Kadın hayızlı iken boşamak: Bu da Talâk sûresi birinci ayetinde zikredildiği üzere, iddete başlayabileceği zamanda boşanması gerekir. Böyle durumda boşarsa bid'î boşama olur.

3. Birden fazla talâk hakkını kullanarak boşamak.

Bid'at sayılan bu boşama çeşitleri dört mezhep imamına göre geçerlidir. Bazılarına göre ise geçersizdir. Her iki grubun da delilleri mevcuttur. Geçerli sayan çoğunluğun delili: Bu durum, Cuma namazı esnasında alış-veriş yapılmasının yasak kılınmasına benzetilmiştir. Cuma namazı sırasında mükellef bir mü'minin yaptığı alış-veriş geçerlidir. Ancak bu yasağı çiğnediği için günahkar olmuş olur. Bid'î Talâkı geçersiz sayan bazıları da şunlardır: Şîa'dan İmâmiyye ve Zâhirîler. Ehl-i Sünnet'ten İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyım bu görüştedirler. Delilleri de şu hadislerdir: “ Kim bizim yolumuz üzere olmayan bir iş yaparsa o iş reddedilir.”²⁷⁰ Hayızlı kadını boşamak dine aykırı olduğu için geçerli değildir, demişlerdir.

5.2. Evlilik Hayatına Dönülüp Dönülmemesine Göre

5.2.1. Ric'î Talâk

Bir ya da iki boşama hakkını kullanan erkeğin hanımına kendi isteği ile dönmesine imkan tanıyan boşamadır. Hanefilere göre boşama lafızlarının da şiddet

²⁶⁹ Buhârî, Talâk, 1.

²⁷⁰ Buhârî, Sulh, 5.

içermemesi lazımdır. Bu durumda yeniden mehir ve nikâh akdine gerek yoktur. Ric'î talâkın geçerli olması için bazı şartlar vardır.

1. Kadının iddet saydığı günler içerisinde meydana gelmesi,
2. Fiilen karı-koca hayatı yaşamış olmaları,
3. Boşamanın ilk defa veya ikinci defa olması,

Erkeğin kişi ric'î talâk ile boşadığı hanımına geri dönmesini ifade eden lafızlar ve fiiller nelerdir. Lafız olarak “seninle barıştım seni tekrar geri aldım” gibi sarîh ifadelerle dönebilir. Fiil'lere gelince; “cinsî yakınlık kurması, şehvetle yaklaşması veya öpmesi” gibi bu fiiller, adamın boşanma fikrinden döndüğünü gösterir. Hanımına döndüğü zaman buna şahit getirmesi dört mezhep imamının da bulunduğu çoğunluğa göre müstehaptır, bazılarına göre de vaciptir. Biz bu konuda delil olan Talâk sûresi 2. âyeti daha önce açıkladığımız için burada ondan bahsetmeyeceğiz.

5.2.2. Bâin Talâk

Tekrar aile hayatına dönmek için yeni bir mehir ile yeniden nikâhlanmadıkça dönüş imkanı kalmayan boşama şeklidir. Bâin Talâk'ın meydana geldiği durumlar şunlardır:

1. Kadının isteği üzere bir bedel karşılığında olursa,
2. Şiddet ve abartılı sözler sarfederek boşarsa,
3. Erkeğin hanımını zifaktan önce boşaması,
4. Mahkeme yoluyla gerçekleşen boşamalar,
5. Talâkın sayısı üçe ulaştığında,

Bu şekilde meydana gelen boşamalar bâin talâkın neticelerini doğurur. Karı-koca arası derhal ayrılır. Kadın iddet bekler ve bu iddet süresi içinde kocanın dönme imkanı da yoktur. Eğer koca mehrini vermediyse acilen mehrini vermesi gerekir.

6. BOŞAMA İFADE EDEN DİĞER DURUMLAR

Nikâh ve Talâk meseleleri, Allah'ın âyetleri bulunan apaçık hükümler olup bunların her birinin kendine has biçimde ciddiyetle ele alınması söz konusudur. Hangi durumlarda ne yapılması gerektiği Müslümanlara bildirilmiş, hiçbir eksik

bırakılmamıştır. Bazısı (zihar gibi hükümler) Arabistan’da yerleşik olan bir örf-adetin yanlışlığını düzeltmek için gelmiş ise, bazısı da (liân gibi) o zamanda bir sahabinin başına gelen sıkıntıya çare olmak için ve en önemlisi de Müslümanların dünyadaki aile hukuklarını düzenlemek için gelmiştir.

6.1. İlâ

Îlâ (ألى يؤلى إى لاء) kelimesi, yemin etmek manasına gelir.²⁷¹ Şeriatta ise: Erkeğin boşamayı çağrıştırmak suretiyle hanımına yaklaşmamaya yemin etmesidir.²⁷²

Kur’ân-ı Kerim’de, “Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer boşamaya karar verirlerse ayrılırlar. Şüphesiz ki Allah işitir ve bilir.”²⁷³ Bu âyetin nüzul sebebi ile ilgili şu rivâyet nakledilir: Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında bir adam hanımına şöyle dedi: Sana yaklaşmayacağım ve seni başkasına da helal kılmayacağım. Kadın: Bu nasıl olur, diye sordu. Adam: Seni boşarım, iddet süresi biteceği zamana yakın seni geri alırım. Bunun üzerine kadın çıkıp Rasûlullah (s.a.v.)’a geldi ve durumu iletti. Allah Teâlâ, (الا طلاق مرتان) âyetini indirdi.²⁷⁴

İbn Abbas şöyle dedi: Câhiliyye döneminde ilâ bir sene, iki sene ve bundan daha fazla süre olurdu. Onlar böyle yapmakla kadınlara eziyet etmek isterlerdi. Ve böylece onlara dört ay vakit verilirdi. Kim bundan daha az süre için yemin ederse o hükmî yemin sayılmazdı. Ve devam ederek dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) de yemin etti ve boşadı. Yemin etmesinin sebebi hanımlarının kendisinden nafakayı artırmasını istemeleri idi. Rasûlullah (s.a.v.) da ise fazlası yoktu.²⁷⁵

Hz. Âişe’den nakledilen bilgiye göre: Hz. Peygamber (s.a.v.) hanımlarına bir ay yaklaşmayacağına dair yemin etti ve 29 gün sonra geri alarak şöyle buyurdular: Bazen ay yirmi dokuz gün olur.²⁷⁶

Âyetten maksat, hanımına yaklaşmayacağına yemin eden kişinin hanımı, onu dört ay bekler, bundan fazla beklemez. Sadece yemin ile boşama meydana gelir mi,

²⁷¹ Cessâs, *a.g.e*, II, 44.

²⁷² Cessâs, *a.g.e*, II,44.

²⁷³ Bakara, 2/226, 227.

²⁷⁴ İmam Mâlik, *Muvatta*, II, 588.

²⁷⁵ Kurtubî, *a.g.e*, III, 103.

²⁷⁶ İbn Kesîr, *a.g.e*, I, 604.

gelmez mi bu konuda ihtilaf vardır. Dört ay sonuna kadar yaklaşmadıysa, Ebû Hanife'ye göre sürenin bitmesiyle talâk meydana gelmiş olur. İmâm Şâfi'ye göre ise: kadın durumu hakime iletir. Hakim de kocaya ya hanımına dönmesini veya boşamasını emreder. Adam kabul etmez ise hakim onların aralarını ayırır. Hanımına dönerse de yemin keffâretini öder, aile hayatına devam eder.

Bu âyet dört ay zaman zarfında geri dönmediyse eşler arasında ayrılmanın meydana geldiğine işaret etmektedir. Bundan dolayı karı-koca arasını ayırmak şeriatın kanunudur. Bundan gözlenen amaç da, ancak kadınlara zulmedilmesinin önüne geçmek ve onların haklarını korumaktır.

6.2. Liân

Sözlükte, lanetleşme anlamına gelir. Bu iki veya daha fazla kişinin arasında meydana gelen lanetleşmedir. Terim olarak ise: Eşler birbirlerini zina yapmakla suçlar da, bunu ispat etmek için dört şahit bulamazlarsa, hakim onlara karşılıklı olarak yemin ettirir, buna “mülâana” denir.

Kur'ân'da namuslu kadınlara iftira atmak yasaklandığı gibi, bu iftiraların insanlara verdiği zararlar da açıklanmıştır. Ayrıca bu tür insanlara dünya hayatında güvenilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. “Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra dört şahit getiremeyenlere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir. Ancak bundan sonra tevbe edip; ıslah olanlar müstesnâdır. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.”²⁷⁷ Burada birkaç önemli husus bulunmaktadır:

1. “يُزْمُونَ” fiili bir iftira atmak anlamındadır. Fakat bunun ne iftirası olduğu devamındaki âyetin delaletiyle ortaya çıkmaktadır. Bütün ulemâ bu âyeti namuslu kadınlara zina iftirası atmak olarak anlamışlardır.²⁷⁸

2. Dört şahit getirilmesi. Eğer bu zina dışında bir durum söz konusu olsaydı iki şahit ile yetinilirdi. Zinayı ispat etmek için dört şahit istenmektedir.

3. İftira edenlerin artık bundan sonra hiçbir şهادeti kabul edilmemekte ve fâsık olarak kayıtlara geçmektedir.

²⁷⁷ Nûr, 24/4-5.

²⁷⁸ Fahreddin Râzî, *a.g.e.*, XXIII, 320.

Dikkat edilirse burada herhangi bir namuslu kadına atılan iftiradan bahsedilmektedir. Şimdi bahsedeceğimiz âyette ise eşlerin birbirine zina isnadında bulunduklarında izleyecekleri yol anlatılacaktır. Yüce Allah “Eşlerine zinâ isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da eğer yalan söyleyenlerden ise Allah’ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.”²⁷⁹ Âyetin inmesine sebep olan olay şudur: Hilâl bin Ümeyye, Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanında hanımı olan Şerîk bint Sahmâ’nın zina yaptığını söyledi. Hz. Peygamber (s.a.v.): Ya delil getireceksin ya da sırtını cezadan kurtaramazsın. Bunun üzerine Hilâl: Ey Allah’ın elçisi, bizden biri hanımını yabancı erkekle yakaladığı zaman delil aramaya mı gidecek? dedi. Rasûlullah (s.a.v.) tekrar şöyle buyurdu: Ya delil getireceksin ya da sırtını cezadan kurtaramazsın. Hilâl: Seni hak üzere gönderen Allah’a yemin olsun ki ben şüphesiz doğru söyleyenlerdenim. Muhakkak ki Allah bu konuda beni sırtımı bu cezadan kurtaracak olanı indirecektir. dedi. Bunun üzerine bu âyet indi.²⁸⁰

İşte bu mülâane âyetidir. Onun uygulaması şu şekildedir: Adam hanımına isnat ettiği zina hususunda doğru söyleyenlerden olduğuna dair Allah adına dört defa yemin eder. Beşinci defasında hanımına karşı yalan söylediği takdirde Allah’ın laneti üzerine olsun diye yemin eder. Kadın da kocasının kendisine isnat ettiği zina suçunun iftira olduğuna dair dört defa yemin eder. Beşinci defasında eğer kocası doğru söylüyor ise Allah’ın laneti üzerine olsun diye yemin eder. Bununla kocasının şahitliği ile sabit olan zina cezasından kurtulmuş olur. Hâkim aralarını ayırır. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre bir bâin talâk meydana gelir. Eşler birbirlerine ebediyen haram olmazlar. İmam Şâfi, Ebû Yûsuf, Züfer ve Hasan b Ziyad gibi âlimlere göre ise bu talâktan başka bir ayrılık olduğundan dolayı, ebediyen haram olmayı gerektirir, derler. Mülâane yapan eşler bundan sonra asla bir araya gelemezler.²⁸¹

6.3. Zihâr

Sözlükte sırt anlamına gelir. Bu da câhiliyye devrindeki boşama çeşitlerinden biridir. Bu bir erkeğin, hanımını ebediyen evlenmesi haram olan bir yakınının

²⁷⁹ Nûr, 24/6-7.

²⁸⁰ Cessâs, a.g.e, V, 113.

²⁸¹ Zemahşerî, a.g.e, III, 215.

bir uzvuna benzetmek sûretiyle kendine haram kılmasıdır. Örneğin adamın hanımına “Sen bana anamın sırtı gibisin” demesi gibi. İslâm’ın gelmesiyle bu âdetde de yeni bir düzenleme yapıldı. Bu tür boşama tarzını kaldırarak keffâret ödeyinceye kadar hanımı kocasına haram kılındı. O adam keffâret vermedikçe hanımıyla cinsel ilişki yapamaz. Zihâr ile ilgili âyetler açık bir şekilde gelmiştir. “İçinizden hanımlarını zihâr yapanlar bilsinler ki kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Şüphesiz Allah, affedici, bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna imkan bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce peş peşe iki ay oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu Allah’a ve Rasûlü’ne inanmanızdan dolaydır. Bunlar Allah’ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır.”²⁸²

Bu âyetin inmesine sebep olan olay çok meşhurdur. Hz. Aişe’den nakledildiğine göre: “Her şeyi işiten Allah mübârektir, yücedir. Havle bint Sa’lebe (mücadele eden kadın) Rasûlullah (s.a.v.) ile konuşurken ben de işitiyordum. Fakat bazı konuştuklarını duyamıyordum. Havle, Rasûlullah (s.a.v.)’e kocasını şikâyet ederek şöyle diyordu: “Ey Allah’ın elçisi! Kocam benim gençliğimi çürüttü, ona birçok çocuk yaptım. Nihâyet ben yaşlanıp çocuktan kesilince bana zihâr yaptı. Allah’ım! Kocamı sana şikâyet ediyorum.” Cebrail (a.s.) bu âyetleri indirinceye kadar kadın şikâyetine devam etti.”²⁸³

Sonuç olarak, Yüce Allah hanımlarını annesine benzetmesi ya da başka bir mahremine benzetmesi ile boşayamayacağını mü’minlere bildirmiştir. Zihâr yapan kimse ya keffâret ödeyip hanımına döner, ya da hanımını güzelce boşar. Her ikisini de yapmaz ise hakim aralarını ayırır.

6.4. Hulû’

Sözlükte, insanın elbisesini çıkarması ve atın eğerin çıkarılması anlamlarına gelmektedir.²⁸⁴ Terim olarak ise: Erkeğin bir bedel karşılığında hanımını boşamasıdır. Bu talâk da diğer boşamalar gibi meydana gelir. Ancak bir farkı vardır; o da kadının kocasına belli bir miktar para vermek sûretiyle kendisini boşamasını talep etmesidir. Bu

²⁸² Mücâdele, 58/2-4.

²⁸³ Hâkim, *a.g.e.*, II, 523.

²⁸⁴ Râğıb, *a.g.e.*, hulû’ md, s. 222.

konuda yüce Allah şöyle buyuruyor: “Kadınlara verdiklerinizden bir şey almanız size helal değildir. Ancak erkek ve kadın Allah’ın sınırlarını tam koruyamamaktan ve uygulayamamaktan korkarlarsa o ayrı bir durumdur. Karı ile kocanın, Allah’ın sınırlarını hakkıyla korumaları konusunda şüpheyne düşerseniz, kadının fidyeye vermesinde her iki taraf için de günah yoktur. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Sakın onları aşmayın. Kim onları aşarsa işte onlar zâlimlerdir.”²⁸⁵ Bu âyet kadının kendini boşaması için bir bedel vermesini mubah kılar. Erkeğin bunu kabul etmesi de mubahtır. Bedel karşılığında gerçekleşen boşamada icap ve kabûl olması gerekir.

Zemahşerî bu âyetin tefsirinde bu bedelin miktarı konusunda şöyle der: Hulû’ için belirlenen bedel hükmen caiz olmasına rağmen mehirden fazla olması mekruhtur.²⁸⁶ Cumhûr ise âyetin “فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ” umum bildirmesinden dolayı verdiği mehirden fazla vermesi de caizdir, derler. Şu hadisi de delil getirirler: Hz. Ömer (r.a.)’e geçimsiz kocasından ayrılan bir kadın getirildi. Hz. Ömer kadının gübre dolu bir eve konulmasını emretti. Bundan sonra kadını çağırarak nasıl buldun? diye sordu. Kadın şöyle cevap verdi: Kocamın yanında kaldığımdan beri sadece beni hapsedtiğin bu gece rahat ettim, diye cevap verdi. Hz. Ömer, kadının kocasına: Bir küre karşılığında bile olsa bu kadından hulû’ et dedi.²⁸⁷

Bir bedel karşılığında meydana gelen boşama, kadından kaynaklanan ayrılma talebi durumunda söz konusudur. Kocanın isteği üzere ayrılmalarda hiçbir bedel alamaz. Çünkü Kur’an’da “Eğer bir hanımı bırakıp da yerine başka bir hanım almak isterseniz onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi, ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alır mısınız? Vaktiyle siz birbirinizle haşır-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız?”²⁸⁸ Bu âyetler gösteriyor ki erkek başka kadınla evlenmek istediği zaman veya hanımını boşamak istediği zaman vermiş olduğu mehirden hiçbir şeyi geri alamaz.

6.5. Tefrîk

Sözlükte, iki şeyi birbirinden ayırmak” anlamındaki tefrîk, fıkhîta kadının mahkemeye başvurusu üzerine hâkim kararıyla evliliğe son verilmesini yani kazâ

²⁸⁵ Bakara, 2 / 229.

²⁸⁶ Zemahşerî, a.g.e, I, 275.

²⁸⁷ İbn Kesir, a.g.e, I, 617.

²⁸⁸ Nisâ, 4/20-21.

boşanmayı ifade eder.²⁸⁹ Erkeğin tek taraflı iradesiyle evlilik sonlandırıldığı gibi kadının da mahkemeye müracat ederek evliliğine son verdirmesi mümkündür.

Kur'an'da; “Kadınları haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine zulmetmiş olur.”²⁹⁰ Hâkimin kararı ile meydana gelen boşama mezhepler arasında ihtilâfıdır. Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre kadın sadece kocasının kusurlu olduğu durumda ayrılma talebinde bulunabilir. Bunun dışındaki durumlarda ayrılamaz. Âlimler tarafından ittifak edilen kusurlar da şunlardır: Cinsel ilişkiye engel teşkil eden kusurların tamamı; iktidarsızlık, husyelerinin çıkarılmış olması. İmam Muhammed, Şâfi, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise; cüzzam, basur, akıl hastalığı ve nefrete sebep veren bazı hastalıkları da ilave etmişlerdir.

Günümüzde ise dört mezhepten iktibas alınarak hazırlanan kanunlarda hakimin yetkisi dahilinde olan tefrîk durumlarını daha da genişletmişlerdir. Kocanın nafaka temin edememesi, hapise girmesi ve kaybolup kendisinden haber alınamaması durumlarını da katarak bu olayı genişletmişlerdir.

7. TALÂKIN SONUÇLARI

Nikâh akdinin kurulmasıyla hem erkeğe hem de kadına görev ve sorumluluklar yüklendiği gibi, bu bağ koptuğu zaman da her iki tarafa sorumluluk vardır. Kadın, boşandığı zaman belli bir müddet beklemesi gerekirken, erkeğin de bu zaman zarfında kadına nafaka vermesi gerekir. Mehrini vermemiş ise acilen mehrini vermesi gerekir. Talâkın Sonuçları bahsinde buna dair âyetleri ele alacağız.

7.1. İddet

Sözlük manası saymaktır. Fıkıhta, “Kocası ölen, boşanan veya evliliği feshedilmiş kadının, bu evlilikle ilgisinin tamamen kesilmesi ve başkasıyla evlenecek hale gelebilmesi için beklemesi gereken müddet” manasında kullanılmaktadır.²⁹¹ Kur'an'da iddetle ilgili tüm ayrıntılar açıklanmıştır. “Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayasızlık yapmaları bir yana, onları evlerinden çıkarmayın,

²⁸⁹ Acar, H. İbrahim, “Tefrîk”, *ĐİA*, XXXX, 277.

²⁹⁰ Bakara, 2/231.

²⁹¹ Hayreddin Karaman, *a.g.e.*, I, 387.

kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Belki Allah bundan sonra bir durum ortaya çıkarır.”²⁹²

Âyetin başında “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ” ifadesiyle hitâbın önce Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, sonra da bütün mü'minleri kapsadığı bilinmektedir. Taberî'nin rivâyet ettiğine göre: Kadınları boşadığınız zaman, onlar temiz olduklarında, iddetlerini saydıkları ve cimâ yapmadıkları bir zamanda boşayın. Hayızlı oldukları vakit onları boşamayın.²⁹³ demektir. İbn Abbas: Rasûlullah (s.a.v.), Hafsa (r.a.)'yı boşadı, sonra da ona geri döndü.²⁹⁴ Üçüncü olarak bu âyetin takdiri manası şöyledir: Ey Peygamber! Ümmetine de ki: Kadınları boşadığınız zaman.²⁹⁵ demektir. O halde âyetin manası şu şekildedir: Ey Peygamber (s.a.v.) ve onun ümmeti, kadınlarınızı boşamak istediğiniz zaman size emredilen, size gösterilen şekilde boşayın.

Âyette geçen “طَلَّقَ” fiilinin masdarı “et-tatlîk”tır. Manası, hayvanın çözülmesini salıverilmesini ifade eder. Mecâzî olarak da evlilik bağının koca tarafından bozulması anlamına gelir.

“لِعَدَّتِهِنَّ” adde fiilinin masdarıdır. Boşanan kadınların geçirmesi gereken zaman dilimidir. “وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ” Bu kısmı şu şekildedir: Hanımlarını boşayan kocalara hitap edilmektedir. Yüce Allah: “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç kurû' beklerler.”²⁹⁶ “Hayızdan kesilmiş olanlar ve hayız görmeyenlerin iddeti konusunda şüpheye düşerseniz onların iddeti üç aydır. Hamile olanların iddeti ise doğum yapmalarıdır.”²⁹⁷ buyurmaktadır. Bu âyetlerin tamamında önemine binâen iddet sayısı ayrı ayrı zikredilmektedir. Çünkü bu sayıların birçok yararları vardır. Hanımına dönmek isteyen adamın, ric'at için ne kadar zaman kaldığını bilmesi gerekir. Aynı şekilde bu zaman zarfında hanımına nafaka temin ettiğinden dolayı bu sürenin ne zaman sona ereceğini öğrenmesi gerekir. Bu zaman içinde çocuk doğarsa aidiyetinin bilinmesi bakımından ve bundan başka da birçok hikmetlerinin olduğunu unutmaması gerekir.

²⁹² Talâk, 65/1.

²⁹³ Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 431.

²⁹⁴ Ebû Dâvud, Talâk, 36.

²⁹⁵ Cessâs, *a.g.e.*, V, 346.

²⁹⁶ Bakara, 2/228.

²⁹⁷ Talâk, 65/4.

Âyetin diğer kısmında Allah Teâla: Ey İnsanlar! Allah'tan korkun, iddet konusunda usulsüzlüğe yol vermeyin. İddet süresini uzatarak kadınlara zulüm etmeyin. Hanımlarınızın iddet süresince, boşanmadan önce oturduğunuz evlerde yaşamalarını sağlayın buyuruyor. Bu hükümlerin dışına çıkanlar da kendilerine zulmetmiş olurlar.

Kur'an-ı Kerim'de iddetle bağlantısı olan âyetleri yukarıda farklı açılardan ele aldık. Burada iddet konusunu şöyle özetleyebiliriz: İddet hayız gören hür kadınlar için üç hayız müddetidir. Aralarındaki boşanmanın talâk lafzıyla veya feshetmek sûretiyle gerçekleşmiş olması arasında bir fark yoktur. Fâsid nikâh, şahitsiz yapılmış evlilik, dördüncü hanımını boşayan, kişinin onun iddeti çıkmadan beşincisini alması gibi evliliklerdir. Yaşlılıklarından dolayı hayız görmeyen kadınların ve aynı şekilde küçüklüğünden dolayı hayız görmeyenlerin iddeti üç aydır. Gebe olanların iddeti ise doğum yapmalarıdır. Buna delil olan âyet şudur: “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Gebe olanların iddeti ise, doğum yapmalarıdır. Kim Allahtan korkarsa Allah onu işinde bir kolaylık verir.”²⁹⁸

“وَاللَّائِي يَئْسُنَ مِنَ الْمَحِيضِ” ifadesi üzerinde duralım. Çoğunluk ulemaya göre iyâs yaşı 55-60'tır. Kadınlar bu yaştan sonra hayız görmezler. Hz. Ömer bu hususta şunları demiştir: “Herhangi bir boşanan kadın, bir hayız görür veya iki hayız görüp de sonra hayızdan kesilirse dokuz ay bekler. Eğer hamile olursa onun hükmü başkadır. Hamile değilse dokuz ay bekler, sonra buna üç ay yine ilave eder. Böylece başkalarıyla evlenmesi helal olur.”²⁹⁹ İmam Mâlik de bu görüşü tercih etmiştir. Fakat Hanefiler ve İmam Şâfiî ise bir veya iki kere hayız gördükten sonra hayızı gelmeyen kadın, sinni iyâs yaşına kadar bekler, sonra üç ay daha ilave ederler.

Dil kuralları açısından Hanefilerin ve İmam Şâfiî'nin görüşü uygun gözükmektedir. Ancak tercihe şayan görüş, Hz. Ömer ve İmam Mâlik'in görüşüdür. Elmalılı Hamdi Yazır'ın kanaati de bu yöndedir: “İddetten maksat hamile şüphesini kaldırmak olduğundan, hamilelik süresinin ekserisinden fazla bekletmek şeriatın hikmetine muvâfık olmasa gerektir.”³⁰⁰

²⁹⁸ Talâk, 65/4

²⁹⁹ Cessas, *a.g.e.*, IV, 352.

³⁰⁰ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 405.

“وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ” bölümü ise henüz hayız görmeyen küçükleri ifade eder. Bunların iddetleri de tıpkı yaşlılar gibi üç aydır. Çünkü kelim kendi başına müstakil olarak değil, öncesine atfedilerek gelmiştir.

Hamile kadınların iddeti meselesi de açık bir şekilde gelmiştir. Çocuğu doğurduğu zaman iddeti bitmiş olur. Bu konuda ihtilaf yoktur. Fakat kocası ölen hamile kadın konusunda bazı ayrıntılar vardır. Hz. Ali ve İbn Abbas: Kocası ölen kadın hamile ise iki süre (ölüm iddeti ve hamilelik iddeti) den hangisi sonra gelirse onu bekler. İbn Mes’ûd, İbn Ömer ve Ebû Hüreyre gibi sahabiler: Hamile kadın doğurduğu zaman iddeti bitmiş olur. Çünkü Bakara sûresi 234. âyette ölüm iddeti zikredildikten sonra bu âyet inmiştir. Dolayısıyla hamile kadının iddeti doğurduğu gün bitmiş olur.³⁰¹

Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür. Delil olarak şu âyet inmiştir: “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşler kendi başlarına dört ay on gün beklerler.”

302

İslâmiyetin ilk yıllarında erkekler öldüğü zaman hanımlarına tam bir yıl yetecek mal vasiyet etmeleri gerekirdi. Bu mal terekelerinden alınıp eşlere harcanırdı. Hanımları kocalarının evlerinden bir sene dışarı çıkmazlardı. Buna göre iddet müddeti de bir sene olarak bilinirdi. Bu da şu âyetle sabitti: “İçinizden ölüp de dul eşler bırakan kimseler, eşlerinin, evlerinden çıkarılmadan bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda vasiyet etsinler. Eğer o kadınlar, kendiliklerinden çıkıp giderlerse kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah Aziz’dir, Hakîm’dir.”³⁰³ Daha sonra bu âyet neshedildi. Tam bir sene olan iddet müddeti dört ay on günle sınırlandı. Artık ölen erkeğin terekkesinden, geride bıraktığı hanımına dört ay on gün boyunca nafakası ve meskeni temin edilecektir. Bu kocaları vefat eden kadınlara Allah’tan gelen bir emirdir. Sahih bir evlilikten sonra kocasıyla cinsel ilişkiye girmiş olsun veya olmasın bu hükmün kapsamına dahildir.

Buna delil olarak İbn Mes’ûd’dan şu hadis nakledilir: Bir adam mehrini tayin etmeden evlenip hanımıyla da cinsel ilişki kurmadan önce ölür. Bu adam hakkında sorulduğunda İbn Mes’ûd şu cevabı verir: “ O kocası ölen kadına mehr-i misil verilmesi lazımdır. Çünkü o tam mehri hak etmekle beraber, iddet süresini de beklemesi üzerine

³⁰¹ Cessas, *a.g.e*, V, 354

³⁰² Bakara, 2/234.

³⁰³ Bakara, 2/240.

vacip oldu. Mirastan da hakkı ne ise onu alır, dedi. Bunun üzerine Ma'kıl b. Sinan el-Eşcaî kalktı, şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) kabilemizden bir kadın (Vâsık'ın kızı Birva) hakkında da senin verdiğin hükmün benzerini vermiş idi, dedi. İbn Mes'ûd da sevindi.”³⁰⁴

Boşama iddeti konusunda yine dikkat çekilen bir hususu da zikretmek yerinde olacaktır. Kendileriyle cinsel ilişki kurulmaksızın boşanan kadınların iddetleri nasıl olduğunu bize açıklayan âyeti inceleyelim. Ahzab süresinde Yüce Allah: “Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp da, henüz dokunmadan onları boşarsanız, onların üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. O halde onları memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”³⁰⁵

Buradaki nikâh kelimesi akit anlamında kullanılmıştır. Kur'ân'da nikâh hem akit hem de cinsel ilişki anlamında kullanıldığını ilk bölümde işlediğimiz için burada bu konuya girmeyeceğiz. Âyet-i kerime şuna da delalet etmektedir: Talâk, ancak nikâh akdinden sonra olur. Bu görüşü İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve selef-i sâlihînden cumhûr ulemâ savunmuşlardır. İmam Ebû Hanife ve İmam Mâlik ise, talâk nikâh akdinden önce de şu şekilde olursa sabit olur, demişlerdir. Bir kimse: “Filancayla evlenirsem o boşdur” diye tayin ettiğinde, ne zaman onunla evlenirse o zaman kadın boş olmuş olur, demişlerdir.

İmam Buhârî Ahzâb sûresi 49. âyeti naklettikten sonra İbn Abbas'ın şöyle dediğini aktarır: “Allah, nikâhı talâktan sonra kıldı. Bu konuda daha birçok sahabiden rivâyetler vardır. Bunlar: Hz. Ali, Sa'îd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Ebû Bekir b. Abdurrahman, İkrime, Ata, Âmir b.Sa'd, Cabir b Zeyd, Muhammed b. Ka'b, Süleyman b. Yesâr, Mücâhid, Kasım b. Abdurrahman, Amr b. Herim ve Şa'bî.”³⁰⁶

Bu âyetin delalet ettiği diğer bir husus, iddet beklemek, akit sonrası cinsel ilişkinin veya halvet-i sahihanın gerçekleşmesiyle vacip olur. Bu iki durum olmadan koca hanımını boşarsa kadının iddet beklememesi yönünde âlimler icma etmişlerdir.

³⁰⁴ Ebû Davud, Nikah, 31; Tirmizî, Nikah, 44.

³⁰⁵ Ahzab, 33/49.

³⁰⁶ Buhârî, Talâk, 9.

Eğer kadın cinsel ilişkiden önce boşanırsa iddet beklemez. Dilerse gider, hemen evlenebilir. Burada istisna edilen konu, eğer koca vefat ederse, kadın cinsel ilişkiye girmese bile vefat iddeti olan dört ay on günü bekler.³⁰⁷

Şeriatımızın iddet bekleme hükmünün diğer hükümler gibi birçok hikmetleri vardır. Bunlardan bazılarını zikrederim:

1. İddet bekleyen kadın, kocasının evinde güzel bir şekilde durursa kocası onu boşama fikrinden vazgeçebilir. Tekrar barışma yolunu tercih edebilir.
2. Kadının hamile olup olmadığı anlaşılması, neseplerin birbirine karışmaması amaçlanır.
3. Allah'ın boşanan kadınlara gönderdiği bir emir olmasıdır.
4. Kocasının vefatından sonra kadının üzüntüden kurtulmasına yardımcı olur. Beraber yaşadıkları zamanlardaki hatıralarına bağlılığın bir tezahürüdür.

Elbette iddet beklemenin hikmetleri bunlarla sınırlı değildir. Âlimler onun daha birçok faydalarını zikrettiler. Bu faydaların, evliliğin sona erme şekline göre farklılıklar arzettiğini görmekteyiz.

7.2. Mesken

İddet bekleyen kadının yükümlü olduğu görevlerden biri de iddeti bitinceye kadar kocasının evinden çıkmamaktır. Kocasını da kadının bu hakkını gözetmesi ve ona gereken şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili şöyle bildirilir: “ Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerinin sağlamak için) zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer bir güçlük çıkarırsanız çocuğunu, başka bir kadın emzirecektir.³⁰⁸ Allah Teâla kullarına şöyle emretmektedir: Sizden biriniz hanımını boşadığı zaman iddeti bitinceye kadar evinde oturtsun.

“وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِضَيِّقِهِنَّ عَلَيْهِنَّ” İfadesiyle kastedilen kadına zarar vererek malından almak için veya oturduğu evden çıkarmak için onlara zarar vermeyin demektir.³⁰⁹

³⁰⁷ İbn Kesir, *a.g.e*, VI, 441.

³⁰⁸ Talâk, 65/6.

³⁰⁹ İbn Kesir, *a.g.e*, VIII, 153.

Günümüzde örf haline gelen bir uygulama mevcuttur. O da kadın boşanır boşanmaz kocasının evini terkederek babasının evine gitmekte ve beklemesi gereken iddet süresini orada beklemektedir. Bu Kur'an'ın açık hükmüne aykırıdır. Bunun örf haline gelmesi, onun uygulamada devam etmesi demek değildir. İnsanlar bunun hükmünü bilmemektedirler. Nass'a aykırı olan örf-adetlerle amel edilmez.

7.3. İddet Nafakası

Nafaka; beslenme, giyim-kuşam, sağlık ve buna benzer ihtiyaçları kapsadığını yukarıda erkeğin malî sorumlulukları içerisinde ele almıştık. Burada ondan farklı olarak iddet bekleyen kadına verilmesi öngörülen nafakadan bahsedeceğiz. İddet Nafakası boşanmanın çeşitlerine göre farklılık arz etmektedir. Kocasını ölen kadın iddet bekliyorsa ona nafaka verilmez. Çünkü adam öldüğü zaman malı mirasçılara geçer ve kendisinden de sorumluluklar kaldırılır. Bu konuda ittifak vardır.

Ric'î talâkla boşanan kadın ile gebe olan kadına iddetlerinin bitimine kadar hem hafaka hem de mesken temin etmek vacip olduğunda da bütün âlimler ittifak halindedirler.³¹⁰ Kur'an'a göre, Onların (annelerin) beslenmesi ve giyim örfüne uygun olarak babaya aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur.³¹¹ Baktığımız zaman ric'î boşamada nafakanın verilmesi evliliğin devamı mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Hamile kadının nafakası ise şu âyetin "Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin."³¹² açık delaletiyle sabittir. Hamile kadın eğer bâin talâk ile boşandıysa da doğum yapıncaya kadar nafakası kocasına aittir.

Bâin talâk ile boşanan ve hamile de olmayan kadının nafakası hususunda farklı görüşler mevcuttur:

1. İmam Şâfiî ve İmam Mâlik: bu durumda olan kadının sadece barınma nafakası vardır. "Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun"³¹³ İbn Ebû Leylâ ise: hiçbir nafakasının olmadığını savunur. Çünkü barınma da bir çeşit nafakadır bâin talâk ile boşanan kadına nafaka verilmez. Nafaka ancak zevciyyet ilişkisinden dolayı verilir. Bu görüşünü Rasûlullah (s.a.v.)'den bir hadisle

³¹⁰ Cassas, *a.g.e.*, V, 356

³¹¹ Bakara, 2/ 233.

³¹² Talâk, 65/6.

³¹³ Talâk, 65/6.

destekler: “Fâtıma bint Kays için nafaka verilmedi. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) sana ne nafaka ne de barınma vardır buyurdular.”³¹⁴ Hanbelilerin görüşü de bu yöndedir.

2. İmam Ebû Hanife: Yüce Allah’ın şu sözünün “İmkanı geniş olan, nafakayı imkanlarına göre versin”³¹⁵ umum ifade etmesinden dolayı boşanan kadınların tamamına nafaka verilmesi gereklidir. İster bâin talâkla ister ric’î talâkla boşanmış olsun kadın nafakayı hakkeder. Kur’ân’ın umumunu ancak kat’î delil tahsis edebilir. Bu konuda kat’î delil mevcut değildir.³¹⁶ Hanefilere göre haber-i vâhid ve mütevâtir olmayan nasslar Kur’ân’ın umum bildiren âyetlerini tahsîs edemez. Buna göre hanefilerin delillerinin daha kuvvetli olduğunu söylememiz mümkündür.

Nikâh akdi, feshetmek süretiyle sonlanır ve bu fesih koca tarafından meydana geldiyse kadın nafakanın bütününe hakkı vardır. Kadın tarafından kaynaklanan kusurdan dolayı feshedildiyse nafaka hakkı düşmüş olur. Ancak barınma hakkı düşmez.

7.4. Çocuğun Nafakası

Kur’ân’da zikredildiğine göre çocukların nafakası babaya aittir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Emzirmeyi tamamlamak isteyen için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerinin) beslenmesi ve giyimi örfe uygun olarak babaya aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur.”³¹⁷ Taberî bu âyet hakkında şöyle rivâyet nakleder: Bir adam eğer kendi çocuğunu emzirdiği halde hanımını boşarsa, hem çocuğunu hem de annesini iki sene boyunca hoşnut kılması gerekir.³¹⁸ Onları ma’rûf olan örfe göre yedirmesi, giydirmesi gücü nisbetince babanın üzerine vâciptir. Allah bir insanı ancak gücü yettiği ölçüde sorumlu kılar.

³¹⁴ Muhammed Ebû Zehrâ, *el-Âhivâlû’ş-Şafisiyye*, s. 383, Kâhira, 2005.

³¹⁵ Talâk, 65/7.

³¹⁶ Muhammed Ebû Zehrâ, *a.g.e.*, 384.

³¹⁷ Bakara, 2/233

³¹⁸ Taberî, *a.g.e.*, V, 38.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm aile hayatı ile ilgili tüm meseleleri ele almış, ictihada pek az yer bırakmıştır. Ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlara büyük ölçüde cevap vermiş olduğunu, tezimizin başından sonuna kadar gücümüz nisbetinde ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalıştık. Bu çalışmamızda vardığımız neticeleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Nikâh ve Talâk, İslam dininin en önemli iki kavramıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de bununla ilgili âyetlerin geneline bakıldığında luğat itibariyle geniş anlamları içerdiği görülür. Mutlak bir şekilde kullanıldığında nikâh'ın akit manasına geldiği, talâk'ın da boşanma anlamına geldiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra nikâh; cinsel ilişki, bulûğ, rüşd ve mehir manalarına gelir, talâk ise; salıvermek, hissî ve manevî kayıttan kurtulmak anlamlarını içerir.

İnsanı yaratan Yüce Allah, onun nasıl mutlu olabileceğini de en iyi bir şekilde bilmektedir. Bu yüzden erkek ve kadının evlenmek suretiyle bir arada yaşadıklarında mutlu ve bahtiyar olacağını öğretmiştir. Allah her ikisine fitratı itibariyle bir yakınlık var etmiş ve bir araya gelmelerini de belli başlı kaidelere bağlamıştır. Bireyler bu kuralları ve sorumlulukları öğrenip yerine getirdiklerinde saadete kavuşacakları, aksi takdirde ise gaflete düşer olacakları beyan edilmiştir.

Allah Teâlâ insanı kendi cinsinden çifti ile yaratmasının hikmeti olarak “sükûn bulma ve mutmaîn olma” olarak beyan etmiştir. Bununla erkeğin ancak kadınla huzurlu olacağını, kadının da ancak erkekle mutlu olacağını ve sapıklık olarak nitelenen eşcinsellerin asla mutlu olamayacağını ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v)'ın kıyâmette ümmetinin çok olmasından övünmesi de evliliğin meyvesi olan çocuklarla olacaktır. Aile hayatında sevgi ve merhametin güçlenmesi, geleceğe dair ümitle bakılması çocukları iyi yetiştirmekle mümkündür.

İnsanların varlık yapısı itibariyle toplum içinde yaşaması ve ihtiyaçlarını da toplum olmadan tek başına gideremeyeceği ortadadır. Bu yüzden nikâh ve talâk toplumun en değerli görev ve sorumlulukları olduğu hususunun önemi vurgulandı.

Nikâh'ın bütün peygamberlerin sünneti olduğunu ve bütün peygamberlerin evlendiklerini bildiren ilgili âyet-i kerîmeleri de inceledik. Peygamberler Allah'ın en sevdiği ve insanlar arasından seçtiği kullar oldukları için, ilâhî kânunlarla yaşayan ve insanlığa örnek olan şahsiyetlerdir. Kur'an'ın peygamberlerin aileleriyle olan ilişkilerini ve ahlâkî sorumluluklarını nasıl tasvir ettiğini birkaç peygamberin hayatını misal vererek anlattık ki, gelecek toplumlar da onlardan hayat dersi çıkarsınlar. Özellikle Hz. Peygamberimiz (s.a.v)'in aile hayatının biz Müslümanların hayatına katkılarından dolayı onun iyi öğrenilmesi için üzerinde daha fazla durduk. Çünkü hayatın her alanındaki güzellikler ve farklı sınavlar Rasûlullah (s.a.v)'ın örnek davranışları içerisinde cereyân etmiştir. Bundan dolayı evlenen gençler, başlarına gelen olaylar karşısında sağlıklı bakış açılarına ulaşmanın ve doğru çözümler üretebilmenin ancak Kur'ân ve Sünnetle mümkün olacağını bilmelidirler. Günümüz insanının da Rasûlullah (s.a.v)'in örnek davranışlarını gaye edinmeleri amaçlanmıştır.

Kur'ân'ın değişik yerlerinde geçen nikâhla ilgili âyetler aile hayatını tanzim etmiştir. Öncelikle, ruhun istikrarını ve kalbin huzurlu olmasını sağlayan ve nefsi koruyan en mühim etken olmuştur. Tıbbî açıdan da bedenin sağlığını muhafaza edeceği, zararlı hastalıklar ve alışkanlıklara fırsat vermeyeceği de ortadadır. Nikâh aynı zamanda insanın kendi iffetini, namusunu koruyarak neslinin devamını sağlaması vb. birçok yararlı unsurlar içermesi, Kur'ân'da anlatılan önemli hususlardandır.

Talâk'la ilgili zikredilen âyetlerde belli başlı kuralların olduğu söz konusudur. Müslümanların, bu kuralların mahiyetini kavrayıp her iki tarafa da zarar vermeden yerine getirmesi mümkündür. İnsanı en iyi bilen Allah, onu farklı tabiatlarda yarattığından dolayı, aralarında uyuşmazlıkların çıkabileceğini ve evlilik hayatına bazı durumlarda devam etmenin mümkün olmayacağını da bilmektedir. Bu nedenle kadınlara zorluk çıkarmadan Allah'ın koyduğu kurallarla güzellikle halledilmesi gerektiği defalarca vurgulanmıştır.

Hem nikâh, hem de talâk konusunda eşlerin yerine getirmekle sorumlu oldukları maddî vazifelerine ilaveten manevî sorumluluklarından olan birbirlerine güler yüzle davranmaları, aile mutluluğu için gereklidir. Bu görevleri zamanında ihlas ve samimiyetle yapanlar, boşansalar bile huzurlu olurlar. Çünkü birbirine düşman kesilmezler, çok önemli bir sebepten dolayı yollarını güzelce ayırmış olurlar. Kur'ân-ı

Kerîm de, eğer hanımlarınızı boşayacaksanız zarar vermeden güzellekle boşayın, buyurmaktadır. Her ne kadar erkeğin kendi huysuzluklarından dolayı hanımına eziyet vermesi büyük yanlış ise, kadının da bir takım geçimsizlikler çıkararak kocasına eziyet etmesi o kadar büyük yanlıştır.

Allah’a ve ahiret gününe inananların aile yuvasının bozulmamasına azamî derecede çaba sarfetmeleri gerekmektedir. Ancak evliliği kurtarabilecek herhangi bir çare kalmadığında da artık eşler boşanabilirler. Ama ayrılmaları bile şeriatın ortaya koyduğu boşanma kurallarına uygun bir biçimde gerçekleşmelidir.

KAYNAKÇA

- ABDUH, Muhammed (ö. 1323/1905), Reşid Rıza (ö. 1354/1935), *Menâr Tefsîri*, C. I-XIV, Ekin Yayınları, İstanbul, 2011.
- ACAR, Halil İbrahim, *İslâm Aile Hukuku*, Genişletilmiş 3. B, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.
- ACAR, Halil İbrahim, “Tefrîk”, *DIÂ*, XL, s. 277, İstanbul, 2011.
- el-ÂLÛSÎ, Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh el-Huseynî (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XVI, Dârü'l-Fikr, Beyrût, t.y.
- ATAR, Fahrettin, “Nikâh”, *DIÂ*, C. XXXIII, s. 112, İstanbul, 2007.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'ân Ansiklopedisi*, I-XXX, İstanbul, KUBA (Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı) İstanbul, t.y.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Ehliyet”, *DIÂ*, X, 533, İstanbul, 1994.
- el-BEĞAVÎ, Muhyî's-Sünne Ebû Muhammed el-Hasan b. Mesûd b. Muhammed (ö. 510/1122), *Meâlimü't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-VIII, Dârü't-Tayyibe, Beyrût, 1997.
- el-Bezzâr, Ebu Bekir Ahmed b. Amr b. Abdulhâlık b. Hallâd b. Ubeydullâh (ö. 292/905) *Müsnedü'l-Bezzâr el-Bahru'z-Zehhâr*, I-XVIII, el-Medînetü'l-Münavvera, 2009.
- el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, thk: Halîl Me'mûn Şihâ, Dârü'l-Ma'rife, Buyrût, 2010.
- el-CESSÂS, Hücetü'l-İslâm, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, (ö. 370/980), *Ahîkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî, Dârü'l-Mushaf, I-V, Kâhire.
- el-CEVHERÎ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (ö. 400/1009) es-Sihâh, *Tâcü'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabîyye*, I-VI, thk. Ahmed Abdü'l-Ğafûr Attâr, 2. B, Beyrût, 1997.

- el-CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebû'l-Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, (ö. 597/1200), *Zâdü'l-Mesîr Fî İlmi't-Tefsîr*, I-IV, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, h. 1422.
- ÇAĞRICI, Mustafa, "Kanaat", *DIÂ*, XXIV, 289-290, İstanbul, 2001.
- ÇAĞRICI, Mustafa ve Hayreddin Karaman, "Adâlet", *DIÂ*, I, 341-343, İstanbul, 1988.
- DÂREKUTNÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2004.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Defilleriyle İslam Hukuku*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995.
- EBÛ AMR, b. Yûsuf b. Abdullah b. Muhammad (ö. 463/1071) *el-Kâfî fî Fıkhu Ehli'l-Medîne*, I-II, 2. B, Mektebetü'r-Riyâdî'l-Hadîse, 1980.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Davud*, I-IV, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, t.y.
- EBUSSUÛD, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî (ö. 982/1574), *İrşâdü'l-Akâlî's-Selîm ilâ Mezâyâ-yi Kitâbi'l-Kerîm*, I-IX, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, t.y.
- el-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî (ö. 370/980), *Tehzîbü'l-Lüğâ*, I-XVII, thk. Raşîd Abdu'r-Rahmân el-Abîdî, Kâhire, 1972.
- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942), *Hağ Dîni Kur'an Dili*, I-X, Türkçe Tefsir, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2003.
- FÎRUZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415) *Kâmûsu'l-Mufît*, I-VI, çev. Asım Efendi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013.
- el-HÂKİM, Ebû Abdullah el-Hâkim Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nisâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedreğ ale's-Sahîhayn*, I-IV, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1990.
- HAMİDULLAH, Muhammed, (ö. 1423/2002) *İslâm Peygamberi*, I-II, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855), *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, I-VL, thk. Şuayb el-Arnâvut vd, Müessesetü'r-Risâle, 2001.

- HASİRİZÂDE, Elif Efendi (ö. 1346/1927) *en-Nûru'l-Furkân Fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, I-II, İstanbul 2015.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdü'l-Azîz Âbidîn ed-Dımeşkî (ö. 1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, I-XII, Dârü'l-Ma'rife Buyrût, 2000.
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer (ö.774/1373), *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-XV, Kâhire, 2000.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, thk. Muhammed Fuad Adbü'l-Bâkî, Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye. t.y.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, I-XVIII, Beyrût, 1997.
- İBN RÜŞD el-Hafîd, Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî eş-Şehîr (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, I-IV, Dârü'l-Hadis, Kâhire, 2004.
- KARAMAN, HAYREDDİN Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Tefsiri*, I-V, Ankara, 2006.
- KARAMAN, HAYREDDİN *Mukayyeseli İslam Hukuku*, I-III, İz Yayıncılık, 9. B, İstanbul, 2016.
- el-KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el- Ensârî (ö.671/1273) *el-Câmiu' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, I-XXII, Dârü'l-Hadîs, Kâhire, 1994.
- KUTUB, Seyyid b. Kutb b. İbrahim b. Hüseyin eş-Şâzilî (ö. 1386/1966), *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, I-VI, *Dâru's-Şurûk*, Kâhire, 2009.
- MAHMUD, es-Savvâf, *Rasûlullahın Pâk Zevceleri*, çev. Ali Aslan, Öğretmenler Matbaası, Ankara, 1966.
- MÂLİK, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, (ö.179/795), *Muvatta*, Beyrût, 1985.
- el-MÂTURİDÎ, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr (ö. 333/944), *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I-X, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 2005.

- el-MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmûd b. Mavlûd el-Mavsîlî el-Hanefî (ö. 683/1284) *el-İftiyâr li Ta'âli'l-Muhtâr*, I-II, Kâhire, 2009.
- MUHAMMED, Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehra (ö. 1394/1974) *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dâru'l- Fikri'l-Arabî, Kâhire, 2005.
- MÜCÂHİD, Ebû el-Haccâc Mucâhid b. Cebr et-Tâbî' el-Mekkî el-Kuraşî el-Mahzûmî, (ö. 104/726), *Tefsîr Mucâhid*, thk. Dr. Muhammed Abdu's-Selâm Ebû'n-Nîl, Mısır, 1989.
- MÜSLİM, Müslim b. Haccâc Ebû'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nîsâburî (ö. 261/875). *Sahîhü Müslim*, I-IV, thk. Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâkî, Beyrût. t.y.
- en-NESÂÎ, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî (ö. 303/915), *es-Sünenü's-Süğrâ* I-IX, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Haleb, 1986.
- en-NESEFÎ, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (ö. 710/1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Haqâikü't-Te'vîl*, I-III, thk. Yûsuf Ali Bedîvî, Dârü İbni Kesîr, 8.B, Beyrût, 2018.
- en-NEVEVÎ, Ebû Zekerîya Muhyiddin Yahya b. Şerif en-Nevevî (ö.676/1277), *el-Minhâc Şerhü Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I-IX, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, h. 1392.
- ÖMER, Nasûhi Bilmen, (ö. 1391/1971), *Hukûkî İslâmiyye ve İstılahâtı Fıkıhıyye Kâmûsu*, I-VIII, İstanbul, t.y.
- RÂĞİB, el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed (ö. 502/1108) *el-Müfredât, Fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Ma'rife, 6.B, Beyrût, 2010.
- er-RÂZÎ, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö.606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb et-Tefsîrû'l-Kebrî*, I-XXXII, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, h. 1420.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîrû Âyâtî'l-Ahkâmi mine'l-Kur'ân*, I-II, Mektebetü'l-Ğazâlî, Dimeşk, 1977.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, I-III, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 2012.

- SERAHSÎ, Şemsüddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*, I-XV, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 2000.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî el-Yemenî, (ö.1250/ 1834), *Fethü'l-Kadîr*, I-V, Beyrût, h. 1414.
- et-TABERÎ, Muhammed b. Cerîr Ebu Cafer et-Taberî (ö. 310/923), *Camîu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XV, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 2001
- et-TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk et-Tirmizî (ö. 279/892) *Sünenü't-Tirmizî*, I-VI, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrût, 1998.
- VEHBE, Zuhaylî (ö. 1436/2015) *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, I-XIII, (trc: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Doç. Dr. Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız), Feza Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- ZEMAHŞERÎ, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl*, I-IV, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1995.